

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN AFGANİSTAN
SORUNUNA BAKIŞI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Deran YILDIZ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. F. Zeynep ÖZKURT

İSTANBUL-2017

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI : Deran YILDIZ

TEZİN DİLİ : Türkçe

TEZİN ADI : ŞİÖ' nün Afganistan Sorununa Bakışı

ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ANABİLİM DALI : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİN TARİHİ : 21.09.2017

SAYFA SAYISI : 85

TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. F. Zeynep Özkurt

DİZİN TERİMLERİ : Şangay İşbirliği Örgütü, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Afganistan, Orta Asya

TÜRKÇE ÖZET : Bu çalışmada ŞİÖ' nün Afganistan sorununa yaklaşımının örgüt ve aktör devletler üzerinden analizi yapılmaya çalışılmıştır.

DAĞITIM LİSTESİ : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Deran YILDIZ

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN AFGANİSTAN
SORUNUNA BAKIŞI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Deran YILDIZ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. F. Zeynep ÖZKURT

İSTANBUL-2017

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Deran YILDIZ

..../..../2017

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
Deran YILDIZ'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Afganistan Sorununa Bakışı
adlı tez çalışması,jürimiz tarafından SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____

Yrd. Doç. Dr. F.Zeynep ÖZKURT (Danışman)

Üye _____

Üye _____

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim
üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2017

İmzası

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ);Çin Halk Cumhuriyeti,Rusya Federasyonu,Kırgızistan,Kazakistan,Tacikistan ve Özbekistan tarafından 2001 yılında kurulan bir bölgesel işbirliği örgütüdür.Örgüt, 1996 yılında Özbekistan hariç olmak üzere diğer üyelerin aralarındaki sınır sorunlarına çözüm bulmak amacıyla “Şanghay Beşlisi”olarak ortaya çıkmıştır.

2001 tarihinde Özbekistan'ın da örgüte dâhil olmasıyla “Şanghay İşbirliği Örgütü” adını almıştır. ŞİÖ ile birlikte “Şanghay Beşlisi”birçok alanda etkili olmayı amaçlayan bir bölgesel işbirliği örgütüne dönüşmüştür.Örgüt özellikle güvenlik alanındaki işbirliğini öne çıkararak hedefinin bölgede terörizm,aşırıcılık ve ayrılıkçılık ile güvenliği tehdit eden unsurları ortadan kaldırmak olarak belirtmiştir.

Ancak,11 Eylül saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan bölgesinde müdahaleye başlamasıyla Orta Asya'da yeni bir dönem başlamış ve ŞİÖ bu gelişmeden olumsuz etkilenmiştir.ŞİÖ'nün Afganistan'ın jeopolitik konumundan kaynaklanan politikalar geliştirmesinde etkili olmuştur. Afganistan,Asya'nın giriş kapısı olmasından ötürü küresel güçlerin dikkatini çekmiştir.Afganistan'da yaşanan terör,uyuşturucu gibi istikrarsızlığın temelini oluşturan sorunların çevre ülkelere de yayılmasından endişe duyulmuştur.

RF,enerji kaynaklarının güvenlik kontrolünü sağlamak ve arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'daki egemenliğini korumak istemesinin yanında genç nüfusu tehdit eden uyuşturucu sorununda dolayı Afganistan ile yakından ilgilenmiştir.ÇHC uzun yıllardan beri Doğu Türkistan'da yaşanan ayrılıkçı faaliyetlerin iç siyasetini olumsuz etkilemesinden ve ekonomi alanında yapmış olduğu yatırımların zarar görmesinden çekinmektedir.ŞİÖ etrafındaki iki gücün politikaları doğrultusunda ilişkilerini şekillendirmiştir.

ŞİÖ'ye üye devletlerin ayrıldıkları konuların bulunmasının dışında ortak strateji geliştirdikleri hususlarda bulunmaktadır.ABD'nin Kırgızistan ve Özbekistan üslerini kapatarak bölgeyi terk etmesi gerektiği konusunda RF ve ÇHC ortak fikri paylaşmaktadır.Orta Asya içerisindeki üçüncü bir etkin gücün varlığı istenmemektedir.RF ve ÇHC, ABD güçlerinin bölgeyi terk etmesi ve terörizmle uyuşturucu konusunda ŞİÖ çatısı altında hukuksal ve uluslararası düzeyde mücadele edilmesine yönelik faaliyetlerine devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Afganistan, Orta Asya

SUMMARY

Shanghai Cooperation Organization (SCO) is a regional cooperation organization established in 2001 by China, Russia, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Tajikistan and Uzbekistan. In 1996, the organization emerged as a "Shanghai Five" to solve the border problems among the members except Uzbekistan. In 2001, Uzbekistan became the "Shanghai Cooperation Organization" with its inclusion. Together with SCO, the "Shanghai Five" has become a regional cooperation organization aiming to be effective in many areas. In particular, the organization has emphasized co-operation in the field of security and aims to eliminate terrorist, extremism and separatism threatening elements of security in the region.

However, after the September 11 attacks, a new era began in Central Asia with the US beginning to intervene in the Afghanistan region, and the SCO was adversely affected negatively. The SCO has been influential in the development of policies for the geopolitical position of Afghanistan. As Afghanistan is the gateway to Asia, it draws attention to global forces. Afghanistan is feared that the problems underlying terrorism and drug instability are spreading to neighboring countries. Has led Iran to closely deal with Afghanistan because of the drug problem that threatens the young population as well as the desire to preserve Central Asia's sovereignty, which RF energy sources regard as security checks and backdoors.

The People's Republic of China has been afraid that the separatist many years and that the investments they have made in the field of economy have been damaged. Two power struggles around the SCO have shaped their relationship in the direction of politics.

Apart from the fact that the SCO is surrounded by issues, they have developed common strategies. The RF and the People's Republic of China share the common idea that the US should abandon the Kyrgyzstan and Uzbekistan bases and leave the region. The presence of the third active force in Central Asia is not desirable. The Russian Federation and the People's Republic of China are continuing their activities to fight against terrorism and drugs around the World War II in the legal and international level.

Key Words: *Shanghai Cooperation Organization, Russian Federation, People's Republic of China, Afghanistan, Central Asia*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ÖN SÖZ	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	6
1.1.Şanghay Beşlisi'nin Oluşum Süreci	6
1.2.Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurumsallaşması	13
1.3.ŞİÖ'nün Kurumsal Yapısı	19
1.3.1.Devlet Başkanları Konseyi:.....	19
1.3.2.Hükümet (Başkanlar) Konseyi:	19
1.3.3.Dışişleri Bakanları Konseyi:.....	19
1.3.4.Devlet Bakanları veya Kurum Başkanları Konseyi:	19
1.3.5.Ulusal Temsilciler Konseyi:.....	19
1.3.6.Sekreterlik:	20
1.3.7.Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı:	20
1.4.ŞİÖ'nün Karar Alma Usulü:	20
1.5.ŞİÖ'nün İlkeleri:	20
1.6. ŞİÖ' nün Ortak Çalışma Alanları	21
1.7.Değerlendirme	22
İKİNCİ BÖLÜM	24
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ İLE BÖLGESEL VE KÜRESEL DENGELER	24
2.1.ŞİÖ'nün Devlet Odaklı Bakış Açısı	25
2.1.1.Rusya Federasyonu	25
2.1.2.Çin Halk Cumhuriyeti.....	26
2.1.3.Orta Asya Cumhuriyetleri	28
2.2.ŞİÖ'nun İşbirliği Alanları	29
2.2.1.Güvenlik Alanındaki İşbirliği.....	29

2.2.2.Ekonomik Alanda İşbirliği	31
2.2.3.İş Dünyası Alanında İşbirliği	33
2.2.4.Enerji Kulübü İşbirliği	34
2.2.5.Beşeri ve Kültürel Alanda İşbirliği	36
2.3.Değerlendirmeler	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN AFGANİSTAN SORUNUNA JEOPOLİTİK YAKLAŞIMI	38
3.1.Afganistan'ın Genel Durumu	38
3.2.Afganistan'da Yaşanan Sorunlar	39
3.2.1.Uyuşturucu Sorunu.....	39
3.2.2.Terör Sorunu	40
3.2.3.Sınır Sorunu	42
3.2.4.Eğitim Sorunu.....	43
3.3.Şanghay İşbirliği Örgütünün Afganistan Sorununa Yaklaşımı	44
3.4.ŞİÖ ve Yeni İşlevcilik İlişkisi	57
3.5.Değerlendirmeler	58
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	62

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:AVRUPA BİRLİĞİ

ABD:AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

RF:RUSYA FEDERASYONU

ÇHC:ÇİN HALK CUMHURİYETİ

NATO:KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ

AGİT:AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

ASEAN:GÜNEY ASYA ÜLKELERİ BİRLİĞİ

BDT:BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

BM:BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

RATS:BÖLGESEL TERÖRLE MÜCADELE YAPISI

ŞİÖ:ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

ÖN SÖZ

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)20.yüzyıl sonlarına doğru kurulmuş bölgesel örgütlerdendir.ŞİÖ'nün kuruluşu, ŞİÖ şemsiyesi altında toplanan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir.ŞİÖ'nün kuruluşunu hızlandıran süreç 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Orta Asya coğrafyasına gelen ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'daki terör gruplarıyla mücadele etmesi noktasında, jeopolitik öneme sahiptir.Afganistan'ın,ŞİÖ'ye üye ülkeler için jeopolitik anlamda önem taşıması nedeniyle ülke içerisinde yaşanabilecek hadiseler çevre ülkeleri doğrudan etkilemekteydi.Bu kapsamda ŞİÖ'de bulunan aktör konumundaki devletlerin Afganistan sorununa jeopolitik açıdan yaklaşımlarında örgütsel ve aktör ülke düzeyine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanında tez konumu belirlememde Orta Asya coğrafyası ve ŞİÖ'nün bölgedeki etkinliğine duyduğum ilginin yanı sıra Türkiye'de bu konuyla ilgili akademik alanda yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığını görmem etkili olmuştur.Bu nedenle umarım yapmış olduğum çalışma bu alandaki eksikliği bir nebze olsun giderir.Bu çalışmanın hazırlanmasında sonsuz sabır ve anlayışını benden esirgemeyen ve çalışmamın her aşamasında ilgisi ve desteğiyle yanımda olan Danışmanım Yrd.Doç.Dr. F. Zeynep Özkurt'a çok teşekkür ederim.Ayrıca ŞİÖ konusunda bilgi ve analizlerimi yapmamda çalışmamı yönlendiren Doç. Dr. R. Kutay Karaca'ya şükranlarımı sunuyorum.

DERAN YILDIZ

GİRİŞ

Dünyada, bölgesel veya uluslararası nitelikte kurulmuş çok sayıda örgüt bulunmaktadır. Bağımsız devletler tarafından sosyal, ekonomik ya da güvenlik amaçlı kurulan bu örgütler; oluşumunu sağlayan devletlerin gücüne göre veya kuruldukları coğrafyaya göre değişen öneme sahip olmuşlardır.20.yüzyılın sonlarına doğru güvenlik alanında önemini giderek artan uluslararası örgütler,bu kapsamda ise birer karar mekanizması olarak güçlü uluslararası aktörler olarak nitelendirilmektedir.

20.yüzyıl,küreselleşmenin etkisiyle ulus-devlet yapısının yeniden incelendiği bir dönem olmuştur. Bunun sonucunda; bölgesel veya uluslararası düzeyde güvenliği sağlama gereksinimi, enerji kaynaklarının artan önemi ve ekonomik bağımlılıkların artması,ülkeler arasındaki işbirliğini zorunlu kılmıştır.Soğuk Savaşın ardından“güç”kavramının yalnızca askeri alanda değil ekonomik alanda da önem kazanması,bu zorunluluğu beraberinde getiren faktörlerden biri olmuştur.Pazar alanlarının oluşturulması için kurulan ekonomik işbirliği, sonraki süreçte askeri alanda işbirliğini de beraberinde getirmiştir.

Orta Asya’da kurulan Güney Asya Ülkeleri Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi örgütlerin askeri ve iktisadi alanda başarısız olması, ülke güvenliklerinin sağlanması yönünde yeni oluşumlara yönelik çalışmaları hızlandırmıştır.26 Nisan 1996 tarihinde, Rusya Federasyonu (RF), Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC), Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan arasında askeri alanda yapılan anlaşmalar,sınır güvenliğinin sağlanması yönünde ilerlemiştir.Bu anlaşmalar sonucunda;ise ‘Şanghay Beşlisi’ oluşturulmuştur.Şanghay Beşlisi’nin, 2001 yılında Şanghay’da toplanan altıncı devlet başkanları zirvesine kadar, çoğunlukla sınır güvenliğine yönelik kararlar aldığı görülmektedir.Gerçekleştirilen zirveler doğrultusunda örgüt içerisinde;Moğolistan gözlemci, RF ve ÇHC ile sınırı olmayan fakat bölgede önemli konumda bulunan Özbekistan ise tam üye olarak kabul edilmiştir.Güvenlik konusunda yapılan işbirliğinin yanında, ticari ve ekonomik ortaklığa yönelik kararların da alınmasıyla iç yapısında değişiklik yapmak zorunda kalan örgüt,‘Şanghay İşbirliği Örgütü’ olarak yeni bir kurumsal yapıya kavuşturulmuştur.

ŞİÖ’ nün,kurumsallaşma alanında en büyük adımları ise 2004 yılında atılmıştır.Örgütün güvenlik organı olan Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (RATS) ve daimi bir sekreterlik yapısı oluşturularak faaliyete geçirilmiştir.2004 yılında ise Birleşmiş Milletler (BM) gözlemci statüsünü kazanmış ve bu durum uluslararası örgüt olma yolunda resmi bir adım olarak kabul edilmiştir.İlerleyen süreçte kurumsallaşma devam ederken diğer taraftan,örgüt içerisinde üye devletlerin ilişkileri gelişme göstermiştir.Güvenlik konusu, örgütün kuruluşundan itibaren en temel başlığı ve alanı olmuştur.Bu kapsamda örgüt üyeleri arasında çatışma yaşanmamasını sağlayan güçlerden birinin güvenlik sistemi olduğu

düşünülmektedir.Nitekim ŞİÖ' nün bölgesel alanda yaşanabilecek güvenlikle ilgili herhangi bir sorun karşısında,ortak çıkarlarını veya ülke çıkarlarını nasıl koruyacağı noktasında kendini gösterildiği görülmüştür.

Yeni işlevselcilik(Neofunctionalism)¹ Avrupa Birliğinin erken dönemlerini inceleyerek,bütünleşme sürecin de ortaya çıkan koşulları belirlemeye çalışan teorilerden biridir.Teoriyi geliştiren Ernst Haas, teorinin Avrupa dışında geçerli olabilmesi açısından başka bölgeler üzerinde de uygulanabilecek bir bütünleşme modeli geliştirmeye çalışmıştır. Bu model bütünleşmeyi ise üç bölüm halinde bir süreç olarak ele almakta ve her bölümde devletler grubunun taşıdığı gözlenebilir durumlarda yol alınıp alınamayacağına yönelik değerlendirmeye çalışmaktadır.Haas, bütünleşmeyi, “siyasi bütünleşme, farklı ulusal özelliklere sahip çeşitli siyasi aktörlerin; bağlılık, beklenti ve siyasi eylemlerini ulus devletlere egemen olan ve ulus devletlerin meşruiyetini kendinde toplayan yeni bir merkeze aktardıkları süreçtir” şeklinde tanımlamaktadır.²Bu modelin ŞİÖ üzerinde uygulanması, örgütün bir bütünleşme içerisinde olup olmayacağına yönelik yargıların bir analiz sonucunda dayanmasını sağlamıştır.Ayrıca örgütün incelenmesi aşamasında ortaya çıkan bulgular doğrultusunda örgüt üyeleri arasındaki dinamiklerin bütünleştirici ya da ayrıştırıcı bir etken olup olmadığının tespit edilmesini sağlamıştır.

ŞİÖ'nün Afganistan Sorununa Bakışı adlı tez çalışması kapsamında ŞİÖ' nün Afganistan sorununa bakışını etkileyen unsurlar doğrultusunda ŞİÖ' nün kurucusu olan RF ve ÇHC çıkarlarının yanında bölge içerisindeki faaliyetlerini hukuksal varlıklarını koruyarak çalışmalarını örgüt içerisinde şekillendirirken, örgüt kapsamında bulunan ülkelerin birbirlerinin eksiklerini tamamlamak istemeleri sebebiyle örgütün birleştirici gücüne dayanılarak, bölgedeki dengelerin korunması yönünde gösterdiği çaba anlatılacaktır.Ayrıca ŞİÖ' nün kuruluşu, kurumsal yapısı, işbirliği ve dengeler açısından Afganistan'ın bölge içerisindeki önemi incelenecektir.Yapılan analizler sonucunda, ÇHC ve RF'nin örgütün başat güçleri olarak ön plana çıktığı görülmektedir.ŞİÖ' nün 15 Haziran 2001 tarihindeki kuruluşundan kısa bir süre sonra 11 Eylül saldırısının ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD),Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) kuvvetlerinin terör grubu El Kaide ile mücadele amacıyla Afganistan'a gelmesinin, başlangıçta RF ve ÇHC'yi rahatsız etmediği gözlenmiştir.Ancak ilerleyen süreçte ÇHC ve RF, iç ve dış politikalarında yaşanan olumsuzluklardan dolayı ABD ve NATO'yu sorumlu tutmuş, üslerini kapatarak bölgedeki askeri güçlerin çekilmesini istemişlerdir.ABD ve NATO güçlerinin Afganistan topraklarından ayrılması sonrasında,

¹ Ernst B. Haas, The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957, Stanford University Press, Stanford, 1958. Bu tarihten sonra, teorinin Avrupa Toplulukları dışındaki bütünleşme süreçleri için de geçerli olabilmesi için farklı bölgelerde ve farklı topluluklarda teoriyi uygulayarak geliştirmeye çalışmıştır. Haas'ın diğer çalışmalarına yönelik genel bilgi için bkz. Ben Rasmond, “The uniting of Europe and the foundation of EU studies: Revisiting the neofunctionalism of Ernst B. Haas”, Journal of European Public Policy, 2005, Vol.12, 237-254.

² Haas, a.g.e., s.16.

bölgede terör grupları ve uyuşturucunun iki ülkeye vermiş olduğu zarar konusunda aynı fikri paylaşmışlardır.

Öte yandan ÇHC'in iç siyaseti, uzun dönem meşgul olduğu Doğu Türkistan sorunundan dolayı olumsuz etkilemiştir. Afganistan'ın ise Doğu Türkistan ile jeopolitik yönden komşu olmasından dolayı ÇHC, Afganistan'da yaşanan istikrarsızlığın kendi bölgesine yayılmasından korkmuştur. Bu nedenle, Afganistan'da bulunan Taliban liderlerini siyasi güç sayarak ve bölgenin ekonomik alanda kalkınmasına yardım ederek Afganistan'da istikrarın sağlanmasını istemiştir.

RF açısından bakıldığında ise, enerji kaynaklarından sağlanan ekonomik rantın ve Orta Asya ile tarihsel süreçten gelen bağların bozulmamasının önem arz ettiği görülmektedir. Bundan dolayı, Orta Asya coğrafyasında, bölge üzerinde etkin olabilecek üçüncü bir gücün varlığının önüne geçilmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Nitekim kendi siyasi oluşumlarının dışında bir gücün bölgedeki varlığı, ilerleyen süreçte kendi nüfuzlarına zarar vereceğinden, bu durum RF tarafından hoş karşılanmamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışması Afganistan üzerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, ŞİÖ' nün bölgedeki olaylara bakışı ile bölgesel ve uluslararası güç mücadelesinin etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda ŞİÖ' nün Afganistan sorununa bakışı, jeopolitik tartışmalar üzerinden analiz edilecektir, söz konusu bu jeopolitik tartışmalar etrafında, alt konulara da cevaplar aranmaya çalışılacaktır. Tez ayrıca, yapılacak sistematik analiz bağlamında aşağıdaki belirtilen unsurları ele alınacaktır.

- ŞİÖ' nün öncesi ve kuruluşuna kadar olan tarihsel sürecin arka planını ortaya koymak;
- ŞİÖ' nün yapısal durumunu ortaya koymak;
- ŞİÖ' nün, kuruluşundan bugüne dek yapmış olduğu zirvelerde aldığı kararları inceleyerek örgütün askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda imkân ve yeteneklerini ortaya çıkarmak;
- ŞİÖ' nün, Afganistan'da yaşanan olaylar sonrasında bölgedeki baskın güç olarak ortaya çıkışını değerlendirmek.

Araştırmanın Önemi

ABD'deki İkiz kulelere 11 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen saldırıyı Afganistan topraklarında barınan El Kaide terör örgütünün üstlenmesi; ABD'nin, örgütü ortadan kaldırmak amacıyla, 'özgürlük operasyonu' kapsamında bölgeye müdahale etmesine neden olmuştur. Bu

dönemde,bölgede birleştirici güç olarak faaliyetlerine devam eden Şanghay Beşlisi, uluslararası bir örgüt olma yolundaki çalışmalarını hızlandırmıştır.Bu aşamada RF ve ÇHC, ŞİÖ etrafında kendi çıkarlarını korumak amacıyla yaşanan terörü ve siyasi istikrarsızlığı öne sürerek Orta Asya'daki etkinliğini arttırmak istemiş,üçüncü bir devletin siyasi oluşumunun engellenmesi aşamasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Afganistan topraklarındaki terör gruplarının varlığı,uyuşturucuda hammadde üretimi, transit taşımacılık bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki istikrarı bozmuştur.Orta Asya'da yaşanan sınır, etnik çatışma ve su gibi bölgesel sorunların çözüme kavuşturulması konusunda herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

Öte yandan,Afganistan'da yaşanan sorunlar, uluslararası siyasette bölgesel değil uluslararası sorun teşkil etmesi nedeniyle,küresel güçlerin dikkatini çekmiştir.ŞİÖ ise bölge içerisinde dengeleyici ve koruyucu görevinin yanında, başat güçleri olan üyelerinin haklarını da örgüt düzeyinde koruyarak birleştirici bir görev üstlenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Veri toplama aşamasında yapılan kaynak taramasında öncelikli olarak, ŞİÖ' nün gerçekleştirdiği zirve toplantılarına ve deklarasyonlara ulaşılmıştır.Elde edilen bulgular ve dokümanların içerik analizi yapılarak, benzer konuların tespiti yapılmıştır.

ŞİÖ hakkındaki bilgilerin toplanmasında; başta örgütün kendi web sitesi olmak üzere internetteki akademik kaynaklar, kütüphane katalogları, konuyla ilgili makale,yüksek lisans ve doktora tezleri ile elde edilen diğer kaynakların kaynakçalarından yararlanılmıştır.Bunların yanında, web sitelerinin arşivleri ve medya yayınları da değerlendirilmiştir.Ulaşılan kaynakların güncel olmasına özellikle dikkat edilmiştir.Örgütün kuruluş dönemi ve öncesine ait konularla ilgili, o dönemler içerisinde ortaya çıkarılan çalışmalar kullanılmıştır.Toplanan bilgilerin yorumlanması ve çözümlenmesinde çoğunlukla basılı antlaşma metinleri,nitel araştırma teknikleri ve doküman incelemesi gibi yöntemler kullanılmıştır.Elde edilen bulgular kuramsal çerçeve bağlamında yorumlanmış ve geleceğe yönelik değerlendirmeler ile sonuçlar sıralanmıştır.

Tezin birinci bölümünde,örgütün tarihsel süreci kapsamlı olarak ele alınmıştır.Bu değerlendirmeler yapılırken örgütün resmi bilgileri esas alınmıştır.Bölge devletlerinin Şanghay Beşlisi'ne neden gereksinim duyduğu belirlenmeye çalışılmış; Şanghay Beşlisi döneminde yaşanan olaylar aktarılarak örgütün kuruluşundan günümüze kadarki temel faaliyetleri ve gelişimi değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında,ŞİÖ' nün tarihsel sürecinin yanı sıra temel ilkeleri ve ortak çalışma alanları da irdelenmiştir.Ortaya çıkaran tüm bu veriler ışığında, üye ülkelerin yalnızca güvenlik odaklı değil;ekonomik, siyasal, kültürel alanlarda da birlikte hareket ettikleri ve örgüt içerisinde tam bir bütünleşme sağlamak istedikleri görülmüştür.

Tezin ikinci bölümünde; ŞİÖ' nün kuruluşunun ardından RF, ÇHC ve Orta Asya devletlerinin, bölgede dengelerin sağlanması noktasında örgüte bakış açıları anlatılmıştır. Bölge üzerinde bulunan siyasi güçlerin ŞİÖ' ye yaklaşımının;ulusal, bölgesel ve uluslararası sistemdeki çıkarlar doğrultusunda şekillendiği görülmüştür.Devletlerin örgüt içerisinde sınırlı alanda başlayan iletişimi, geniş ve uyumlu bir işbirliğine dönüştürmeleri sonucunda, bölgedeki etkileşim gücünün büyüdüğü ve etkinlik alanının giderek arttığı tespit edilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde;ŞİÖ' nün politika ve uygulama alanları içerisinde, Afganistan sorununa yönelik çözüm önerilerinin nasıl ele alındığına dair bir analize yer verilmiştir.Bu analiz yapılırken ŞİÖ' nün,Afganistan'a yönelik, özellikle Radikal İslamcı Gruplar ve uyuşturucu konusunda ne yönde kararlar aldığına bakılmıştır.Bölge üzerinde yaşanabilecek çatışma ve işbirliği alanları da kapsamlı olarak ele alınmıştır.

“ŞİÖ' nün Afganistan Sorununa Bakışı” adlı bu tezin sonuç bölümünde ise;örgütün etkin gücü olan ÇHC ve RF'nin, bir taraftan örgüt içindeki bölgesel çıkarlarını korumak isterken diğer taraftan Orta Asya'da üçüncü bir gücün varlığına karşı geliştirdikleri politikalar üzerinde durulmuştur.Bu doğrultuda, üye devletlerin çıkarları doğrultusunda birleşmeler dahi ekonomik alanda ayrıldıkları görülmektedir.ÇHC ve RF,Afganistan'ın jeopolitik konumu üzerinden, ulusal ve bölgesel etkinliklerini arttırmak istemişlerdir.ŞİÖ şemsiyesi altında uluslararası alanda,hukuksal olarak ve Afganistan'ın jeopolitik konumundan yararlanarak,güçlerini ve varlıklarını korumaya çalışmışlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Afganistan üzerinde yaşanan gelişmeler ışığında, ŞİÖ' nün bölgesel ve uluslararası güç mücadelesinin etkisini analiz etmektir. Bu kapsamda, bölgede sınır güvenliğini amaçlayan, temelleri 26 Nisan 1996 yılında atılan Şanghay Beşlisi merkez altına alınacaktır. Şanghay Beşlisi bölgesel bir oluşum olarak ortaya çıkarken, 2001 yılında kurulan ŞİÖ ise bölgede sınır güvenliği ve ekonomik, politik, sosyo-kültürel alandaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Örgüt, 2004 yılında BM üyeliğine kabulünün gerçekleşmesi ile birlikte uluslararası örgütler arasına girmiştir. Kurumsal işleyiş; üye devletlerin ilişkilerini olumlu yönde geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen düzenli toplantılarla ilerletilmiştir. Yapılan zirvelerle, üyeler arasındaki temel ilkeler ve ortak güvenlik-çalışma alanları belirlenmiş; ekonomik ve sosyal alandaki ilişkiler ilerletilerek bölge üzerinde sağlam temellere oturtulan bir uluslararası örgüt hedeflenmiştir.

1.1. Şanghay Beşlisi'nin Oluşum Süreci

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin SSCB dağılması, uluslararası sistemde devletler düzeyinde birçok denge değişiminin yaşanmasına neden olmuştur. SSCB'nin ideolojik olarak da geçerliliğini yitirmesiyle çözülen iki kutuplu dünya düzeninin ardından ortaya çıkan belirsizlik, yeni siyasi oluşumların doğmasına neden olmuştur. Devletler yıllarca siyasi yaklaşımlarına iki blok arasında yürüttükleri politikalar etrafında devam etmiş, özellikle soğuk savaş döneminde ulusal devlet çıkarlarını maksimize etmek amacıyla bağlı bulunulan bloklara paralel politikalar geliştirmişlerdir. İki kutuplu dünya sisteminin sona ermesiyle ise daha bağımsız politikalar izlenmeye başlanmıştır. SSCB'ye bağlı olan devletler önceki süreçte doğu bloğunun normlarına göre hareket ederken, dağılması ile bloklar dışındaki diğer aktörlere yönelik politikalar geliştirmeye başlamışlardır.

Öte yandan, ABD yeni sistem içerisinde tek güç olarak yerini alırken, aynı zamanda tek kutuplu yapının korunmasına yönelik de mücadele vermeye başlamıştır. Sistem içerisinde güvenlik anlayışında yaşanan değişim, bu alandaki çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Yeni aktörlerin dâhil olması ise dış ilişkiler alanına yoğunlaşılması gereksinimini doğurmuştur. Bölgede yaşanan değişimler, belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaşın bitmesini müteakiben SSCB'nin dağılmasından en çok Orta Asya coğrafyası etkilenmiştir. Dağılma sonrası siyasi, ekonomik, askeri, diplomatik alanda yaşanan belirsizlikler ve beraberinde gelen sıkıntılı süreç, Orta Asya'yı olumsuz etkilemiştir. Bölge devletleri bu süreci anlama ve değerlendirme çabasına girmişlerdir.

ÇHC, ve İran gibi ülkelerin yanı sıra ABD'nin de bölgeye artan ilgisi ve üstünlük mücadelesinden dolayı, bu coğrafyanın 'Yeni Büyük Oyun'³ alanı olmaya başladığı görülmektedir. Bu benzetmenin yapılmasının en belirgin nedeni; "ABD, ÇHC ve RF gibi bölgede yer alan baskın güçlerin yanı sıra Türkiye, Pakistan, İran ve Hindistan" gibi ülkelerin de etkinliklerini arttırmaya çalışması, bölgede büyük oyun içerisinde yer almak istemeleri olarak ifade edilmektedir.⁴ Bölge üzerindeki her aktör kendi politikasını etkin kılmaya çalışırken Orta Asya devletleri; politik, ekonomik ve psikolojik olarak bu duruma hazır olmadan bağımsızlıklarını kazanmışlardır.⁵ SSCB'ye bağlı bulunan Baltık devletleri ise Orta Asya devletlerine göre bağımsızlıklarını kazanmayı daha olumlu ve özgüvenli karşılamışlardır. Orta Asya devletleri, uzun yıllar bünyesinde yer aldıkları SSCB'den ayrılmalarının ardından, Sovyetlerden enkaz olarak kalan sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Orta Asya'da istikrarın sağlanması, SSCB döneminden kalan sorunların çözüme kavuşturulması ve mevcut sistemdeki rejimlerin devamlılığı için gerekliydi. Bu kapsamda, Orta Asya ülkelerinde siyasi alanda istikrar sağlanırken, nüfus ve ekonomi alanlarında yaşanan sorunlar istikrarın önüne engeller çıkarmıştır. Zira bölgede yaşayan azınlık nüfusunun önemli oranda olması ve ekonomik alanda yaşanan geçişlerde karşılaşılan olumsuzluklar, devletler içindeki istikrarsızlıkların artmasına neden olmuştur.

Bölge üzerinde yaşanan diğer sorun ise ÇHC ve komşu ülkeler arasındaki sınır paylaşımı sorunu olmuştur. SSCB döneminde Orta Asya devletleri arasında sınırlar belirlenirken etnik kimlik dikkate alınmamış, kültürel- etnik birliğin olmaması ise sınırların çizimi konusunda çatışmalara ortam hazırlamıştır. Batı ise SSCB döneminden kalma sınırlara yeni düzenleme yapılması gerektiğini ve sınırların geçerliliğini kaybettiğini belirtmiştir.⁶ Sınır konusunda ortaya çıkan ve hassaslaşan azınlık sorunları ve yapay olarak çizilen sınırların düzenlenmesi amacıyla Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT); kendi aralarında çeşitli anlaşmalar imzalayarak SSCB'nin dağılmasından sonra kalan sınır sorunlarını çözüme

---

³ 'Yeni Büyük Oyun' olarak ifade ettiği Orta Asya bölgesindeki siyasi mücadele, 19. Yüzyılda aynı coğrafyada gerçekleşen Britanya İmparatorluğu ve Çarlık Rusya arasındaki rekabete atıf yapmaktadır. Yeni Büyük Oyunda orta asya devletlerinin ilgi odağı olduğu ve oyunun koşullarını da değiştirebilecek konumda olduğunu belirtilmiştir. Dianne L. Smith, 'Central Asia: A New Great Game?', *Asian Affairs: An American Review*, 1996, Cilt:23, 147-175, s.1 Bunun yanında konu hakkında başka kaynaklar ise; Richard Weitz, 'Averting a New Great Game in Central Asia', *The Washington Quarterly*, 2006, Cilt:29, 155-167, Rajam Menon 'The New Great Game In Central Asia', *Survival*, 2003, Cilt:45, 187-204.

⁴ Nye ve Welch, Soğuk savaşın sona ermesinin uluslararası sistemde en büyük değişikliğin nedeni ve yüzyılın olayı olarak nitelendirmiştir. Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Çev. Renan Akman, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.155

⁵ Güngör Turan, *Sovyet Sonrası Orta Asya Sosyalist Devletten Sosyal Devlete Geçiş*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006, s.35.

⁶ Arne Haugen, *The Establishment of National Republics in Soviet Central Asia*, Palgrave Macmillan, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s.225-226. Roux göre; "Sovyet sosyalist teknokratlarca yönetimlerinin tepeden inme olduğunu" belirtmiştir. Jean-Paul Roux, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, KabcacıYayınevi, İstanbul, 2001, s.426-427

kavuşturmayı hedeflemiştir.SSCB'nin dağılmasından dolayı,ÇHC dört yeni sınır komşusuna sahip olmuştur.Bu komşuların geçmişten gelen sorunlar nedeniyle, bölgede yeni oluşturulacak birliğe zarar verme ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmüştür.

Bununla birlikte,sınır sorunları, bölgede güvenlik konusunda oluşabilecek siyasi ilişkileri ve ekonomik engelleri de beraberinde getirmiştir.Bu bağlamda, sınırlar konusunda yaşanan sorunların halledilmesi, güvenli bir ortamın sağlanması açısından kritik bir öneme sahip olmuştur.ÇHC aktör güç olarak, bu güvenli ortamın sağlanması için Şanghay Beşlisi'nin oluşumuna yönelik ilk adımları atmıştır.ÇHC,RF,Kazakistan,Türkmenistan ve Tacikistan; güvenlikle ilgili ortak çıkarlar ve diğer dış tehditlere yönelik görüşmeler yapmıştır.Devletlerin sınır sorununun çözümü için bir arada olunması ve barış ortamının sağlanması konusunda arayışlara girilmiştir.Kutuplaşmanın sona ermesiyle ÇHC için sorun oluşturabilecek güç kalmasa da bölgede geçmişten günümüze süregelen sorunların çözüme kavuşturulmaması,yaşanacak herhangi bir sorunun çatışmaya dönüşme ihtimalini arttırmıştır.

Öte yandan,Orta Asya'da çıkabilecek herhangi bir çatışma,ÇHC'nin bölgedeki ekonomik faaliyetlerinde sorun teşkil edebileceği gibi RF'nin de bölgeye gelme olasılığını arttırmıştır.⁷ÇHC modernleşme ve sistemli şekilde dönüşümünü gerçekleştirmeye çalışırken, Doğu Türkistan'da yaşanan köktenci hareketler ve Tayvan'daki ayrılıkçı hareketler, bölgedeki sorunların devam ettiğini gözler önüne sermiştir.Bu bağlamda ÇHC, kendi bölgesindeki sorunlar ile uğraşırken; kuzeybatı sınırında bulunan ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni komşularıyla sınırlar konusunda keskin sorunlar yaşamıştır.ÇHC'nin hızlı büyüyen, istikrar sağlamaya dönük ekonomi politikası ve 'uyumlu komşuluk'⁸ ilkesi,Orta Asya'da etkisini ve önemini giderek arttırmıştır.Bağımlılıkların azaltılmak istendiği RF'nin ise, sosyal ve ekonomik sorunları çözebilmek için gerekli koşullara sahip olmayan⁹ Orta Asya devletlerinin aradığı desteği verebilecek bir güç olma isteği bulunmaktaydı.Ancak RF'nin ekonomik alandaki düzenlemelerinin hiçbirinden olumlu bir sonuç alınamamıştır.SSCB'nin dağılmasından sonra;bölgede demokratikleşme adına yapılan çalışmaların olumsuz sonuçlanması, ekonomik alanda yaşanan buhranlı ortamın daha da kötüleşmesine neden olmuştur.

Batının sürekli olarak RF'yi Çeçen sorunu konusunda eleştirmesi ve insan haklarını ihlal ettiklerini belirtmesi, RF'nin komşu devletler ile yakınlaşması sonucunu doğurmuştur.

⁷ R. Kutay Karaca, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Orta Asya", M.Turgut Demirtepe ve Güner Özkan, (der.), Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik, Usak Yayınları, Ankara, 2013, 59-81, ss.68-69.

⁸Karaca, bu kavramı ÇHC'in Orta Asya'ya yönelik izlediği politika olarak ifade etmektedir. 'Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Orta Asya' s.68.

⁹ Mehmet Dikkaya, "Sovyet Sonrası Dönemde Orta Asya'nın Sorunları ve Uluslararası Ekonomik Sisteme Entegrasyonu", M. Savaş Kafkasyalı, (der.), Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara, 2012, 448-469, s.464.

Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan da aynı şekilde devletlerin kurumsal yapısıyla ilgilenirken, diğer taraftan iç ve dış sorunlar ile mücadele etmiştir.Orta Asya topraklarında yükselişe geçen kökten ayrılıkçı faaliyetlerin yanında, nüfus ve etnik kimlik konusunda sorunların yaşanması bölgedeki istikrarı olumsuz yönde etkilemiştir.Buldukları jeopolitik konumdan dolayı ÇHC ve RF arasında sıkışan ve denize doğrudan bağlantısı olmayan Orta Asya devletleri; bölge dışına açılabilme ve dış desteği sağlayabilmek için bu iki devletin varlığına ihtiyaç duymuştur.Bağımsızlıklarını kazandıklarında ise ekonomi, siyaset, nüfus ve etnik kimlik alanlarında yaşanan olumsuzlukların etkisinden kurtulmak için çalışmışlardır. Diğer taraftan ise Orta Asya coğrafyasında, etnik kimlik sorunları ve Radikal İslam grupları ile mücadele çabası öne çıkmıştır.Buna karşın Şanghay Beşlisi'nin bir araya getirdiği devletlerin, siyasal alanda aktör olma istekleri göze çarpmaktadır.Bölge üzerinde ÇHC'nin ekonomik yaptırımını devam ettirmesinin beraberinde, Şanghay Beşlisi'nin istikrar ve barışın sağlanması için imkân olacağına yönelik değerlendirme yapılmıştır.¹⁰

RF, ekonomi alanında BDT üstünlüğünün korunması için,“Yakın Çevre Doktrini”¹¹kapsamında Avrasya ile yakından ilgilenmeye başlayarak eski gücüne dönmeye çalışmıştır.Soğuk Savaş sonrası Orta Asya'da yaşayan siyasi güçleri ve halkları tedirgin eden önemli bir diğer unsur ise köktencilik olmuştur.İslam ve köktenci hareketlerin hızla yayılması ile bölgede yaşayan Müslümanların siyasi oluşumları, üzerinde özellikle durulması gereken başlıca sorunun güvenlik olduğunu göstermiştir.Bölgedeki İslamcı hareketin merkezi kabul edilen Afganistan'a olan yakınlık, diğer devletler içinde çatışmalar yaşamasına neden olmuş, siyasi iktidarları da olumsuz etkilemiştir.¹²Uluslararası sistemde ortaya çıkan devletler ile ortak sınırı olan ÇHC'nin de aralarında bulunduğu devletler, sınır sorunlarını çözmek amacıyla bir araya gelerek bu alandaki işbirliğinin temellerini atmışlardır.

Bu gelişmeler ışığında Şanghay Beşlisi 1996 yılında bir araya gelmiş, ancak yapılan anlaşma ile sınır uyumsuzluğu ve sınır hattına dair herhangi bir çözüm getirilememiştir.ÇHC ve SSCB arasında 1990 yılında imzalanan anlaşmanın benzeri niteliğinde olan bu anlaşma, ÇHC ile sınırı olan dört devlet için güven inşası sağlamaya ve askeri alanda şeffaflığı arttırmaya yönelik tedbirleri içermektedir.¹³Sınırların her iki tarafındaki 100 kilometrelik kısımlarda; belirli büyüklükte askeri tatbikat ve atış talimi gibi askeri faaliyetlerde ön bildirim yapılması, şeffaflık konusunda hassasiyet gösterilmesi, sınırlardaki güvenliğin artırılması ve

¹⁰ Qingguo Jia, “The Success of the Shanghai Five: Interests, Norms and Pragmatism”, Commonwealth Institute, <http://www.comw.org/cmp/fulltext/0110jia.htm>, (erişim tarihi: 18.11.2016).

¹¹ Erel Tellal, “Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası: 'Yakın Çevre' ve 'Askeri Doktrin'”, Baskın Oran, (der.), Türk Dış Politikası Cilt: II, İletişim, İstanbul, 2002, s.542

¹²R.Kutay Karaca Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba, IQ Yayıncılık İstanbul,2004,s.110.

¹³ Anlaşma kapsamında sınır sorunlarının tamamen veya geniş açıdan çözüme kavuşturmadığı görülmektedir. Getirdiği tedbirlere bakıldığı zaman ise askeri eylemlerin sınırı ve askeri birliklerin oluşturulmasında siyasi, ekonomi, politik açıdan başlangıç oluşturmaktadır.

bilgi paylaşımı konusunda önlem alınmıştır.Bu anlaşma ile anlaşmayı imzalayan devletler açısından, herhangi bir tehdit veya düşmanlık oluşturabilecek askeri faaliyetlerin gerçekleştirilmeyeceği onaylanmıştır.

RF'nin Başkenti Moskova'da 1997 yılında toplanan beş devlet lideri; sınır konusundaki uyumu daha ileri düzeye taşımak amacıyla,'Sınır Bölgesinde Karşılıklı Askeri Kuvvet Azaltma Anlaşması'nı imzalamışlardır.Anlaşma kapsamında, devletler arasındaki sınırlara yerleştirilen askeri kuvvetlerin; tehdit unsuru oluşturmadan ve tedirgin bir ortamın yaratılmasına engel olacak şekilde aşağı seviyelere çekilmesine karar verilmiştir.Bunun dışında ise; devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmayacakları, herhangi bir şekilde tek taraflı askeri üstünlük kurma girişiminde bulunmayacakları ve kuvvet kullanarak birbirlerini tehdit etmeyecekleri hususları üzerinde uzlaşmıştır.Belirsizliğin ve hassasiyetin olduğu ortak sınırdaki, askeri rekabete girilmeyeceği konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁴

1996 ve 1997 yıllarında yapılan anlaşmaların en önemli özelliği,SSCB döneminden kalan sınır hattı üzerinde oluşan güvensizlik ve belirsizlik algısını ortadan kaldırmaya yönelik tedbirlerin alınması olmuştur.Beş devlet ileriki dönemde,bu tedbirler etrafında ŞİÖ'nün temellerini oluşturduklarını belirteceklerdir.¹⁵Bu iki anlaşmanın bir diğer önemli noktası ise; beş devlet arasındaki sınır sorunlarını ve sınır hatları belirsizliğini giderebilecek güçte hükümler içermesidir.Yapılan anlaşmalar,coğrafi olarak sadece dört devlet ve ÇHC'nin sınır sorunlarını değil; BDT'nin içinde yaşanan sınır sorunlarını da kapsamaktadır.SSCB döneminde suni olarak çizilen sınırların tam olarak belirli olmamasından ötürü; Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan arasındaki uyuşmazlıkların ve müzakerelerin önemli bir alanını oluşturmuştur.¹⁶

Üye devletler arasında'Şanghay Ruhü'¹⁷ olarak belirtilen ilişkinin temellerini oluşturan bu ifadenin yanında Şanghay Beşlisi için,21.yüzyılda bölgede huzur ve barışın sağlanması

¹⁴ Jia,a.g.e.

¹⁵ ŞİÖ Kuruluş Bildirgesi kapsamında,1996 ve 1997 antlaşmaları örgütün temel olarak aldığı ve bu iki anlaşma etrafında işbirliğinin geliştiği ifade edilmiştir. "Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization", 15.06.2001, <http://people.unica.it/annamariabaldussi/files/2015/04/SCO-Charter.pdf> (Erişim tarihi:16.11.2016).

¹⁶ Devam eden sınır sorunları için bakınız; "Tajikistan defines border with China", 29.01.2011, Central Asia Online, www.ocamagazine.com/tajikistan-defines-border-with-china erişim tarihi: 16.11.2016); "Kyrgyzstan wants to resume border delimitation",31.05.201, Radio Free Europe, https://www.rferl.org/a/kyrgyzstan_probes_deadly_shooting_on_uzbek_border/24210655.html, (Erişim tarihi: 16.11.2016).; "Demarcation of the Kyrgyz-Kazakh border will be considered in 2013",05.11.2012, Kabar National News Agency Home Page, <http://old.kabar.kg/eng/society/full/5455>,(Erişim tarihi: 16.01.2016).

¹⁷ "Şangay Ruhü" ifadesi beş devlet tarafından resmi belgelerde de kullanılarak kavramsallaştırılmıştır. Şangay İş Birliği Örgütü'nün Kuruluş Bildirgesi'nde Şangay Ruhü için Şangay Beşlisi'nin gelişim sürecinde oluşan, karşılıklı güven, karşılıklı menfaat, eşitlik, ortak danışma, kültürel farklılıklara saygı ve ortak gelişme için temennisi ile ifade edilen, bölge ülkelerince yıllar süren iş birliği ile edinilmiş paha biçilmez bir değer olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Şangay Ruhü'nün önümüzdeki yüzyılda da gelişerek Şangay İş Birliği Örgütü üyeleri arasındaki ilişkiler normu olacağı ifade edilmiştir. Bakınız;Yuan G. Çin'in Orta Asya'ya dönük olarak, "yeni büyük oyun" ve "etki alanı mücadelesi" bakış açısını reddeden dış politika ilkeleri benimsediğini ifade etmiştir. "Şangay Ruhü'nun Çin'in

ve korunması amacıyla rasyonel yeni uluslararası politik, ekonomik düzenin gerekli olduğu belirtilmiş ve kabul edilmiştir. Bu kapsamda ÇHC ve RF'nin; Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan arasında sınır konusunda yaptığı görüşmeler uzun sürmüş ve ikili olarak devam etmiştir. Sınır konusu ise dağınık anlaşmalar yapılarak belirlenmiştir.¹⁸ 1998 yılında Kazakistan'ın Başkenti Almaata'da, beş ülkenin hükümet başkanının katılımıyla gerçekleştirilen zirve sonunda yayınlanan Almaata Bildirgesi ile işbirliği ve uyumun sadece askeri alanla sınırlı kalmayacağı belirtilmiştir. Bildirge kapsamında devletler arasında gelişen işbirliği unsurları, memnuniyetle karşılanmıştır. Bu kapsamda, 'Toprak bütünlüğü, egemenlik, eşitlik, iç işlerine müdahale etmeme' şartları kabul edilerek evrensel ilkeler vurgulanmış; fikir ayrılıkları noktasında çözüm yolunun 'dostça danışma' kapsamında bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bölgede ve Orta Asya'da barış, istikrar, huzurun gelişmesi için; 'ikili veya çok taraflı ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi' gerekliliği tekrardan vurgulanmıştır.

Buna ek olarak Şanghay Beşlisi, Almaata Zirvesi'nde, askeri alandan çıkarak köktencilik hareketleri, ekonomik işbirliği ve sınır ötesi suçlar kapsamındaki işbirliği alanlarında görüşlerini belirtmiştir. Beş devlet arasında yapılan müzakereler '4+1' kalıbından çıkarak, üye devletler arasında çok yönlü görüşmeler şeklinde bir nitelik kazanmıştır.¹⁹ Şanghay Beşlisi arasındaki 4. Zirve 1999 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilmiştir. Devlet Başkanları düzeyinde yapılan zirve sonunda Bişkek Bildirisi²⁰ imzalanmıştır. Bildiride, beş devlet arasında yıllık zirveler dışında; kültürel ve ekonomik işbirliğine yönelik olarak hükümet başkanları ile bakanlıklar düzeyinde, farklı alanlarda ve çeşitli seviyelerde düzenli istişare ve irtibat kurulması yönünde kararlar alınmıştır. Böylece, devletler arasındaki iletişim kanallarının açılması ile imkânların genişletilmesi sağlanmıştır. Bildiri kapsamında ayrıca, iç işlerine karışılmaması konusu ele alınmış, egemenlik haklarına müdahale etmeme vurgusu yapılmıştır. Tüm bunların yanı sıra, uluslararası ortamda istikrar sağlanması için çok kutupluluğun gerekli olduğu belirtilmiştir. 'Rasyonel ve adil yeni bir uluslararası politik ekonomik düzen' inşa edilmesinin tüm dünya üzerinde barışın korunması ve ortak ekonomik gelişme için gerekli olduğuna değinilmiştir. Beş devletin de gerekli çabayı gösterme konusunda kararlı olduğu ifade edilmiştir.

örgüt içerisinde eşitliğe verdiği önemin bir yansıması olarak, örgütün gelişiminde rehber olması gerektiğini vurgulamıştır. Jing-Dong Yuan, "China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)", Journal of Contemporary China, 2010, Vol.19, 855-869, s.860. "Şangay Ruhü" ifadesi ve tanımlaması hakkında daha geniş bilgi için bakınız; Melkulangara K. Bhadrakumar, "China and Russia Embrace the Shanghai Spirit", 16.06.2006, Asia Times Online, <http://www.atimes.com/atimes/China/HF16Ad01.html> (erişim tarihi: 17.11.2016)

¹⁸ Çin ve Rusya arasındaki sınır hattını 1991 ve 1994 yılları arasında çözüme kavuşturulmuştur. İlerleyen süreçte ise diğer devletler kendi aralarında sınır sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla görüşmelere devam edilmiştir.

¹⁹ Jia, a.g.e.

²⁰ "Bishkek Declaration of the Heads of State of the People's Republic of China, the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Russian Federation and the Republic of Tajikistan", 25.08.1999 <http://www.gsdr.org/docs/open/regional-organisations/sco,%202001,%20establishing%20declaration.pdf> (Erişim tarihi: 17.11.2016)

Çok kutuplu dünya düzeni arzusu, iç işlerine müdahale edilmemesi ve dış politika ilkelerini savunma konusunda, örgüt içerisinde RF ve ÇHC'nin önemli düzeyde etkinliği görülmüştür. İki devlet 1997 ve 1998 yıllarında imzaladıkları (ikili) ortak bildirgelerden sonra 1999 Aralık ayında, RF ve ÇHC ortak bildirgesini yayınlamışlardır.²¹ RF ve ÇHC devlet adamlarının yayınladığı bu bildiride, iki ülkenin görüş birliğine vardığı konular belirtilmiştir. Tek kutuplu devlet düzeninin kabul edilmeyeceği belirtilirken aynı zamanda BM'ye üye olunarak, bölge üzerinde aktif rol oynanması da istenmiştir. İnsan hakları, devlet, egemenlik anlayışına vurgu yapıp, hakların ihlaline karşı çıkılarak; Şanghay Beşlisi bildirisinde belirtilmiş olan bölge devletlerinin konuya ne kadar hassasiyetle yaklaştıklarına dikkat çekilmiştir.

Zirve toplantıları Şanghay Beşlisi adı altında devam ederken, ilgili devletlerin 1996-1997 yıllarında imzaladıkları anlaşmaların uygulamalarını doğrulayabilmek ve gözlemleyebilmek için 'Ortak Gözlem Grubu' oluşturulmuştur. Ortak gözlem grubu kapsamında beş devlet; askeri konular, tatbikat, bilgi ve tecrübe paylaşımı için düzenlenen konferans ve seminerler ile ortak çalışma alanları oluşturmuşlardır.²² 1999 yılı Aralık ayında ülke ve kamu güvenliğinden sorumlu yetkililerden oluşan 'Bişkek Grubu' (ÇHC, RF, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) toplanmış ve grubun yıllık olarak düzenli toplanması yönünde karar almışlardır.²³ Zirve toplantıları dışında oluşturulan bu iki oluşum, ilgili devletlerin ilişkilerini uyum içerisinde geliştirmesi ve kurumsallaşma konusunda da önem arz etmiştir.

2000 yılında, beş devletin Dışişleri Bakanlarının, ardından başkanlarının toplanması; bölgesel-uluslararası sorunların tartışılması ve bu sorunlara ortak bir yaklaşım oluşturulması açısından önemli olmuştur. Birer gün arayla toplanan bu iki zirve; güvenlik, ekonomi gibi temel konular etrafında gerçekleşmiş ve zirvelerin sonunda bildiriler yayımlanmıştır. Üye devletlerce, aralarındaki mevcut sınır yapısı ve etnik kökenden doğan belirsizliğe çözüm oluşturmak amacıyla 'Ulusal Koordinatörler Konseyi' kurulması kararı alınmıştır. Bunun yanında kurumsallaşma yapısını geliştirecek olan, Bişkek'te yönetilen, bölgesel bir terörle mücadele yapısının oluşturulması gerekliliği belirtilmiştir.

²¹ Yayımlanan ortak bildirgeden önce iki devlet arasında 23 Nisan 1997'de Yeni Uluslararası Düzen ve Dünya Çapında Çok Kutuplu Üzerine Çin-Rus Ortak Bildirgesi, 10 Kasım 1997'de Çin-Rus Ortak Bildirisi, 23 Kasım 1998'de Yeni Yüzyılın Başlangıcında Çin-Rus İlişkilerine Dair Ortak Bildiri ve Çin-Rus Zirve Sonuçları Üzerine Ortak Basın Açıklaması yayımlanmıştır. Bu metinler 1999 yılında yayımlanan ortak bildirin zeminini oluşturmaktadır. Bakınız: "Sino-Russian Joint Statement", 10.12.1999, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republics of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15793.shtml (Erişim tarihi: 20.11.2016)

²² Duşanbe bildirisinde grup içerisindeki güven inşasına yaptığı katkı üzerinde belirtilirken; Yukarıda belirtilen yönelik girişimlerin bulunduğu ifade edilmiştir.

²³ Bates Gill ve Matthew Oresman, China's New Journey to the West, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2003, s.7. Bişkek Grubu etrafında ilgili devletlerin kanun uygulama ve özel servisler ile iletişimini sağlamaktadır.

Çok kutuplu yapının geliştirilmesine vurgu yapılırken, beş devletin her türlü 'yeni müdahalecilik'²⁴, insan hakları gibi konular bahanesiyle içişlerine müdahaleye karşı oldukları ifade edilmiştir. RF'nin Çeçenistan sorunu üzerinde görüşülürken, diğer taraftan da ÇHC'ye Tayvan konusunda destek verileceği açıklanmıştır. Üye devletler arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin artırılmasına yönelik birçok adım atılmasına rağmen örgüt, işbirliği ve güvenlik odaklı olmaktan öteye gidememiştir. Her zirve sonunda yayımlanan bildirimlerin niyet açıklamalarının yapılmasının beraberinde, Orta Asya bölgesinde yaşanan sorunlardan dolayı kurumsallaşma adımları sınırlı kalmıştır.

2000 yılında yapılan zirvede, ilişkilerin geldiği seviyeden duyulan memnuniyetten bahsedilmiş; diplomatik, ticari, politik, askeri, ekonomik ve teknik konulardaki etkileşimin artırılması gerektiğinden önemle bahsedilmiştir. Diğer taraftan ise ÇHC ve RF'nin sınır komşuluğu açısından bölgedeki dengeler için büyük önem taşıması²⁵ ve Özbekistan'ın gözlemci üye olarak katılmasıyla örgüt yeni bir sürece dâhil olmuştur. Şanghay Beşlisi'nin son zirvesi 2000 yılında Özbekistan'ın Duşanbe şehrinde gerçekleşmiştir. 2001 yılında yeniden bir araya gelen beş devlet liderine, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'un da katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü kuruluş bildirisi yayınlanmış, resmi faaliyete geçmiştir. ŞİÖ'nün, Şanghay Beşlisi'nin oluşumu temel alınarak kurulduğu görülmektedir.

1.2. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurumsallaşması

Kazakistan, ÇHC, RF, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan²⁶ Devlet Başkanları 2001 yılının Haziran ayında Şanghay'da bir araya gelmiştir. Gerçekleşen zirvenin sonunda iki önemli belge yayınlanmıştır. Belgelerin ilkinde ŞİÖ'nün resmi olarak işlevi; ikincisinde ise

²⁴ 'Yeni müdahalecilik' kavramı dışişleri bakanları zirvesinin sonucunda yayınlanan 'neo-interventionsim' olarak kullanılmıştır. Ayrıca; 1999 yılının Mayıs ayında Amerika'nın liderliğinde toplanan Nato'nun Kosova'ya düzenlediği hava müdahalesi sırasında Belgratta bulunan Çin elçiliği bombalanmıştır. Yaşanan olayın sonunda 'istenmeyen ve çok üzücü bir kaza' olarak açıklama yapılmasına rağmen Çin hükümeti tarafından kabul görmemiş ve BD karşıtlığını iyice arttırmıştır. Kosova'ya yapılan müdahalenin ise 'iç işlere karışılması olarak değerlendirilmiştir. Çin; 'insani müdahale veya insan haklarının egemenlikten' üstün tutulması anlayışını kınanmıştır. Bişkek'te düzenlenen zirve'de açıklama yapan Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, bu durumun dünya barışını korumaktan uzak olduğunu belirtmiş 'yeni -müdahalecilik' adı altında diğer devletlerin işlerine karışılmasına karşı olduklarını 'insan haklarını koruma' adı altında devlet içerisindeki işlere karışılmasına karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Bu mantığın uzun yıllardan beri uluslararası düzen içerisinde dinamiklere zarar veren, hegemonyacı yeni bir güç olarak nitelendirilmiştir.

²⁵ Özbekistan, Orta Asya Cumhuriyetleri arasında en yoğun nüfuslu devlettir. Bölge içerisinde yoğun miktarda azınlıklarda yaşamaktadır. Coğrafi konum olarak da orta Asya'nın tam merkezinde yer almaktadır. Orta Asya cumhuriyetlerine sınırı olmasının yanında Afganistan ile de sınır komşusudur. Türkmenistan ve Kazakistan'dan sonra ise en zengin doğal kaynaklara sahip olan Orta Asya cumhuriyetlerine göre orta Asya da askeri gücünün en fazla olan Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra bölgede lider devlet olmak için çalışmıştır. Sovyetler birliğinin dağılmasından sonra bölgede bağımsız politikalar uygulayabilmek adına yoğun çaba harcamıştır. 1999 yılında ise BDT'nin güvenlik kısmından ayrılarak askeri birliklerini ABD tarafından eğitime başlamıştır. 11 Eylül terör olayları sonrasında ABD tarafından eğitime başlanmıştır. 11 Eylül terör olayları sonrasında ABD'ye bölge üzerinde üs kurulması yönünde ilk teklifte bulunan devlet olmasının yanında ABD ile stratejik ortaklık seviyesine çıkmıştır. Jyotsna Bakshi, "Russia and Uzbekistan Sign 'Treaty of Alliance Relations'", 27.12.2005, Institute for Defence Studies and Analyses, http://www.idsa.in/idsastrategiccomments/RussiaandUzbekistanSignTreatyofAllianceRelations_jbakshi_271205 (Erişim tarihi: 18.11.2016).

²⁶ Çin, Rusya, Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan.

güvenlik odaklı mücadele doğrultusunda Şanghay Antlaşması'nın temel unsurları anlatılmıştır.Bu,ŞİÖ'nün resmi işlevinin ve içeriğinin ilan edildiği bildiridir.Örgütün temel prensip, hedef, amaç ve işleyiş mekanizmalarının önceliklerinin geliştirilmesine, planlanan işbirliği ve uluslararası ilişkilere yönelik yaklaşıma yer verilmiştir.

Ayrıca Şanghay Beşlisi'nin kabul ettiği belgeler ve bildirimler etrafında, bir yıl sonra imzalanacak olan *Şanghay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi*'nin hazırlanması uygun bulunmuştur. İkinci önemli belge ise; terörizm, köktencilik ve ayrılıkçılık konularında ortak güvenlik alanı yaratmıştır.Üye ülkeler, sorunların teşhisi, önlenmesi ve çözümü amacıyla işbirliklerini geliştirmeyi hedeflemişlerdir.Bölge devletleri Kırgızistan'ın Bişkek şehrinde terörizm, aşırıçılık ve ayrılıkçı faaliyetleri kapsayan üç şerden korunmak amacıyla;'Bölgesel Terörle Mücadele Yapısının' üç şeytanla mücadele etmek olduğunu belirtmiş ve ekonomi konusunda da işbirliğine gidilmiştir.

2001 yılı Eylül ayında,Almaata'da toplanan Hükümet Başkanları,sundukları bildiri doğrultusunda ekonomik işbirliği ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi konusunda anlaşmalar imzalamıştır.Anlaşma kapsamında, ilişkilerin devam ettirilmesi amacıyla hükümet başkanları zirvesinin düzenli olarak toplanmasına karar verilmiştir.RF'nin St. Petersburg şehrinde 2002 yılının Haziran ayında toplanan Devlet Başkanları, zirve sonunda iki önemli belgeye imza atmışlardır.İlk imza atılan belge, örgütün yasal sürecini başlatan, kabul gören kurucu belge olan Şanghay İşbirliği Sözleşmesi'dir.²⁷Sözleşme kapsamında; örgütün hedefleri, görevleri, işbirliği alanları, temel organları ve prensiplerinin belirlenmesinin yan ısıra işleyişine yönelik de kararlar alınmıştır.

Örgütün işleyişine yönelik kararlar alınırken diğer taraftan da Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (Bişkek) Örgüt Sekreterliği'nin (Pekin) işlevi ve amacı tanımlanarak,resmi düzeyde faaliyete geçirilmiştir. Devlet Başkanları Zirvesi'nde onaylanan diğer belge ise; bölgesel terörle mücadele yapısı (Regional, Anti-Terrorist, Structure-Rats) kapsamında işleyişi düzenleyen anlaşmadır.²⁸Yapı, üye devletlerin ayrılıkçılık, terörizm ve köktencilik gibi alanlarda işbirliğini geliştirmesi amacıyla kurulmuştur.Ayrıca, terör gruplarıyla mücadeleye yönelik tatbikatların hazırlanması, düzenlenmesi,bilgi toplanması, bilgi paylaşımı ve analizi ile üç şeytanla mücadele için farklı görevler doğrultusunda bir araya gelinmiştir.Zirve sonuç bildirisinde,Şanghay Beşlisi olarak faaliyette bulunan Bişkek Grubu ve Ulusal Koordinatörler Konseyi'nin,yeni oluşmaya başlayan örgüt içindeki faaliyetlerine devam edeceği belirtilmiştir.

²⁷ "Charter of the Shanghai Cooperation Organization", 07.06.2002, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası,<http://eng.sectsco.org/>,(Erişim tarihi: 20.11.2016).

²⁸ "Agreement between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization on the Regional Anti Terrorist Structure",07.06.2002, Human Rights in China, <http://www.hrichina.org/sites/default/files/PDFs/Reports/SCO/2011-HRIC-SCO-Whitepaper-AppendixA-SCO-Docs.pdf>(Erişim tarihi: 20.11.2016).

Devlet liderleri, özellikle bu dönemden sonra; zirve konularının, ekonomik yatırımların projelere uygun bir ortamda şekillenmesi ve çok taraflı ticari ilişkilerin programlı bir şekilde çalışmasının gerekliliğini belirtmişlerdir. Kırgızistan ve ÇHC, 2002 yılının Kasım ayında ortak sınır bölgelerinde bir askeri tatbikat gerçekleştirmişlerdir. Bu; örgüt içerisinde düzenlenen ilk tatbikat olma özelliği taşımasının²⁹ yanı sıra, üye devletlerin terör konusunda ortak mücadele vereceğini gösteren resmi bir süreç olarak değerlendirilmiştir.³⁰ 2003 yılının Eylül ayında toplanan Hükümet Başkanları Zirvesi'nde ise, ekonomik alanda işbirliğinin geliştirilmesine yönelik çok taraflı ekonomik ve ticari işbirliği programı kabul edilmiştir.

Program kapsamında; ekonomik hedefler, amaçları ve örgüt içerisindeki rolü belirlenen yirmi yıllık bir süreyi kapsayan sermaye, dolaşımı konusu belirtilmiştir.³¹ Zirvede, örgütün ilk bütçesi de bu dönemde kabul edilmiştir.³² Bütçenin üye devletler tarafından oluşturulması ise ŞİÖ üyelerinin birbirlerini destekleme konusunda istikrarlı olduklarını göstermektedir. ŞİÖ üyeleri, güvenlik konusunda geliştirdikleri ilişkilerin yanında ekonomi alanında da işbirliğine yönelmişlerdir. 2003 yılının Eylül ayında ikinci kez toplanan Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, örgüt üyesi devletler arasında, ekonomik işbirliği ve Çok Taraflı Ticari Program kabul edilmiştir.

Bölge üzerinde 2001 yılında belirlenen ana hedefler doğrultusunda; 2020'ye kadarki ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik temel program, hedefler ve çalışma alanı belirlenmiştir.³³ 2004 yılının Haziran ayında, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te gerçekleşen zirvede pek çok konu üzerinde durulmuştur. Taşkent Zirvesi'nde, 'Çok Taraflı Ticari İlişkiler ve Ekonomik İşbirliği' programının planı onaylanmıştır. Ekonomik alanda işbirliğini artıracak sistematik bir adım olarak; sermaye, mal, hizmet, teknoloji ve serbest dolaşıma dair gelişmeler ifade edilmiştir. Ülkeler; ekonomik faaliyetlerin artırılması, bölgedeki etkileşim ve bu konudaki çalışmaların devamlılığı açısından görüşlerini ifade etmişlerdir.

2005 yılının Şubat ayında ise Dışişleri Bakanları, Kazakistan'ın Başkenti Astana'da toplanarak bölgedeki işbirliğinin artırılmasına yönelik müzakereler yapmıştır. Bu zirvede yine;

²⁹ "Good-Neighborly Ties Between China, Kyrgyzstan Develop Rapidly", 05.09.2003, Xinhua News Agency, http://news.xinhuanet.com/english/2003-09/05/content_1065031.htm, (Erişim tarihi: 20.11.2016).

³⁰ Pan Guang, "Shanghai Cooperation Organization in the Context of the International Antiterrorist Campaign", 2003, Central Asia and the Caucasus, Vol.21, No.3, p.53

³¹ "History of Development of SCO", 21.08.2008, Xinhua News Agency, http://news.xinhuanet.com/english/2008-08/21/content_9572869.htm, (Erişim tarihi: 22.11.2016). Bu programın önemi liderleri tarafından açıklanmıştır: "Belge sadece altı devlet arasında, 2020 yılına kadar, işleyen ortaklığın ilke, hedef ve görevleri hakkında genel bir anlayış yerleştirmekle kalmamış aynı zamanda bunları gerçekleştirmenin anlamını ve yollarını da belirlemiştir." Bknz: "Tashkent Declaration by the Heads of State of the Members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004, Официальный сайт Министерства иностранных дел России Федерации http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/467362 (Erişim tarihi: 22.11.2016).

³² Oresman, "The Moscow Summit...", s.8.

³³ "Tashkent Declaration by the heads of State of the members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004, a.g.e.

örgüt içerisinde güvenlik, ticaret ve ekonomi faaliyetlerinin artırılması gerekliliği vurgulanmıştır.³⁴Bunun yanında ABD ve NATO kuvvetlerinin kurmuş oldukları üsler ile bölgedeki etkinliklerini artırdıkları düşünülmüş, batı tehdit olarak algılanmıştır.Zirve bildirisinde; bankalar arası işbirliği ile yürütülecek bölgesel projelere finansal destek verilebileceği belirtilmiştir.Çin'in,Taşkent Zirvesi'nde üye devletlere yaptığı 900 milyon dolarlık para yardımı bu zirvede yinelenmiş; kredinin zaman ve faiz oranlarına yönelik uygun tekliflerde bulunulmuştur.³⁵

Astana Zirvesi'nde, ekonomi ve güvenlik konularında alınan kararlardan sonra;eğitim, kültür,toplumsal alanlarda işbirliği yapılarak örgütün çok yönlü faaliyet göstermesi için de çalışmalar yapılmıştır.2005 yılının Kasım ayında Hükümet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiştir.Zirve kapsamında güvenlik konularının görüşülmesinden sonra;ekonomi alanında doğalgaz, petrol arama ve boru hatları konusunda projelerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.Ulaşım, bilim, teknoloji, tarım ve gümrük konusunda yasal düzenlemelerin yapılması,bununla birlikte tavsiye edilen projelerin değerlendirilmesi ve yasal değişikliklere yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.³⁶

ŞİÖ İş Konseyi ve ŞİÖ Bankalar Arası Anlaşmalarını³⁷faaliyete geçiren imzalar atılmıştır.Örgütün, ekonomik ve ticari işbirliğini artırmaya yönelik planlarının uygulanması için gerekli altyapı oluşturulmuştur.Ekonomik alanda olduğu kadar kültürel alanda da işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğine değinilmiş;ŞİÖ'nün eğitim konusunda yapılacak işbirliği ile atacağı adımlara yönelik kararlar alınmıştır.2006 yılında Moskova'da, üye devletlerin Meclis Bakanları'nın gerçekleştirdiği zirvede, güvenlik konularına yönelik kararları içeren Uluslararası Bilgi Güvenliği Bildirisi yayımlanmıştır.2007 ve 2009 yıllarına yönelik,köktencilik, terörizm,ayrılıkçılıkla mücadele ve işbirliğine yönelik programlar hazırlanmıştır.³⁸

³⁴ "Joint communiqué of the meeting of the Council of Ministers for Foreign Affairs of the States members of the Shanghai Cooperation Organization", 25.02.2005, Şanghay İşbirliği Örgütünün Resmi Sitesi, eng.sectsc.org/load/197588 (Erişim tarihi: 23.11.2016).

³⁵ "Hu Jintao Attends the Shanghai Cooperation Organization (SCO) Summit and Delivers an Important Speech", 05.07.2005, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hzxcfels/t202787.htm>, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

³⁶ BBC Monitoring International Reports'dan aktaran; "Chinese news agency carries full text of SCO joint communiqué.", 26-27.11.2005, Access My Library Website, http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-9824054_ITM, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

³⁷ Bankalar Arası anlaşmasında, her örgüt üye devletinden bir banka ile antlaşma imzalanmaktadır.Kurulacak bu anlaşmalar sayesinde, bölgesel ekonomik ve ticaret iş birliğini artırmak için finansal destek yapısı sağlanmaya çalışılmıştır. "SCO holds 2006 summit in Shanghai", 15.06.2006, Chinese Government's Official web Portal, http://english.gov.cn/2006-06/15/content_310527_3.htm, (Erişim tarihi: 23.11.2016). Bu konsorsiyum the Development Bank of Kazakhstan, the State Development Bank of China, the Bank for Foreign Economic Affairs of Russia, the National Bank of Tajikistan, the National Bank for Foreign Economic Affairs of Uzbekistan ve the Settlement and Savings company of Kyrgyzstan bankalarından oluşmaktadır.

³⁸ Aynı kapsamda oluşturulan ikinci programdır. İlk program, 2004-2006 yılları için, 30 Nisan 2004 tarihinde şekillendirilmiştir. 2007-2009 ve 2010-2012 de dahil olmak üzere toplam üç program oluşturulmuştur. Programlar, Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı'nın belirtilen yıllar arasındaki çalışmaları ana hatları belirlediği ifade edilmiş, içerikleri ise yayınlanmamıştır. Bakınız;"SCO Structure and Decision-Making Bodies", Human Rights in China,

Üye devletler arasında gerçekleştirilecek herhangi bir tatbikat veya eylem planına dair ortak anlaşma da bu dönemde imzalanmıştır. Üye devletler ve Bankalar Arası Konsorsiyum'a üye bankalar, Bölgesel Ekonomik İşbirliğini Destekleme Eylem Planı ve ŞİÖ İş Kararnamesi'ni de onaylamışlardır. Bu dönemde yeni şekillenmeye başlayan iki yapı olan Bankalar Arası Anlaşma ve ŞİÖ İş Konseyi'nin işbirliklerini artırmasının önemi vurgulanmıştır. Üye devletler arasındaki bilgi teknolojisi; enerji, ulaşım ve diğer ekonomik konulara göre ön planda olmuştur. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin ve ilişkilerin artması yönünden olumlu değerlendirilmiştir; ŞİÖ'nün ikili veya çok taraflı olarak ilerleyen enerji işbirliklerinin çoğalması konusunda yardımcı olmuştur.

Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'te 2007 yılının Haziran ayında gerçekleşen zirvede; Enerji ve Petrol Bakanları'nca enerji konusunda işbirliğinin geliştirilmesi ve imkânların stratejik alanda düzenlenmesi konuları görüşülmüştür. Ancak görüşme sonunda net bir karar verilememiştir. Örgüt içinde enerji konusundaki politikaların tek bir yönde yoğunlaşması değil, çalışmaların teknik alanda devam etmesi yönünde karar verilmiştir.³⁹ Bişkek Bildirgesi'nin bir diğer önemli özelliği ise, enerji güvenliği konusunda yapılan değerlendirmedir.⁴⁰ Enerji alanında yaşanan gelişmeler, örgüt içerisinde görüşülen konular arasında ön plana çıkmıştır. Enerji konusunun önemi vurgulanırken diğer taraftan enerji güvenliğinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bölgedeki istikrar ve güvenliğin artırılmasına yönelik de teklifler sunulmuştur. Bu tekliflerin en somut örneğini Putin, önceki yıl yapılan zirvede dile getirmiş olmasına rağmen, bu yönde herhangi bir adım atılmamış ve konu zirve içerisinde görüşülmemiştir. Üye devletler, Bişkek Zirvesi'nde şu husus üzerinde durmuştur: ŞİÖ'nün ekonomik alanda olduğu kadar bilim, sanat, kültür, spor ve eğitim alanlarında da toplanması gerekliliği. 2008 yılında Özbekistan'ın Duşanbe şehrinde, Devlet Başkanları Zirvesi gerçekleşmiştir. Bölgesel güvenliği sağlama, bölgesel ulaşım ve işbirliği alanlarının geliştirilmesi, Orta Asya'daki enerji ve su kaynaklarının etkin kullanımı ile kültürel faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik adımlar atılması için gerekli konular görüşülmüştür.

Üye devletlerce; küresel ekonomi piyasasında yaşanan ekonomik yavaşlığa değinilirken, güvenilir para birimi ve finansal destek politikalarının sağlanması, enerji ve gıda güvenliği yönünde adımların atılması gerekliliği vurgulanmıştır. Zirvenin yapıldığı dönem

---

<http://www.hrichina.org/content/5197#IIcV>, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

³⁹“Chronicle of Main Events at SCO in 2007”, 31.12.2007, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sitesi, <http://eng.sectSCO.org/> Erişim tarihi: 26.03.2016).

⁴⁰ Niklas Swanström, “Editors Note – The SCO and the Bishkek Summit”, 2007, China and Eurasia Forum Quarterly, Vol.5, No.3.

Duşanbe Bildirisi⁴¹ yayınlanmış;örgütün bir yıl içindeki çalışmaları değerlendirilmiş ve ilerleyen süreçteki gelişmeler planlanarak işbirliğinin artırılmasına yönelik kararlar verilmiştir. Ayrıca; güvenlik konusu ile ekonomik ve kültürel alandaki işbirliklerinin geliştirilmesi üzerinde de durulmuştur.RF'nin Yekterinburgi şehrinde 2009 yılında gerçekleştirilen zirvede ise; sistem içinde yaşanan değişikliklerin, yeni sorunlar ortaya çıkardığı ve bu sorunların uluslararası sistemde tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.

Zirvede, üye devletlerin çıkarları arasındaki dengelerin sağlanması ve üyelerin kendi aralarındaki ekonomik ve güvenlik işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özbekistan'ın Başkenti Taşkent'te 2010 yılında gerçekleşen Devlet Başkanları Zirvesi'nde, üye devletler,bölgesel istikrarın sağlanması ve iş birliğinin geliştirilmesi için bir araya gelmişlerdir.Bölgesel ve uluslararası konuların geniş bir alanda görüşüldüğü zirvede, üç şerle mücadele ve çalışmaların istikrarlı bir şekilde yapılabilmesi için adımlar atılmaya çalışılmıştır.⁴² ÇHC'nin Başkenti Pekin'de 2012 yılında gerçekleşen Devlet Başkanları Zirvesi'nde; örgütün onuncu yılının geride kalması dolayısıyla, yeni dönemde ilişkilerin ileriye dönük olarak bir on yıl daha arttırılmaya çalışılacağı belirtilmiştir.

Zirve kapsamında; dünyadaki önemli gelişmelere yönelik hedefler ve yaşanan olaylar hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.Zirvenin sonunda ortaya çıkan,Kalıcı Barış ve Ortak Refahın Hâkim Olduğu Bir Bölge İnşa Etme Bildirgesi, örgüt liderlerinin ortak kararları ve politikaları değerlendirdiği bir bildirme olmuştur.Zaman geçtikçe çok kutuplu bir yapı sergilenirken,diğer yandan devletler için güncel tehlikeler de sıralanmıştır.Bildiride dikkat çeken bir diğer unsur ise;devletler arasındaki çakarlara saygı gösterilmesi gerektiği ve nükleer silahlanmanın eleştirildiği yeni mücadelecilikten bahsedilmesidir.Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'te 2013 yılında gerçekleşen zirve kapsamında,NATO kuvvetleri ve ABD askerinin bölgeyi terk etmesi hususu Zirve'nin ana konusu olmuştur.Afganistan'da terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilik faaliyetlerinin artmasına yönelik duyulan endişe dile getirilmiştir.Öte yandan, üye devletler,Moskova Yönetimi'ne Suriye politikası konusunda destek verdiklerini belirtmişlerdir.

Güvenlik dışında ekonomi alanında da görüşmelerin yapıldığı Zirve, Çin'in enerji kaynaklarının kullanımı ve üye devletlere finansal destek verebileceğine yönelik açıklamaları da içermektedir⁴³ Özbekistan'ın Başkentinde 2014 yılında gerçekleştirilen zirve ise ortak

⁴¹ "Dushanbe Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation", 28.08.2008,Şanghay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası,<http://www.sectSCO.org/>,(Erişim tarihi: 12.04.2016).

⁴²SCO Tashkent Summit Concludes,11.06.2010,Latest News, http://www.chinadaily.com.cn/china/2010sco/2010-06/11/content_9968146.htm (Erisim tarihi:25.11.2016)

⁴³Bishkek Hosts The 2013 SCO Summit,The Central Asia-Caucasus Analyst,18.09.2013 <https://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12810-bishkek-hosts-the-2013-sco-summit> (Erişim tarihi:19.04.2016)

çalışma alanlarını oluşturarak,işbirliğinin geliştirilmesine yönelik görüşlerin belirlenip kapsamlı şekilde incelendiği bir platform olmuştur.Terörle mücadele yapısı ve bölgede ortak mücadele verilmesine yönelik görüşmeler ile uzun yıllardır bölgede istikrarın korunmasına yönelik atılan adımlar değerlendirilmiştir.

1.3.ŞİÖ'nün Kurumsal Yapısı

ŞİÖ'nün tüzüğünde yer alan amaç ve hedeflerin gerçekleşmesi bağlamında 7 ana organ faaliyet göstermekte ve kurumsal işleyişi sağlamaktadır.Bunlar; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet (Başbakanlar) Başkanları Konseyi,Dışişleri Bakanları Konseyi,Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi, Ulusal Temsilciler Konseyi,Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı ve Sekreteryası'dan oluşmaktadır.⁴⁴

1.3.1.Devlet Başkanları Konseyi:ŞİÖ'nün, en üst organı olarak kabul edilmektedir. Kurumsal düzeydeki işlevi ve yapısıyla örgütün;amaçları,aktiviteleri,temel hedefleri kapsamında, ulusal ve uluslararası düzeyde (ilişkilerin) ana ve güncel sorunlarını ele alır. Konsey toplantıları yılda bir kez gerçekleşir.Konseye dönem başkanlığı yapacak olan üye, ŞİÖ'nün yasası gereği, üye ülkeler arasından Rusça alfabetik sıraya göre seçilmektedir.

1.3.2.Hükümet (Başbakanlar) Konseyi:Örgütün bütçesinden sorumludur.Ekonomik alan başta olmak üzere, her alanda somut adımlar atarak bunların çözüme kavuşturulması yönünde çalışmaktadır. Konsey toplantılarının yılda bir kez gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır.Konseyde, dönem başkanlığı yapacak olan ülke ile ŞİÖ üyesi ülkeler mutlaka önceden anlaşmaya varmaktadır.

1.3.3.Dışişleri Bakanları Konseyi: Örgütün çalışma unsurlarını,Devlet Başkanları Konseyi Toplantıları'nın düzenlenmesini ve uluslararası problemlere yönelik çalışmaları kapsamlı olarak gerçekleştirerek;ŞİÖ adına açıklama yapma yetkisine sahiptir.Dışişleri Bakanları Konseyi Başkanı, dış temaslar ile tüzükte belirlenmiş olan yetkiler kapsamında örgütü temsil etmektedir.

1.3.4.Devlet Bakanları veya Kurum Başkanları Konseyi: Devlet Başkanları Konseyi ve Hükümet(başbakanlar)Konseyi toplantılarında alınan kararlar kapsamında;üye ülkelerin veya ilgili kurumların yöneticileri ve Devlet Bakanları ile müzakereler yürütmekle görevlidir. ŞİÖ açısından işbirliğinin geliştirilmesi, belirli sorunların ele alınması için düzenli toplantılar yapar.

1.3.5.Ulusal Temsilciler Konseyi:Örgütün mevcut faaliyetlerini düzenleyen ve yürüten organıdır. Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanlar Konseyi ve Devlet Başkanları

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz."ŞİÖ'nün tüzüğü 07.01.2016 Rusya devlet başkanlığı resmi sitesi,<http://archive.kremlin.ru/text/docs>.(Erişim tarihi 20.05.2016)

Konseyi toplantıları için gerekli şartların hazırlığını yürütür.Ulusal temsilcileri her üye ülke tarafından,kendi iç hukukuna ve kurallarına bağlı olarak atanır.Yılda en az üç kez toplanmaktadır.⁴⁵

1.3.6.Sekreterlik:ŞİÖ'nün yönetsel olarak sabit temel organı olan sekreterlik,ŞİÖ Sözleşmesi'nin 11.maddesinde düzenlenmiştir.Sekreterlik kurumu; ŞİÖ'nün yönetim alanında kalıcı bir organdır.Düzenlenen aktivitelerin kurumsal teknik hazırlıklarından ve örgütün yıllık bütçe önerilerden sorumludur.Genel sekreter; kural gereği Rusça alfabetik sıraya göre,ŞİÖ üyesi ülkelerin vatandaşları arasından dönüşümlü olarak uzatma hakkı tanınmaksızın 3 yıllığına seçilmektedir.

1.3.7.Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı: ŞİÖ'nün ikinci daimi organıdır ve ŞİÖ Sözleşmesinin 10.Maddesinde hazırlanmıştır.Bu kapsamda; bölgesel terörle mücadele yapısı, 15 Haziran 2001 tarihli 'Şanghay Sözleşmesi' tarafı olan ülkeler için, ayrılıkçılık, terörizm ve aşırılıklarla mücadele kapsamında oluşturulmuştur.Merkez,Özbekistan'ın Başkenti Taşkent'tedir.Temel işlevi, görevi, oluşumları,finansman ilkeleri ile faaliyet düzeni; üye ülkeler arasında yapılmış olan ayrı uluslararası anlaşmalarla ve üye devletlerce kararlaştırılan diğer gerekli belgeler düzenlenmiştir.Terör karşıtı tatbikatların hazırlanması ve uygulanmasında üye devletler arasındaki etkileşime yardım ederek; terörle, aşırılıklarla ve bölücü faaliyetlerle mücadele için araştırma ve diğer etkinliklerin hazırlanması, yönetilmesi üzerine ortak politika yürüterek çalışmaktadır.

1.4.ŞİÖ'nün Karar Alma Usulü:ŞİÖ tüzüğü kapsamında üye devletler, kararlarını örgüt içerisinde herhangi bir oylamaya gitmeden alır.Üye devletler arasında herhangi bir şekilde kararlara karşı çıkılması,örgüte alınma ya da çıkarılma gibi konular'eksi uzlaşım'antığı etrafında karara bağlanır.Eksi uzlaşım mantığında üye devletler, alınan kararlarda kendilerine göre karar verebilme ya da kararın bir kısmını onaylama hakkına sahiptirler.Bu durum örgüt içinde bir sorun teşkil etmemektedir.Zira bu karar toplantı protokolünde yer almaktadır ve ŞİÖ'nün karar alma mekanizmasında örgütsel çıkarlar ön planda tutulmaktadır.⁴⁶

1.5.ŞİÖ'nün İlkeleri:ŞİÖ tüzüğünde 7 Haziran 2002 tarihinde üye ülkelerce kabul edilen, örgütün ilke ve ortak çalışma alanları aşağıdaki gibi belirtilmiştir.⁴⁷ŞİÖ'nün kuruluşunun ilk yıllarında üye devletlerce kabul edilen ŞİÖ tüzüğü gereğince, ilkeler ve çalışma alanları belirtilmiştir.Aşağıdaki maddeler tüzük içerisinde belirtilen temel ilkeler doğrultusunda, ŞİÖ'nün örgüt olarak bölgedeki işbirlikçi ve birleştirici özelliğini yansıtmaktadır. Devletlerin

⁴⁵ ŞİÖ Tüzüğü'(Rusça) ŞİÖ'nun resmi sitesi <http://infoshos.ru/ru/?id=33> (Erişim tarihi:02.01.2016).

⁴⁶Ferit Timur 'Yükselen Asya'da Şanghay İşbirliği Örgütü: Dünü, Bugünü ve Yarını' Stratejik Düşünce Enstitüsü Ankara 2015 s.22-23.

⁴⁷ŞİÖ Tüzüğü'(Rusça)ŞİÖ'nun resmi sitesi <http://infoshos.ru/ru/?id=33> (Erişim tarihi:02.01.2016).

bağımsızlığına, egemenliğine, resmi sınırların muhafazasına ve iç işlerine kesinlikle karışılmayacak; tek taraflı askeri yapılandırma reddedilecektir. İlişkiler, karşılıklı saldırmazlık ve saygı ilişkisi içinde birbirleri üzerinde şekillendirilecektir.

1. Üye devletlerin eşitliği; her bir üyenin görüşmelere karşılıklı anlayış, güven ve saygı mantığı etrafında yaklaşmasıyla oluşturulacaktır.
2. Ortak çıkarlar doğrultusunda alınan kararlar sırasıyla gerçekleştirilecektir.
3. ŞİÖ, diğer uluslararası örgütlerin kuruluşlarına ve işlevlerine kesinlikle karşı olmadığını, işbirliği içerisinde olacağını belirtmiştir.
4. ŞİÖ üyesi devletler arasında yaşanabilecek fikir ayrılıkları, barışçıl yollarla düzenlenecektir.
5. ŞİÖ açısından kabul edilen bu tüzük ve diğer belgelerde yer alan yükümlülükler, iyi niyet mantığı etrafında giderilecektir.
6. ŞİÖ çıkarlarına aykırı her türlü faaliyet kesinlikle önleneyecektir.

1.6. ŞİÖ' nün Ortak Çalışma Alanları

ŞİÖ üyeleri geçen sürede; işbirliklerini temel haklara saygı ve verimli bir çalışma ortamı üzerinden yürütebilmek hedefiyle ilişkilerini çok boyutluluk üzerinden geliştirmiştir. Karşılıklı vazifeler ve diyalog gücü de kullanılarak, ortak çalışma alanlarının rahatlıkla ilerletilmesi için çaba gösterilmiştir. Bu unsur ve prensipler etrafında ortak alanlar, aşağıda belirteceğimiz konular üzerinden gösterilmiştir.

- ŞİÖ üyeleri, örgüt içinde geçen sürede, birbirleri ile bölgesellik ilişkilerini geliştirerek; yaşanan olaylar hakkında ortak çalışmaları, temel haklara saygıyı ve vazifelerin gerçekleştirilmesini ilke edinerek ilişkilerini verimli bir ortamda ilerletmişlerdir. ŞİÖ, bölgesel güvenlik ve barış ortamının desteklenmesi için uluslararası düzeyde kurulmuş bir örgüttür. Afganistan'da yaşanan sorunlar, yeni siyasi oluşumlara kavuşmuş olan BDT'yi ve bölgedeki güvenliği tehdit etmiştir. Afganistan, uzun yıllardan beri yaşanan istikrarsızlık ve uyuşturucu sorunundan dolayı bölgedeki güvenliğin sağlanması noktasında tehdit oluşturmaktadır. Afganistan; bölgesel güvenliğin, barışın ve istikrarın sağlanması konusunda ve yaşanan olayların kendi topraklarına sıçramaması çabası içindeki çevre ülkeler için önem arz etmektedir.⁴⁸
- Terörizm, ayrılıkçılık, uyuşturucu, aşırı milliyetçilik, silah kaçaklığı ve yasadışı göç gibi sınır aşan suçlara karşı ortak hareket edilmesi, en önemli ortak alanları oluşturmaktadır.

---

⁴⁸ Ferit Timur a.g.e. s.27.

- Silahsızlanma ve silahların kontrolü ise bölgede en fazla önem verilen konulardan biri olmuştur. Bölgede yıllardır süren silah kaçakçılığı, güvenlik konusunda tedirginlik verici ve tehdit oluşturacak boyutlara ulaşmıştır.
- Uluslararası kuruluş ve forumlar gibi ortak çıkarları ilgilendiren konularda, mevcut anlayışın oluşmasını sağlama açısından ŞİÖ'nün etkisi üzerinde durulması gerekir. Çünkü bölgede kurulan sistem kapsamında, ortaya çıkabilecek olayların Afganistan'ın durumu ile doğrudan ilişkisi mevcuttur. Afganistan'da yaşanabilecek şiddetli bir çatışma, bölge halkları başta güvenlik olmak üzere siyasi, ekonomik ve kültürel alanı etkileyebilecek kritik bir durumdadır. Afganistan, bölgenin kanayan kalbi olması ve kontrolün sağlanmasındaki merkezi konumundan ötürü siyasi güçlerin dikkatini çekmektedir.
- Sermaye, mal ve hizmet dolaşımının rahatlıkla yapılabilmesi hedefi; bölgesel ekonomiyi geliştirme amaçlı devletler arasındaki ilişkilerin kapsamlı olarak ilerlemesine yardımcı olmuştur.
- Alt yapının oluşturulması ile bölgede, haberleşme, enerji nakliyatı ve ulaşım alanında lokomotif bir sistem kurularak, devletler arasındaki ulaşım kolaylaştırılmak istenmiştir. Böylece, sosyal, ekonomik ve ticari anlamda kaynaşmış bir coğrafya hayata geçecektir.
- Bölge üzerinde doğabilecek herhangi bir soruna karşı, önlemler önceden alınarak bölgedeki istikrarın korunmasına yardımcı olunması hedeflenmiştir.
- ŞİÖ' nün en güzel birleştirici özelliği ise; bilim, teknoloji, eğitim, sağlık, spor ve turizm kapsamında işbirliğinin ilerletilerek bölgede bütüncül tablonun geliştirilmesine yardımcı olmak olmuştur. Bu, sadece devletler arası değil, halklar arasında da kaynaşmış bir bütünlük oluşturulmasına destek verilmek istenmesi olarak değerlendirilmiştir.

1.7.Değerlendirme

Şanghay Beşlisi olarak temelleri atılan ve SSCB'nin dağılması ile yaşanan sınır sorunlarının ÇHC önderliğinde çözüme kavuşturulması amacıyla kurulan ŞİÖ; ilerleyen süreçte bölge devletleri arasındaki ilişkiyi sadece güvenlik konusuyla sınırlı olarak değil, diğer alanlarda da geliştirmek istemiştir. Bu nokta, yapılan toplantılarda da sıklıkla belirtilmiştir. 11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere düzenlenen saldırı sonrasında, ABD ve NATO kuvvetlerinin Afganistan'daki El Kaide terör örgütü ile mücadele etmek amacıyla bölgeye girmesi ŞİÖ' nün kuruluşunu hızlandırmıştır. ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan üzerinde kurduğu üsler; El

Kaide terör örgütüyle mücadele etmek amacıyla kurulsada bölge güçleri tarafından, ABD'nin tek kutuplu dünya düzenini devam ettirmek istemesi şeklinde yorumlanmıştır.

Çok kutuplu dünya düzenine geçilmesini arzulayan ŞİÖ üyesi ÇHC ve RF, kendi bölgeleri olarak gördükleri Orta Asya coğrafyasında herhangi bir siyasi gücün varlığını istememişlerdir. Örgüt içerisinde ilkeler belirlenirken; devletlerin bağımsızlığına, eşitliğine, iç işlerine kesinlikle karışılmaması; bunun yanında üye devletlerin karşılıklı anlayış, güven ve saygı ilişkisiyle bir arada bulunmalarına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda üye devletlerin ortak çıkarları doğrultusunda kararlar alınarak örgütün temel işleyiş ilkeleri belirlenmiştir. ŞİÖ'nün kurumsal yapısı da bölgede yaşanan sorunlar etrafında kendini şekillendirmiştir. Şanghay Beşlisi ile sınırlar belirlenirken, güvenlik temalı kurulan ŞİÖ ise Afganistan'da yaşanan terör ve uyuşturucu gibi sorunlar doğrultusunda, güvenlik odaklı hedeflere sahip bir örgüt kimliğiyle ortaya çıkmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ İLE BÖLGESEL VE KÜRESEL DENGELER

ŞİÖ;bölgedeki temel sınır sorunlarının çözülmesinin ardından güvenlik alanındaki iş birliğini genişletmiş,ayrıca üye devletlerin ekonomik, sosyal, kültürel alanda arayış ve dayanışma mekanizmasını oluşturmuştur.ŞİÖ bünyesinde bu işbirliği sağlanırken, üye devletler arasındaki uyumun devam etmesi için yoğun çaba harcanmıştır.Üye devletlerin ortak karar verebileceği, üyeleri ilgilendiren konular üzerinde çalışmaların yapılmasına da özen gösterilmiştir.

ŞİÖ ile devletler arasındaki ilişki, işbirliği veya çatışma odaklı olabilir.ŞİÖ' nün bölge üzerindeki hedefleri,aktör olma durumu ve sorunların çözümüne yönelik yaklaşımını anlayabilmek için öncelikle bölgede yer alan diğer aktörlerle etkileşimine bakmak gerekmektedir. Diğer aktörlerin pozisyonları anlatılmalıdır.SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Orta Asya devletleri üzerinden RF ve ÇHC'nin işbirliği ve rekabeti 'yasal bir üst yapı'⁴⁹ etrafında toplaması konusunda,medeni ve hukuki şekilde ilişkilerin devam ettirilmesi için olanakların verildiği görülmektedir.RF ve ÇHC, ŞİÖ özelinde bölgesel ve küresel dengelerin bozulmaması için stratejik ve hassas davranmışlardır. Köklü devlet yapısı olan RF ve ÇHC'nin tutumları,sürdürülebilir rekabeti azami ittifak şeklinde açıklanabilir.

Öte yandan,ŞİÖ'nün oluşumunda Orta Asya Devletleri,RF ve ÇHC'ye göre arka planda kaldıkları bir tablo çizse de, gerçek şartlar altında örgüte yönelik bağımsız yaklaşım sergiledikleri gözlenmektedir. Bölgede bulunan iki başat güç arasındaki 'jeopolitik sıkışmışlık', devletleşme ve sosyo-ekonomik sorunlar gibi iç ve dış faktörlerin belirleyici rol oynadığı bu sürecin 'zoraki uyum' olarak tanımlanması yanlış olmayacaktır. Sonuç olarak RF ve ÇHC liderliği ile ortaya çıkan ŞİÖ;uluslararası ilişkiler sisteminde 'ittifaklık modeli' yerine uluslararası ilişkileri oluşturan temel unsur olan yeni tip 'ulus üstü örgüt' kavramını dünya sistemine kazandırmıştır. Buna bağlı olarak ŞİÖ ve bu aktörler ile olan işbirliği alanları ele alınmalıdır;çünkü ŞİÖ'nün temel işbirliği alanları sözleşmenin 3.Maddesi kapsamında düzenlenmiştir.Örgütün çıkış noktası incelendiğinde, sınır problemleri doğrultusunda güvenlik alanında çeşitli ve etkili çözüm yolları arandığı görülmektedir.Diğer taraftan ise;beşeri, kültürel ve ekonomik boyutlar da bölge üzerinde etkili olmuş ve bu açıdan incelediğimizde ortak çalışma alanlarında olumlu sonuçlar doğurmuştur.

⁴⁹ Ferit Temur, 'Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yeni Dönem Başkanı Rusyanın Beklentileri ve Riskleri', 14.09.2014 Stratejik Düşünce Enstitüsü <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/sangay-isbirligi-orgutunun-yeni-donem-baskani-rusya-beklentiler-ve-riskler/4033>.(Erişim tarihi:21.12.2016)

2.1.ŞİÖ'nün Devlet Odaklı Bakış Açısı

2.1.1.Rusya Federasyonu

SSCB döneminde,dünyanın yedide biri gibi bir alan Moskova tarafından yönetildiği için RF 1985 ile 1991 yılları arasında bölge üzerindeki etkinliğini kaybetmiştir.Askerî, ekonomik ve sosyal alanda bölgede etkinliğini kaybeden Moskova Yönetimi,yeni düzeni oluşturmak ve bölgede eski gücüne kavuşmak için çalışmalarını Vladimir Putin iktidarı ile sürdürmüştür.İktidar olduğu dönemde RF, ulusal çıkarlarının korunması konusunda başarılı bir siyaset izlemiştir. Moskova yönetimi sorun ve gelişmelere rağmen, en önemli ve başarılı çalışmaları Avrasya coğrafyasında gerçekleştirmiştir.

Putin,iktidarının ilk yıllarından itibaren;Asya kartını etkin olarak kullanacağını, uluslararası sistemde ve bölge üzerinde etkin rol oynayacağını açık olarak göstermeye başlamıştır. Bu açıdan, bölgesel çalışmalarını ikili ve çoklu görüşmelerle sürdüren; bölgesel örgütün de katkısıyla söz sahibi olmak isteyen Putin'in bu çabası,11 Eylül terör saldırıları sonrası Afganistan'a düzenlenen operasyonlar ile hız kazanmıştır.SSCB'nin dağılmasından sonra, bağlı devletleri bir arada tutmak amacıyla farklı olarak ÇHC ile işbirliği yapılmış ve ŞİÖ'nün yeni politikaları ve amaçları ortaya çıkmıştır.RF'nin ŞİÖ'ye yaklaşımının üç unsur üzerinden oluştuğu görülmektedir.⁵⁰RF'nin Orta Asya bölgesinde etkin güç olmak amaçlı verdiği mücadele çok belirgindir. RF'nin ilgili olduğu coğrafya üzerinde ABD'nin, Özbekistan ve Kırgızistan'da iki askeri üs elde etmesi Moskova yönetimi tarafından birinci tehlike olarak görülmüştür.

RF'nin bağımsızlıkların ardından, Orta Asya politikalarında yaşamış olduğu sıkıntılar için 1993 yılından itibaren, 'yakın çevre doktrini' ön plana çıkmıştır.⁵¹ Bu doktrin, bölgede tam anlamıyla sömürgeci politika değil, Orta Asya ülkeleri ile özel ilişkiler çevresinde değerlendirilmektedir. 1994 yılından sonra ise RF'nin dış politikası sertleşmeye başlamıştır.⁵²Rus dış politikasının ortaya koyduğu temel noktalar ise Orta Asya politikalarıyla yakından ilgiliydi.SSCB döneminde,bölgenin garantörü olan ve bölgede yaşayan Rusların haklarını da savunması gerekliliğine inanılan RF'nin; bölgede dış politika güvenliğiyle ilişkili herhangi bir adımının olumlu karşılanmayacağı anlaşılmıştır. Bu aşamada,Orta Asya Cumhuriyetleri ile içinde bulunulan durumdan dolayı, bu yaklaşımı tepkisiz ve kendileri için iyi

⁵⁰ Kırgızistan Orta Asya bölgesinde sivil devrim rüzgârından etkilenen tek ülkedir. Aksar Akayev'in devlet başkanlığı görevinden ayrılması ile sonuçlanan devrim, SĐÖ üyeleri tarafından tedirginlikle takip edilmiştir.

⁵¹ Oktay F. Tanrısever, "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya- Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrininin Đflası", Mustafa Aydın (der.), Küresel Politikada Orta Asya- Avrasya Üçlemesi 1, Nobel Yayınları, Ankara, Mayıs 2005, s. 46.

⁵² Esra Hatipoğlu, "Yeltsin (1990-1999) ve Putin (2000-) Döneminde Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikası",Emine Gürsoy Naskali ve Erdal Sahin (der.), Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, 2002, Hollanda, s.187.

olarak değerlendirmişlerdir.⁵³

ABD Afganistan'a operasyon gerçekleştirirken RF'nin sessiz kalması, ABD'nin bölgedeki faaliyetlerini kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Rusya, bölge devletleri ile ilişkileri içerisinde ABD ile olan ilişkilerine hız vermiş olsa da bu durum yeni girişimleri kaçınılmaz kılmıştır. Bu dönemde, Ukrayna ve Gürcistan'dan sonra Kırgızistan'ın da sivil devrimden etkilenmesi önemli gelişmeler olarak sayılabilir. Moskova yönetimi, Orta Asya liderlerini, ülkeler içerisinde istikrarın sağlanması konusunda siyasi sıkıntıya sokabileceğini belirtmiştir. RF, ŞİÖ'nün Orta Asya Cumhuriyetleri ile arasında bağlayıcı olduğunu ve ilişkilerin gelişimi konusunda önemli olduğunu belirtmiştir. Bölge cumhuriyetleri askeri fiillerini Kolektif Güvenlik Anti-örgütü ve Bağımsız Devletler Topluluğu aracılığıyla yürütmüştür. ŞİÖ'nün RF ile Orta Asya arasında 'sağlamlaştırıcı ve bütünleştirici' bir rolü bulunmaktadır.⁵⁴

ÇHC ile ilişkilerin düzenlenmesini ve bölgedeki istikrarın sağlanmasını isteyen RF için ŞİÖ'nün bir diğer önemli özelliği ise, bağlayıcı ve bütünleştirici etkisidir. Bunun yanında, güç dengelerinin sağlanması, Orta Asya coğrafyası için stratejik işbirliği ve imkânların değerlendirileceği bir bölge olarak görülmüştür. ÇHC ve RF'yi, ABD'nin yeni düzen projesi birbirine yakınlaştırmıştır. RF'nin sınırlı enerji alanına yoğunlaşması, ÇHC'nin ise kendi bölgesinin güvenliğini sağlamak için askeri ve ticari ilişkilerini yoğunlaştırması önemlidir. Örgüt içerisinde bulunduğu coğrafya itibarıyla de etkisini sürdüren RF'nin prestiji artarken, batı ise örgütün bloklaşma olasılığından tedirginlik duymaktaydı.

2.1.2.Çin Halk Cumhuriyeti

ÇHC, ŞİÖ açısından değerlendirildiğinde, örgüte karşı tutumunun ve Orta Asya Devletleri'ne karşı yaklaşımının aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Şanghay Beşlisi'nden başlayarak ŞİÖ'ye kadar giden süreçte örgütün finansörü ve itici gücü ÇHC olarak görülmektedir. ÇHC'nin Şanghay'a yaklaşımını, fırsat ve tehdit unsurlarını şekillendirici olarak ifade edebiliriz. ÇHC yönetimi de Orta Asya coğrafyasının jeopolitik önemini farkındadır. Ekonomik, sosyal ve askeri alanda yaşadığı kaygıları kendi lehine çevirmek isteyen ve SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri'nin en güçlü komşusu ÇHC olmuştur. Bölgeye jeopolitik açıdan yaklaşıldığında ise ÇHC'nin, İran ve

⁵³ Orta Asya Cumhuriyetleri için Sovyetler Birliği Cumhuriyeti olmaktan, bağımsız birer devlet olmaya geçiş bağımsızlık isteklerinden çok "merkezin intiharı" şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Orta Asya Cumhuriyetlerinde büyük çoğunluğu eski komünist yöneticiler yukarıdan gelen bir devrime ayak uydurmaya çalışmışlardır. Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlığın ilanı ile birlikte merkezi planlamanın ve yönetim etrafında Sovyetler Döneminde yaratılan veya uykuya bırakılan sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Egemen birer devlet olarak bu sorunların basında iç ve dış güvenliğin sağlanması gelmektedir. Sovyetler Birliği ile özleşen milletler politikasında yarattığı sorunlar Orta Asya Cumhuriyetlerini bağımsızlığın ilk yılları itibarıyla Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaya mecbur bırakmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği'nin "homo sovieticus" projesinin en başarılı ve etkin uygulandığı bölgelerden birisi Orta Asya'dır. Bu kapsamda din ve dil ayrılıklarını törpülemek suretiyle bir potada eritmeyi veya birleştirmeyi amaçlamışlardır.

⁵⁴ Alyson J.K. Bailas, Pal Dunay, Pan Guang, Mikhail Troitskiy, "The Shanghai Cooperation Organization", SIPRI Policy Paper, Sayı.17, Mayıs 2007 s.23.

RF'ye göre daha üstün olduğu görülmektedir⁵⁵.

Orta Asya Cumhuriyetleri için ÇHC,sadece coğrafi olarak değil aynı zamanda kültürel ve politik alanlarda da yakındır.ÇHC bundan dolayı istikrar açısından bölgenin destekleyici gücü olmuştur.Bölgenin doğu ve batı arasında köprü niteliği görmekte, tüm Asya coğrafyasında politik ve ekonomik alandaki işbirliğini sağlamakta, istikrarı ve geleceği de etkilemektedir.Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerji potansiyelin fazla olması ve ÇHC ile batı arasında koridor niteliğine sahip bir bölgedir.Bu kapsamda ÇHC'nin bölgedeki istikrarını koruması aynı zamanda, enerji alanındaki çıkarlarını korumak anlamına gelmiştir.ÇHC için Orta Asya'nın güvenlik ve stratejik önemi bulunmaktadır. Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketlerin kontrolünün sağlanması, bölge üzerinde sınırdaş olduğu için ve istikrarın sürmesi açısından önemlidir.⁵⁶

ÇHC,Şanghay Beşlisi'nin içinde yer alarak bölgedeki stratejik güvenliğin sağlanmasını hedeflemiştir.Bu aşamada Doğu Türkistan sorununun ÇHC için ne kadar önemli olduğu görülmektedir.ÇHC'nin bölge güvenliğine verdiği önemden dolayı, Orta Asya politikaları kendi içinde belirleyici olmuştur.Doğu Türkistan'da yaşayanların çoğunluğu Türk ve Müslüman kimliğe sahiptir. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazan Orta Asya devletlerinin de Türk-Müslüman olmasından dolayı,Doğu Türkistan'da azınlıkların hak taleplerinin ayrılıkçı faaliyetlere dönüşmesinden korkulmuştur.⁵⁷ÇHC'nin, Orta Asya politikasında baskın şekilde üzerinde durduğu konu, Doğu Türkistan sorunu olmuştur.SSCB'den ayrılan Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Doğu Türkistan sorununa yaklaşımlarında, ayrıca sınır sorunlarını çözüme kavuşturmada Pekin öncü olmuştur.ÇHC'nin, Orta Asya Devletleri üzerinde, sınırdan kaçan mülteciler konusunda yoğun ve ısrarcı baskıları olmuştur.⁵⁸

ÇHC'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile suçluların iadesine yönelik yaptığı ikili ve çoklu anlaşmalar; toprak bütünlüğünün korunmasının yanında dış devletlerin bağlantısını sonlandırmak amaçlı yapılmıştır.⁵⁹ İşbirliği ve anlaşmalar etrafında ÇHC Doğu Türkistan'da yaşanabilecek ayrılıkçı hareketlerin önüne geçmeye çalışmıştır.ÇHC için ŞİÖ'ye bakıldığında, ekonomik çıkarlarını da kendi içerisinde barındırdığı görülür. Çin'in hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyacının artması,Orta Asya toprakları için daha da önemli olmaktadır.ŞİÖ ÇHC'yi, enerji ihtiyacını diplomasi yoluyla karşılayabileceği bir alan olarak görmektedir.ÇHC ve Orta Asya Cumhuriyetleri, aralarındaki ikili enerji planlarının yanında;

⁵⁵ William E. Odom ve Robert Dujarric, Commonwealth or Empire, Russia, Central Asia and Caucasus, Hudson Institute, Indianapolis, Indiana, Eylül 1997, s. 177.

⁵⁶ Ferit Timur...a.g.e.s. 69.

⁵⁷ Gökçen Oğan, Şanghay İşbirliği Örgütü: Bölgesel Güç Dengeleri Açısından, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale Üniversitesi, 2009,s.46. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

⁵⁸Robert M. Culter, "Economics and Security in Central Asia", <http://www.fas.harvard.edu/asiactr/hag/200101/0101a001.htm>, (Erisim tarihi: 12.04.2016.)

⁵⁹ Cihangir Gürkan Sen, "Rus, Çin, Orta Asya Dış İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Şanghay Beşlisi", Stratejik Analiz, Cilt.1, Sayı.1, Mayıs 2000, s.16.

örgüt kapsamında enerji kulübünün devreye girmesi ile ekonomik gelişmeler sağlamış, gözlemci devletler sayesinde ise pazar imkânlarını arttırma fırsatı bulmuşlardır.

2.1.3.Orta Asya Cumhuriyetleri

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Devletleri;siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve egemenlik haklarını korumak için,ikili veya çok taraflı uluslararası örgütlerde ya da bölgesel kuruluşlarda yer almaya önem vermişlerdir.Orta Asya Devletleri'nin, siyasi olarak kendilerini tamamlama isteği ise ekonomik olarak istikrarın sağlanması arzusunun kaynaklanmıştır.SSCB yıkıldıktan sonra bölgede, SSCB enkazı kalmıştır.Gelir eşitsizliği, etnik-dini akımlar, yolsuzluk, işsizlik ve sosyo-ekonomik alanlarda yaşanan olumsuzluklar istikrarın bozulmasına sebep vermiştir⁶⁰.Dağılmadan sonra Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde dini, siyasi ve toplumsal olarak istikrarı bozan unsurlar ortaya çıkmıştır.

Laik yönetime karşı tehlike teşkil eden dini grupların bölgede güçlenmesi karşısında tek başlarına mücadele edemeyecek olan Orta Asya Devletleri'nde istikrarın sağlanması meselesi, ÇHC ve RF'yi, ŞİÖ etrafında birleşmeye ve işbirliği yapmaya mecbur kılmıştır.Orta Asya coğrafyasındaki iç güvenlik sorunları ve radikal gruplarla mücadele için, ŞİÖ tarafından, ÇHC ve RF'nin desteğinin kabul edilmesi gerekmektedir.⁶¹

ŞİÖ'nün, Orta Asya devletleri için cazip görünmesinin bir diğer nedeni ise ekonomik faaliyetleridir.ÇHC'nin bölgedeki devletlere ekonomik imkânlar sunması, ekonomik sıkıntılar ile karşı karşıya kalan Orta Asya Devletleri'ni birçok alanda işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Orta Asya ülkelerinden Moğolistan ve Afganistan'ın merkez Asya coğrafyasından 'soyutlanmış'⁶² bir yerde olması,bölge devletlerinin ekonomik olarak kalkınabilmesi için deniz üzerinden olanak sağlanmasını ve ulaşım güzergâhları içerisinde bir arada olunmasını mecbur kılmıştır.ÇHC için bölge koridor görevini görürken,RF için ise SSCB döneminden kalma Baltık Bölgesi ile temas kurmak ve Rusya topraklarından geçen alt yapı için önem taşımaktadır.'Kazan kazan', 'win win' mantığı etrafında Orta Asya ülkelerinde ulaşımın enerji alt yapısındaki değeri görülmektedir.

⁶⁰ Temur...a.g.e.,s.75.

⁶¹ Thrassy N.Marketos,China's Energy Geopolitics:The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia New York:Routledge Contemporary Chian -2009, s.11.

⁶² Temur... a.g.e.,s.75.

2.2.ŞİÖ'nun İşbirliği Alanları

2.2.1.Güvenlik Alanındaki İşbirliği

Şanghay Beşlisi, 1996 yılında bölgede yaşanan güvenlik sorununun, SSCB'nin dağılmasından sonra yeni devletlerin yanında ÇHC ve RF'nin de şiddetli çatışmalar yaşamadan kısa sürede çözüme kavuşturulmasını sağlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası Radikal İslamcı Gruplardan olan Taliban ile mücadele edeceğini belirten ABD tarafından, bölgedeki siyasi oluşumların topraklarına askeri üs kurulmuştur.Savunma ve güvenlik amacıyla bölgeye gelmesi, 2001 yılında temelleri atılan ŞİÖ'nün kuruluşunu hızlandırmıştır. ŞİÖ'nün bölgesel güvenliğe yönelik aldığı kararlar, bölgenin iki başat gücü olan RF ve ÇHC'nin güvenlik alanında yeni sistemler kurmasını sağlamıştır.

ŞİÖ' nün kuruluşunu hızlandıran en temel etken olan SSCB'nin dağılması sonucunda bölge içerisinde ortaya çıkan temel sorunlar; etnik-dini kökenli akımlardan kaynaklanan güvenlik sorunları,sınırların paylaşımı, doğal kaynaklarındaki hak iddiaları ve ekonomik yetersizlik olmuştur.SSCB döneminden kalan bu sorunlar yeni devletlerin 'devlet olmasını'⁶³ güçleştirmiş,Asya ülkelerini sorunlu ve istikrarsız bir bölgeye dönüştürmüştür.Bölge uzmanları; Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, ÇHC ve RF'nin herhangi bir desteği olmadan güvenlik sorunlarını çözebilmeleri için Özbekistan'ın da dahil olması gerektiğini, aksi halde bu konuda çözüme yönelik hareket edilemeyeceğini,'sine qua non' (olmazsa olmaz)⁶⁴ olarak görmüş ve savunmuşlardır.

Şanghay Beşlisi ile RF'nin diplomatik olarak yürüttüğü diyalog, çok taraflı diplomatik ilişkiler etrafında olumlu sonuçlar doğurmuştur.ÇHC ve komşuları 8 yıl gibi bir sürede sınır sorunlarını çözmeyi başarmıştır.Sınır sorunu çözüldükten sonra ŞİÖ üyesi devletler güvenlik kapsamında üç şerle⁶⁵ mücadeleye devam etmişlerdir. ŞİÖ'nün,2001 yılındaki kuruluş zirvesinde 21.Madde olan;'Terörizm, Aşırıçılık ve Ayrılıkçıkla mücadele' hakkında 'Şanghay Sözleşmesi' imzalanmış ve konunun esasları belirtilmiştir. 'Üç Şerle'mücadele kapsamında 2002 yılında St. Petersburg Devlet Başkanları Zirvesi'nde,Bölgesel Mücadele Ajansı olan 'Rats'ın kurulması kararlaştırılmıştır.

St. Petersburg Bildirgesi'nde,terörizm, aşırıçılık ve ayrılıkçıkla mücadele etrafında 'üç şerle'mücadelede üye devletlerin birbirlerini destekleyeceği;sınırları etrafında terörist grupların barınması,finans desteği veya eğitilmeleri konusunda hiçbir izne yer verilmeyeceği belirtilmiştir.2006 yılında Moskova'da toplanan Meclis Üyeleri ve Parlamento Başkanları Zirvesi'nde güvenlik konuları üzerinde durulmuştur.Örgüt içerisinde Uluslararası Bilgi Güvenliği Bildirisi (ISS) yayınlanmıştır. 2007-2009 yılları arası için; Terörizm, Köktencilik ve

⁶³ Temur... a.g.e s.30.

⁶⁴ Temur... a.g.e. s.29.

⁶⁵ Terörizm, Aşırıçılık ve Ayrılıkçıklık.

Ayrılkçılıkla Mücadelede İşbirliği Programı⁶⁶ oluşturulmuştur. Üye devletler, sınırlarının çevresinde oluşabilecek herhangi bir terör olayına karşı, planlanacak ortak terörle mücadele faaliyetlerini geliştirmeyi düzenleyen çeşitli anlaşmalar imzalamışlardır.

2006 yılının zirvesinin bir diğer önemli yanı ise; ŞİÖ bölgesinde oluşabilecek herhangi bir terörizm, aşırıılık ve bölücülük faaliyetini önlemek amacıyla, kendi bünyesinde ortak 'veri bankasını' oluşturmaktır.⁶⁷ İşte bu temel hedef doğrultusunda; faaliyetlerini yürüttüğü 'Rats'ın içeriğinden en fazla faydalanan devletin ÇHC olduğunun belirtilmesi gerekir. Rats sistemi Orta Asya Devletleri'nin terörle mücadelesi açısından bilgilerinin toplandığı yasal bir zemindir. Doğu Türkistan'dan kaçarak başka ülkelere yerleşen ayrılkçı Uygur hareketlerine karşı baskıların artmasına neden olmuş ve Doğu Türkistan'dan kurtuluş hareketine yapılan birçok hareketi yasaklamıştır. Terörle suçlanan Uygur Türklerinin ÇHC'ye iade edilmesine imkân vermiştir⁶⁸.

2012 yılındaki Pekin Zirvesi kapsamında söz alan Rusya Lideri Putin, Rats'ın 'yeni nesil tehlikelere' karşı mücadele edecek 'Evrensel Merkez' olarak kurulmasını teklif etmiş ve bunun için gerekli alt yapının oluşması için gerekli çalışmaların yapılması konusunda anlaşma sağlamıştır. RF Devlet Başkanı, ŞİÖ Özel Temsilcisi K. Barskiy, kurulması planlanan 'Evrensel Merkezin' görev alanının; terörizm, aşırıılık, ayrılkçılık, yasa dışı uyuşturucu ticareti, insan ticareti, göç ve 'bildik suçların yanında finans spekülörlüğü, hackerlik ve renkli devrim trollerini' kapsamına alan 'yeni nesil suçlarla mücadeleyi içerisine alacağını belirtmiştir.⁶⁹ Güvenlik noktasında, ÇHC ve RF'nin, askeri ilişkilere ayrı ayrı ivme kazandırdığını önemle belirtmek gerekir. Tarafların 'kazan_kazan'(win_win) politikaları savunma sanayisi alanındaki stratejilerini de oluşturmaktadır.⁷⁰

RF ve Çin bu konuda birbirlerine karşı son derece dikkatli adımlar atmışlardır. Herhangi bir yanlış stratejinin bölge güvenliğini tehlikeye düşürmemesi amaçlanmıştır. ŞİÖ üyelerinin, güvenlik alanında yapmış olduğu çalışmalarda her birinin aynı sorunları yaşıyor olması, birbirleri ile dayanışmalarını arttırmıştır. Orta Asya Devletleri'ni tehdit eden teknik-dini kökenli radikal grupların varlığı, bölgedeki istikrarsızlaşmayı arttırmıştır. Rusya'nın coğrafya üzerindeki 'yumuşak karnı' olarak görülen güney sınırının bir tehdit haline gelmesi

⁶⁶ Aynı kapsamda oluşturulan ikinci programdır. İlk program, 2004-2006 yılları için, 30 Nisan 2004 tarihinde şekillendirilmiştir. 2007-2009 ve 2010-2012 de dahil olmak üzere toplam üç program oluşturulmuştur. Programlar, Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı'nın belirtilen yıllar arasındaki faaliyetleri için ana hatları belirlediği ifade edilmiş, içerikleri ise yayınlanmamıştır. Bakınız; "SCO Structure and Decision-Making Bodies", Human Rights in China, <http://www.hrichina.org/content/5197#IICv>, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

⁶⁷ Nailya MİNEYEVA, "Şanghay İşbirliği Örgütü Genel Görünüm Ve Orta, Sosyal Bilimler, Ege Üniversitesi, İzmir, 2010 s.59. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

⁶⁸ Fırat Pürtaş, 'Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri', Orta Asya-Kafkasya Güç Politikası, M. Turgut Demirtepe (der.), Ankara: Uşak Yayınları-2008, s.49.

⁶⁹ Temur a.g.e..., s.31.

⁷⁰ Temur a.g.e..., s.33.

durumunda, güvenli bir sınır şeridi yoktur.Bu anlamda; ŞİÖ'nün en derin meselesi olarak Afgan sorunu⁷¹ görülmekteydi. Uzun zamandan beri Afganistan'ın kriz bölgesi olması tüm bölgeyi;sosyo-politik istikrarsızlık, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm ve insan- silah kaçakçılığı gibi sınır aşan suçlarla tehdit etmiştir.⁷²

NATO'ya bağlı olarak, 'Uluslararası Güvenlik ve Destek gücü' (ISAF) etkisi ile başlayan El-Kaide ve Taliban ile mücadele misyonu 31 Aralık 2014 tarihinde sona ermiştir.⁷³Bölge üzerinde bulunan yaklaşık 140.000 askerden oluşan NATO gücü ülkeyi terk etmiştir.⁷⁴Bölge üzerindeki otorite boşluğundan ötürü tekrardan 'İslamcı Savaşçıların' Afganistan üzerinde etkili olmasına karşı ŞİÖ, bölgesel güvenliğin tesisi noktasında Afganistan kaynaklı tehdide cevabın ne yönden verileceğini araştırmıştır.ŞİÖ her ne kadar askeri bir örgüt olarak görülmesi de ikili veya çok taraflı askeri tatbikatlar yapmaktadır.ÇHC öncülüğünde başlatılan ortak askeri tatbikatların amacı; terörle mücadele eden güçlerin ŞİÖ'ye üye desteği, savunma konusunda işbirliğinin geliştirilmesi ve bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır.⁷⁵Yürütülen bu tatbikatların, RATS ve ŞİÖ içindeki başkaca unsurların, örgütle ortak askeri politika ve silahlı kuvvet kullanımını yönetmesi gibi bir yükü vardır. Yapılan tatbikatlar sonucunda askeri ve teknik boyutta geniş operasyonlar yapılabileceği görülmektedir.⁷⁶

2.2.2.Ekonomik Alanda İşbirliği

Örgütün önde gelen çalışma alanlarından biri olan ekonomik işbirliği, üye ülkeler arasındaki bölgesel uyumu da kapsayacak düzeyde karşılıklı ticaret faaliyetlerinin artırılmasını hedeflemekteydi.Bu amaç doğrultusunda 2001 yılında Almaata'da düzenlenen Hükümet (Başbakanlar) Başkanları Konseyi Toplantısı'nda 'ŞİÖ üyesi devletler arasında ticaret ve yatırım alanında elverişli şartların oluşturulmasına ve bölgesel ekonomik işbirliğine dair temel amaç ve yönelimler belirlenmesi hakkında Mutabakat Zaptı' onaylanmıştır. 2003 yılında ise yine Hükümet Başkanları Zirvesi'nde ekonomik işbirliklerini geliştirmeye dönük olarak 'Çok Taraflı Ticari ve Ekonomik İşbirliği' kabul edilmiştir. Programın ekonomik işbirliği örgütü kapsamındaki hedefleri belirlenmiş, bölge içindeki yıllık süreci alan sermayeye, mala, teknolojiye, hizmete serbest dolaşım içinde yön belirlemiştir.⁷⁷Yeni işlevcilik açısından

⁷¹ Ainur NOGAYEVA,Orta Asya'da ABD,Rusya ve Çin:Stratejik Denge Arayışları,Ankara:Uşak Yayınlar 2013, 2.Baskı,s.172.

⁷² Temur a.g.e...34.

⁷³NATO Afganistan'dan çekildi',Sabah Gazetesi,28.12.2014,<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014.12.28/nato-afganistandan-cekildi> (Erişim tarihi:02.03.2016).

⁷⁴Afganistan'da koalisyon güçlerinin geri çekilmesi',Haber7,05Ocak 2015,<http://www.haber7.com/guncel/haber/1264167-afganistanda-koalisyon-guclerinin-geri-cekilmesi>.(Erişim tarihi:02.03.2016)

⁷⁵ Nailiya MİNEYEVA, "Şanghay İşbirliği Örgütü: Genel Görünüm Ve Orta Asya" Sosyal Bilimler, Ege Üniversitesi,İzmir,2010 s.59. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

⁷⁶Temur...a.g.e,s.34.

⁷⁷ "History of Development of SCO", 21.08.2008, Xinhua News Agency, http://news.xinhuanet.com/english/2008-08/21/content_9572869.htm, (Erişim tarihi: 22.11.2016). Ayrıca bu programın önemi üye devlet liderleri tarafından

baktığımızda örgütün ilk aşamada ekonomik alanda birliğini sağlaması gerektiği görülmektedir. Örgüt üyelerinin arasında sermaye, mal, iş gücünün serbest dolaşımı konusunda engellerin ve uyumun olmaması beraberinde örgüt içerisinde bütünleşme konusunda sorunları beraberinde getirmiştir.

Örgüt içerisinde ilk bütçe 2004 yılında kabul edilmiştir. Bütçenin kabulü, örgütteki devletlerin ekonomik gelişme konusundaki kararlılığını gösteren önemli bir adımdır. 2003 yılında kabul edilen, 'Ekonomik Birliği ve Çok Taraflı Programı'; bölgesel ekonomik işbirliği ile 2001 yılında belirlenen hedeflerin 2020 yılına kadar uygulanmasına yönelik bir merkez olmuştur⁷⁸. ŞİÖ üyelerinin her yıl düzenli olarak yapmış olduğu zirveler sonucunda, üye devletler arasında ekonomik işbirliğinin arttırılmasına yönelik çalışıldığı görülmektedir. Astana Zirvesi Bildirisi kapsamında; Bankalar Arası Anlaşmalar ve Bölgesel İşbirliği çalışmalarında finansal desteğin verileceği öngörülmüştür.

Ekonomi alanında ilişkilerin arttırılmasına yönelik bu çalışmaların yanında ÇHC;2004 yılında Taşkent Zirvesi'nde üye devletlere sunmuş olduğu 900 milyon dolarlık kredi teklifini tekrarlayarak, kredinin zamanı, limiti, faiz oranları, garanti koşulları konusunda etrafındakilerden daha uygun koşullar sunmuştur.⁷⁹2005 yılı Kasım ayında Hükümet Başkanları Zirvesi gerçekleşmiştir. Zirve kapsamında, ekonomi alanında doğalgaz, petrol aranması, boru hatları çalışmaları ve projelerin geliştirilip, gümrük ile ilgili yasal prosedürlerin hızlanması kararlaştırılmıştır. Yanı sıra, telekomünikasyon, ulaşım, teknoloji ve tarım alanlarının geliştirilerek kapsamlı proje ve çalışmalarla işbirliğini artırıcı yasal çalışmalar gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu toplantıda ayrıca, ŞİÖ İş Konseyi ve ŞİÖ Bankalar Arası Anlaşma çalışmalarını kapsayan anlaşmalar imzalanmıştır.⁸⁰ (konsorsiyum)

Örgütte ekonomi alanında ve ticari alanda işbirliğinin artırılması, projelerin uygulanabilmesi önemli bir mekanizma olmuştur. 2006 yılı Mayıs ayında, Parlamento Meclis Başkanları arasında yapılan zirve kapsamında üye devletler arasında bölgesel ve ekonomik işbirliğini destekleme eylem planı, Bankalar Arası Anlaşmalar, Üye Bankalar ve ŞİÖ İş

şu şekilde açıklanmıştır: "Belge sadece altı devlet arasında, 2020 yılına kadar, işleyen ortaklığın ilke, hedef ve görevleri hakkında genel bir anlayış yerleştirmekle kalmamış aynı zamanda bunları gerçekleştirmenin anlamını ve yollarını da belirlemiştir." Bknz: "Tashkent Declaration by the Heads of State of the Members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004 a.g.e.

⁷⁸ "Tashkent Declaration by the heads of State of the members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004, a.g.e.

⁷⁹ "Hu Jintao Attends the Shanghai Cooperation Organization (SCO) Summit and Delivers an Important Speech", 05.07.2005, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hzxcfels/t202787.htm>, (Erişim tarihi: 23.01.2016).

⁸⁰ Bankalar Arası Konsorsiyum, her örgüt üye devletinden bir banka ile anlaşma imzalamaktadır.

Kurulacak bu irtibatlar sayesinde, bölgesel ticaret ve ekonomik iş birliğini arttırmak için finansal destek yapısı sağlanmaya çalışılmıştır. "SCO holds 2006 summit in Shanghai", 15.06.2006, Chinese Government's Official web Portal, http://english.gov.cn/2006-06/15/content_310527_3.htm, (Erişim tarihi: 20.11.2016). Bu konsorsiyum the Development Bank of Kazakhstan, the State Development Bank of China, the Bank for Foreign Economic Affairs of Russia, the National Bank of Tajikistan, the National Bank for Foreign Economic Affairs of Uzbekistan ve the Settlement and Savings company of Kyrgyzstan bankalarından oluşmaktadır.

Konseyi Kararnamesi onaylanmıştır. Zirve bildirisinde, geçmiş dönemdeki zirvelerde kabul edilen eylem planları ile ekonomik programların geliştirilmesinden bahsedilmiştir. Yeni oluşmaya başlayan iki yapının, Bankalar Arası Anlaşma ve ŞİÖ İş Konseyi'nin işbirliği örgütü içerisindeki rolünün önemi üzerinde durulmuştur.

2008 yılında Duşanbe'de Devlet Başkanları Zirvesi'nde üye devletler;küresel ekonomi alanında görülen yavaşlama sebebiyle yeni finansal politikalar ve para birimi kullanımının izlenmesi, sermaye dolaşımı kontrolünün sağlanması için enerji ve gıda konularında güvenlik ve bu alanda yeni atılması gereken diğer adımların önemi üzerinde durmuştur. 2009 yılında Yekteriburg Zirvesi'nde; ekonomi üzerinde yoğunlaşan devlet adamları, ekonomi yatırımları ve bölgesel ticaretteki işbirliğini artırmaya yönelik anlaşmışlardır. Örgüt içerisinde, Asya ve Avrupa arasında köprü görevi göreceğinden ekonomik etkileşimi arttırdığına inanılmış ve bu durum dile getirilmiştir.

Zirve kapsamında, pek çok programın hazırlanmasıyla, çok taraflı ticaretin geliştirilebilmesi ve ortak çalışma alanlarıyla forumların kurulması amaçlanmıştır.2012 yılında Pekin'de toplanan Devlet Başkanları Zirvesi'nde örgütün gelişim süreci kabul edilmiştir. Bu plan kapsamında etkili iş alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır.Plan, üye devletler ile örgütte uzun vadeli ilişkilerin gelişmesiyle kapsamlı stratejik konularda fikir birliği sağlanması konusunda yaşanan kararlılığın yansıması olarak düşünülmüştür⁸¹.Pekin Hükümeti ise ŞİÖ'nün ekonomik alanda işbirliği için, özel hesap oluşturulması ve gelişmesinin sağlanması için banka kurulmasına öncülük etmiştir.⁸²

2.2.3.İş Dünyası Alanında İşbirliği

ŞİÖ'de, karşılıklı ekonomik faaliyetlerin artırılması amacıyla, 2006 yılında yeni bir alt yapı olarak 'İş Dünyası Konseyi' kurulmuştur.Genel merkezi Moskova'da bulunan ŞİÖ İDK, üye ülkeler içerisindeki orta ve büyük ölçekli iş dünyası, ticaret odalarından meydana gelen sivil nitelikli bir kuruluş olup, temel vazifesi ekonomik işbirliğini üye devletler arasında yüksek seviyelere ulaştırmaktır.ŞİÖ İDK, her yıl toplanıp örgütün en yüksek organı olarak çalışmalarına devam etmiştir.Üst seviyede olan projelerin gerçekleştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. ŞİÖ İDK'nin başlıca çalışma alanlarını; enerji, iletişim, kredi, bankacılık, ulaşım, eğitim, teknoloji, bilim, sağlık ve tarım alanları oluşturmaktadır.⁸³

ŞİÖ İDK ayrıca; örgüt içinde ekonomi, ticaret ve yatırım alanlarında üye ülkelerle iş dünyası kuruluşlarının ihtiyaçları kapsamında uzman değerlendirmeleri yapan ve bu aşamada tavsiye niteliğinde kararlar alabilen bağımsız bir kurumdur. ŞİÖ İDK'nin iş

⁸¹ "SCO Summit to Approve Midterm Development Plan", 23.05.2012, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/world/20120523/173634241.html>,(Erişim tarihi: 09.05.2016).

⁸² Thrassy N.Marketos...a.g.e.,s.204.

⁸³ Temur... a.g.e.,s.50.

dünyasına yönelik programları, üye ülkeler yanında diyalog ve gözlemci ortağı ülkelerden gelebilecek katılımcılara açıktır. ŞİÖ içerisinde İDK kapsamında geliştirilen konuların başında; ŞİÖ yüksek hızlı bilgi yolu, Genel kargo ihracatı terminal kompleksi inşası projesi ve sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG), ŞİÖ Dijital imza, Güney-Ural taşımacılık ve lojistik kompleksi gelmektedir.⁸⁴

2.2.4. Enerji Kulübü İşbirliği

ŞİÖ içerisinde ekonomi alanındaki işbirliğini geliştirmek amaçlı gelecek için baskın şekilde umut veren ve başat güç olan alan; enerji alanıdır. Kuruluşunda Belarus, ÇHC, Afganistan, Hindistan, Moğolistan, Tacikistan, Türkiye, Kazakistan, Sri Lanka ve RF gibi ülkelerin de bulunduğu bir anlaşma imzalamışlardır. Aslında ŞİÖ içerisinde enerji kulübü fikrinin ortaya atılması ve kulübün gelişimi, 2006 yılında Moskova'da toplanan üye Devlet Meclisi ve Parlamento Başkanları Zirvesi'ne dayanmaktadır. ŞİÖ üye devletleri arasında ikili veya çok taraflı işbirlikleri, örgütün gelişiminde önemli aşama kaydetmiştir. Son zamanlarda işbirliği alanındaki çalışmaların örgüt içerisinde artırılması yönünde Şanghay Zirvesi'nde Putin'in yapmış olduğu 'Enerji Kulübü' önerisi, konuyu örgüt içerisinde ön plana çıkarmıştır.⁸⁵

Putin, özellikle iletişim ve ticaret alanındaki çalışmaların yanında, enerji kulübü konusundaki çalışmaların da zaman kaybı yaşanmadan yapılması gerekliliğini belirtmiştir.⁸⁶ Putin'in yapmış olduğu açıklamadan sonra; RF için örgüt içerisinde etkinliğini artırmaya yönelik, enerji kulübü ve enerji alanında, ABD, ÇHC'nin ön plana çıkmasını engellemeye yönelik atılımlar yaptığına değinilmiştir. Eylül ayında toplanan Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, 'enerji kulübü' oluşumunda girişimler görüşülmüş ve buna yönelik somut adımlar atılmıştır. Pilot uygulamalar ile işbirliği alanında gelişmelerin yaşanması için, ekonomik çalışmaların önemi belirtilmiştir. Teknik düzeyde başlangıç seviyesinin yanında, üye ülkelerin Enerji Bakanlıkları, RF ve Kazakistan'a 2007 yılında enerji kulübü ile ilgili toplantı düzenlenmesi için teklif hazırlanacağını belirtmişlerdir.⁸⁷

RF'nin öncülüğünde ortaya atılan enerji kulübü fikri, Kazakistan Hükümeti tarafından da kabul görmüş ve konu hakkında 'Hükümet Zirvesinde' Kazakistan Başbakanı Akhmetov, örgüt içerisinde enerji stratejisinin oluşturulmasının önemi üzerinde durmuştur. Zirve

⁸⁴ Temur... a.g.e., s.51.

⁸⁵ Şangay Zirvesi'nde Putin'in yaptığı önerinin yanında, İran Devlet Başkanı Ahmedinejad, üye devletleri enerji kaynakları arama ve geliştirme konularını görüşmek üzere Tahran'a davet etmiş, Pakistan Devlet Başkanı Müşerref de ülkesinin enerji ve ticaret koridoru olarak örgüt üyeleri açısından jeo-stratejik önemini belirtmiştir. Bu ifadeler, gözlemci devletlerin de üye devletlerle enerji alanlarında iş birliğini geliştirme arayışında olduğunun göstergeleridir. "Russia Initiates SCO Energy Club", 21.06.2006, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/analysis/20060621/49855458.html>, (Erişim tarihi: 23.10.2016).

⁸⁶ "Russia's President Putin Proposes SCO 'Energy Club'", 15.06.2006, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/world/20060615/49512082.html>, (Erişim tarihi: 20.10.2016).

⁸⁷ Joint Communiqué of the Council of Heads of Governments (Prime Ministers) of the SCO Member Nations, 15 September 2006; Bakınız "Full Text of Shanghai Cooperation Organization Joint Communiqué", 18.09.2006, The Journal of Turkish Weekly, http://www.turkishweekly.net/news/3851_5/full-text-of-shanghai-cooperation-organization-joint-communication.html, (Erişim tarihi: 20.10.2016).

kapsamında RF ise enerji alanına dönük olarak; doğalgaz konusunda iletişimin geliştirilmesi, nükleer enerji alanındaki ilişkilere üyeler arasında alım satım konusunda imkân ve kolaylıklar verilmesi konusunu dile getirmiştir. Örgütün en önemli tartışma konusu ve gündemi haline gelen Enerji Kulübü konusundaki faaliyetleri, örgütün hükümet dışı organlarından biri olan ŞİÖ İş konseyi yürütmüştür. 2006 yılı Eylül ve Aralık aylarında yapılan toplantılar kapsamında, enerji kulübü alanında çalışacak özel bir ekibin kurulması için karar alınmıştır. Bu alanda iş çevreleri kulübün oluşmasına dâhil olarak, örgüt içerisinde oluşturulacak proje ve strateji konusunda etkin bir rol oynamak istemişlerdir.

Üye devletlerin Enerji Kulübü etrafında ortak bir çalışma yapması; ŞİÖ'nün bölgesel düzeydeki etkinliğini uluslararası düzeye getiren ortak bir işbirliğidir. Enerji Kulübü alanında her ne kadar çalışılsa ve ortak projeler gündeme gelse de örgüt içerisinde bazı engeller bulunmaktadır. ÇHC ve RF'nin enerji alanında çıkarları birbiriyle çatışmaktadır. Örgüt içerisinde üretici, tüketici olma veya transit geçiş noktasında devletlerin çalışmaları ve konumları birbiri ile farklı özelliklere sahip olmuştur. Bunun yanında, örgüt içerisinde uyumlu olma ve taraflar arası ilişkilerin zedelenmemesi konusu üzerinde özellikle durulmakta ve bu alanda çaba harcanmaktadır. 2007 yılının Haziran ayında ilk defa toplanan Enerji ve Petrol Bakanları, enerji konusunda işbirliklerini görüşmek amacıyla bir araya gelmelerine rağmen herhangi ortak bir karar çıkmamıştır.

Örgüt içerisinde tek bir enerji politikası üzerinden, çalışmaların daha alt seviyede ve teknik düzeyde gelişmesi gerektiği kararına varılmıştır.⁸⁸ Orta Asya Cumhuriyetleri arasında örgüte üye olmayan ve zengin kaynaklara sahip olan Türkmenistan, Enerji Kulübü için önem taşımaktadır. Bu aşamada Türkmenistan'ın üyeliğine de olumlu bakılmaktadır. Bişkek Zirvesi'nin sonunda yayınlanan Bişkek Bildirgesi'nin en önemli konusu enerji güvenliği olmuştur.⁸⁹ Enerji konusu örgüt içerisinde önemli yer tutmuş ve ekonomik alan içerisinde ön planda tutulmuştur. Enerjinin önemi üzerinde durulurken diğer taraftan projelerin kapsamlı olarak yürütülmesi için çalışılmıştır. Bölgede sağlanan herhangi bir enerji birliği, istikrarlı bir ekonomik yapıyı ve güvenliği beraberinde getirmiştir. Putin'in, 2006 yılı Zirvesi kapsamında ortaya atmış olduğu Enerji Kulübü fikrine yönelik herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bunun dışında bu konu yine; ŞİÖ içerisinde enerji stratejisinin sağlanması konusunda önemli olmuştur. ŞİÖ üyeleri bir taraftan mevcut kaynakların kullanımı, imkanları, talepleri ve kapasitelerini değerlendirirken; diğer taraftan da enerji üreten, tüketen ve geçiş ülkeleri arasındaki bağlantının örgüt içerisinde olumlu diyalog oluşturup, ileriye dönük projeler ve ilişkiler geliştirmesini istemiştir.

⁸⁸ Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sitesi, <http://eng.sectesco.org/documents/>, (Erişim tarihi: 26.03.2016).

⁸⁹ Niklas Swanström, "Editors Note – The SCO and the Bishkek Summit", 2007, China and Eurasia Forum Quarterly, Vol.5, No.3.

2009 yılının Hükümet Başkanları Zirvesi'nde RF Devlet Başkanı Putin,tekrardan sabit ve sürekli olarak diyalog görevini yerine getirecek olan Enerji Kulübü veya forum önerisinde bulunmuştur. Enerjinin örgüt içerisindeki önemi üzerinde durularak, bölgede enerji alışverişlerinin artacağı yönünde görüş belirtilmiştir.⁹⁰Putin'in önerisi ve ön plana çıkardığı Enerji Kulübü konusunda herhangi bir sonuca varılamamasına rağmen,Enerji Kulübü'nü oluşturma faaliyetleri teknik aşamada yürütülmeye çalışılmıştır.

2.2.5.Beşeri ve Kültürel Alanda İşbirliği

ŞİÖ kuruluşunun ilk yıllarından itibaren beşeri ve kültürel alanda, üye devletlerle ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek istemiştir.ŞİÖ, üye devletleri bakımından farklı kültürleri bir arada bulundurması açısından, kültürel çeşitliliğin yaşandığı bölgesel düzeyde bir örgüttür. 2005 yılında gerçekleşmiş olan Astana Zirvesi'nde güvenlik konusundan sonra, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği konuları görüşülmüştür.Zirvede; ŞİÖ üyesi devletlerle eğitim, spor kültür ve turizm gibi konularda işbirliğinin geliştirilmesi yönündeki gereklilik üzerinde durulmuştur.Aynı zamanda, ŞİÖ Sanat Festivali ve Fuarı zirve ile eş zamanlı olarak Astana'da düzenlenmiştir.⁹¹

ÇHC' özellikle kültürel alanın önemi üzerinde durmuştur.Özel forumlar ile 1500 öğrenciye mesleki ve yönetim yeteneği başta olmak üzere başka alanlara yönelik olarak 3 yıl gibi bir sürede eğitim verileceğinden bahsedilmiştir.⁹²Yapılan bu hareket, güvelik ve ekonomi alanında işbirliği üzerinde duran örgütün, coğrafya üzerindeki işbirliği alanlarını genişletme çabası olarak görülmüştür.2005 yılının Kasım ayında yıllık olarak toplanan Hükümet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiştir.Bu zirvenin sonunda ekonomi alanında işbirliği çalışmalarının yanında, kültürel işbirliğinin geliştirilmesinin gerekliliği ve eğitim alanında işbirliğinin sağlanmasının konusunda görüşülmüştür.Bişkek Zirvesi esnasında 3.sü düzenlenen ŞİÖ Sanat Festivali'nde her zaman yapılan etkinliklerin yanı sıra; yıl içerisinde üye devletlerin katılımı ile müzik festivali, film festivali,gezici fuarlar, uluslararası saat forumu ve resim sergileri gibi faaliyetler de gerçekleşmiştir.Yapılan faaliyetler incelendiğinde, üye devletlerin örgüt içerisinde kültürel alanda yapılan çalışmalarla ilişkileri geliştirmek istediği görülmekte ve bu konuda istekli oldukları anlaşılmaktadır.ÇH,kültürel alanda ilişkilerin geliştirilmesi için üye ülkelerdeki öğrencilerin eğitimlerine yardımcı olunması konusunda değişim programlarına ve Çince öğrenimine ilişkin tavsiyelerde bulunmuştur.RF ise, bu konuda ŞİÖ'ye bağlı üniversite kurulmasını teşvik etmiştir.

⁹⁰ "Putin pushes SCO countries to form energy forum", 14.10.2009, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/russia/20091014/156460382.html>, (Erişim tarihi: 20.04.2016).

⁹¹ Bu etkinlik sonraki yıllarda da düzenlenmeye devam ettirilmiştir. Bakınız; "Background: Cultural Exchanges Among SCO Members", 06.07.2012, China Central Television, <http://english.cntv.cn/program/cultureexpress/20120607/105716.shtml>, (Erişim tarihi: 23.02.2016).

⁹² Temur....a.g.e.s.58

Bununla birlikte, Pekin'de 2008 yılında gerçekleşen olimpiyat oyunlarında, üye devletler ve özel servislerin kendi aralarındaki işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.⁹³ Pekin Olimpiyatları esnasında herhangi bir güvenlik sorunuyla karşılaşılmasını diye, liderlerin güvenlik konusunda yaptığı işbirliği somut adım olarak gösterilmiştir.

2.3. Değerlendirmeler

ŞİÖ, temel sınır sorunlarını bölge içerisinde çözmesinin ardından, ŞİÖ'nün şemsiyesi altında bir araya gelen RF, ÇHC ve Orta Asya Devletleri, bölgede oluşturulmaya çalışılan dengenin, ulusal çıkarlar ve bölge çıkarları doğrultusunda ŞİÖ etrafındaki bakış açılarını yansıtmıştır. RF, Orta Asya coğrafyasını arka bahçe olarak görmesinin yanında bölge üzerindeki eski gücünü korumak istemiştir. ÇHC ise Orta Asya Coğrafyası üzerinde istikrarı sağlarken diğer taraftan, bölge üzerinde ekonomik çıkarlarını korumak istenmekteydi. SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan Orta Asya Cumhuriyetleri ise ilişkilerini, siyasi ve ekonomik alanda ÇHC ve RF gibi güçlü devletler etrafında şekillendirerek kendi varlıklarını korumayı amaçlamışlardır.

Örgüt içerisinde sınırlı düzeyde başlayan işbirliğinin, uyumlu ve kapsamlı bir iletişimle genişlediği görülmektedir. Sınır güvenliğinin sağlanması konusunda atılan adımların sağlam temeller üzerine inşa edilmesi ve olumlu ilişkiler geliştirilmesi, beraberinde ekonomik ve kültürel alanda işbirliği yapılmasını teşvik etmiştir. ŞİÖ'nün bölge üzerindeki bütünleştirici etkisini yeniden belirtmek gerekmektedir. ŞİÖ her sene düzenli olarak yapılan zirve sonlarında, üyeler arasındaki işbirliğinin çok boyutlu şekilde geliştirilmesi ve bunun için çaba gösterilmesi gerektiğine değinmiştir.

---

⁹³MEDVEDEV Dmitry, "Speech at a Meeting of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation (SCO)", 28.08.2008, President of Russia Official Website, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/28/1821_type82914_205843.shtml, (Erişim tarihi: 21.12.2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN AFGANİSTAN SORUNUNA JEOPOLİTİK YAKLAŞIMI

Bu bölümde, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Afganistan sorununa jeopolitik açıdan yaklaşımını etkileyen unsurların bölgesel ve uluslararası düzeydeki etkisi analiz edilmektedir. Bu kapsamda, Afganistan'ın Orta Asya coğrafyasında 'Asya'nın kanayan kalbi'⁹⁴ olma özelliği ve üç şerle mücadele ele alınacaktır. Afganistan'ın, transit taşımacılık, uyuşturucu ve afyon-haşhaş üretiminde kritik bir konuma sahip olması, çevre ülkelerle olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla bölgedeki diğer devletler, Afganistan sorununa hassasiyet ile yaklaşmıştır. Bu aşamada her siyasi güç, Afganistan çıkmazında meydana gelebilecek tehlikeyi önlemek amacıyla kendi ulusal çıkarları doğrultusunda politika geliştirmiştir.

Bölgede etkin konumda olan ŞİÖ bünyesinde her sene düzenli olarak gerçekleştirilen zirvelerde, Afganistan sorunu ayrı bir konu olarak ele alınmıştır. Jeopolitik konumu ve ülkelerin dış siyasetini etkilemesi nedeniyle Afganistan sorunu üzerinde özellikle durulmuştur. Üçüncü bölüm ilk olarak Afganistan'ın genel durumu hakkında bilgi verilmesinden sonra ikinci olarak Afganistan içerisinde yaşanan sorunlardan olan uyuşturucu, terör, sınır ve eğitim sistemine yansıyan unsurlar anlatılmıştır. Üçüncü olarak ise ŞİÖ'nün bölgeye yönelik izlediği politikalar ve örgütün uluslararası düzeydeki önemi incelenmektedir. Dördüncü olarak ise ŞİÖ'nün yeni işlevselcilik teorisi açısından incelenmesi yapılarak, ŞİÖ'nün başat güçlerinin, Afganistan'a yönelik analizlere yer verilmiştir.

3.1. Afganistan'ın Genel Durumu

Afganistan, jeopolitik konumdan dolayı, tarihsel süreçte daima dış güçlerin saldırılarına maruz kalmıştır. Afganistan'ın, ticaret merkezleri ve bağlantı yollarının merkezinde bulunmasından ötürü dış aktörlerin dikkatini çekmiştir. Özellikle 19 yy. da bölgenin otoban⁹⁵ olarak görülmesi, siyasi yönden Afganistan'ı olumsuz etkilemiştir. Bölgedeki ticaret merkezleri, enerji kaynakları ve ulaşım konusunda sağlanan imkanlar; ülkenin iç ve dış dinamiklerinde olumsuzluğa neden olmuştur. Afganistan; başta güvenlik alanındaki terör, uyuşturucu, sınır sorunları olmak üzere; sosyo-kültürel ve eğitim gibi konularda da problemleri bir seyir izlemiştir. Öte yandan 1979 yılında SSCB işgali sonucu bölgedeki siyasi düzenin bozulması, güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Radikal İslamcı Grupların yerleşim yeri olması ve uyuşturucu yapımında kullanılan haşhaş-afyon üretiminde ilk sırada yer alması, ülkeyi transit uyuşturucu taşımacılığında ön plana çıkarmıştır.

⁹⁴Turgut Arzu "Afganistan ŞİÖ Üyeliğine Talip" <https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/26/afganistan-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligine-talip/>, Uşak Yayınları, (Erişim tarihi:04.04.2017)

⁹⁵R.Kutay Karaca "A Historical Glance At The Problems of Afghanistan And Future Foresights" Gazi akademik bakışı, 2011 cilt:4,39.

Bununla birlikte ülkenin dağlık bir coğrafyada bulunması, yer altı kaynaklarının Hazar'dan taşınmasında geçiş noktası olması, nükleer enerji devletlerinin (Hindistan, RF, Pakistan) Hint Okyanusu'na yakınlığı gibi faktörler; Afganistan'ın iç ve dış dinamiklerini etkilemiş, uluslararası siyasetteki önemini arttırmıştır. Nitekim büyük güçlerin, Afganistan üzerinden yer altı kaynaklarına sahip olmak istediği bilinmektedir.

Afganistan'ın askeri kaynak ve yeteneklerinin yanı sıra sahip olduğu bir diğer önemli unsur ise Hinduizm, İslam ve Çin gibi üç önemli kültürün ortasında bulunmasıdır. Bu durum, Afganistan'ın bölgedeki jeo-kültürel dinamiklerini etkilemiştir. Güney Asya'daki üç geçidin birleştiği noktada yer almasından dolayı Afganistan, Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar ile birlikte Hazar Havzası'nda doğalgaz ve petrol kaynakları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, küresel dengelerin sağlanması konusunda Afganistan'ı önemli bir konuma getirmiş, kendi topraklarını koruma gereksinimini artırmıştır.

3.2. Afganistan'da Yaşanan Sorunlar

Afganistan'da yaşanan siyasi kargaşa, ülkenin iç ve dış dinamiklerinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Zira Afganistan zaman içerisinde uyuşturucunun hammaddesi olan afyon-haşhaş yetiştirilmesinde ilk sırayı almış, transit taşımacılıkta ise ön plana çıkmıştır. Afganistan'ın siyasi otoriteden yoksun oluşu, terör örgütlerinin merkezi haline gelmesine sebep olurken; komşu ülke Pakistan'la yaşadığı Durand Sınır Hattı sorunu da ülkenin sınır problemi olarak ortaya çıkmıştır. Güvenliği etkileyen bu gibi sorunların ortaya çıkışı ile ülke içindeki eğitim olanakları da olumsuz yönde etkilenmiştir.

3.2.1. Uyuşturucu Sorunu

Afganistan 20 yy. kadarki siyasi oluşumunu, aşiretsel ve beyliksel sistem içerisinde devam ettirmiştir. Ülkenin, Taliban yönetiminin baskın olduğu güney kısmındaki otorite eksikliği, bugün de dâhil olmak üzere göze çarpmaktadır. Zira ülke, merkezi otoriteden yoksun bir siyasi boşluğa sahiptir. Uyuşturucu ile bağlantısına gelindiğinde ise; merkezi güç eksikliği, ülke içinde uyuşturucu yetiştiriciliğini ve ticaretini aktif olarak sürdürmeyi olanaklı kılmıştır. Kanun gücü ve merkezi kuvvetin yetersiz olduğu bu sistem içinde Afganistan yönetimi; varlığını mevcut güçlerle götüren ve otoriteyi kolektif kullanan bir yapı kazanmıştır. Otoritenin uygun olmayan yollardan paylaşılması da kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ülkede kargaşa şeklinde yaşanan olumsuzluklar, uyuşturucu tacirlerinin ve kullanıcılarının da devlet içinde cirit atmasına neden olmuştur.

Afganistan, jeopolitik açıdan bakıldığında uyuşturucu ticaret rotalarının kesiştiği noktada bulunmaktadır. Bölgede bu şekilde rant sağlayan kesimlerin olması nedeniyle, Afganistan topraklarında kalıcı bir siyaset ve huzur ortamı sağlanamamıştır.⁹⁶ Diğer

⁹⁶ Ömer Ersoy "Büyük Oyunda Kapanmayan Perde Afganistan" Gece Kitaplığı, Ankara 2015 s.151.

taftan Afganistan, ekonomik gelir bakımından en fakir ülkelerin başında gelmektedir. Uzun yıllardır yaşanan mücadele,SSCB ile ABD'nin kendi baskın otoritelerini coğrafyada yansıtmaya çalışması gibi nedenlerle buradaki etnik kökenden gelen kişilerin geçim kaynağı da uyuşturucu olmuştur. BM'nin dünya genelinde yaptığı afyon ve türevlerine ilişkin araştırma; hukuki olmayan yollardan oluşturulan ve ekonomik karşılığı 68 milyar dolar civarında olan uyuşturucunun 55-60 milyar dolarlık kısmının⁹⁷ Afganistan'dan sağlandığını ortaya çıkarmıştır.Afganistan'ın ekonomik gelirlerinin büyük kısmını oluşturan uyuşturucu, 2000'li yıllara gelindiğinde ülke ekonomisinin %50'lik kısmını karşıladığı görülmektedir. Bu durumdan bağımsız olarak Afganistan ekonomisinin; yasal olmayan ekonomik gelirler dışında, yasal olan ekonomik faaliyetler (İnşaat-finans alanında)⁹⁸ ile de geliştiği söylenebilir.Ancak uyuşturucunun, Afganistan topraklarında ekonomik gelir açısından inkâr edilemez bir payı olduğu aşıkardır.Afganistan içerisinde yaygın olarak uyuşturucu ticaretinin yapılmasında birden fazla etkenin bulunduğu da dikkati çekmektedir.Bu açıdan değerlendirildiğinde,1990'lardan günümüze değin Afganistan topraklarında uyuşturucunun etkili olmasının bazı sebepleri vardır⁹⁹;

- Afganistan'da kendine özgü yapılan üretimde düzenli olmuştur.
- Bölgede siyasi kargaşanın yaşanmasına paralel olarak, ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır;
- Bölgede yaşanan kaos ortamında, güncel veri tabanlarının oluşturulması hususunda doğru olmayan beyanlarda bulunulması; araştırmacıların da kenevir ve haşhaş üretimi konusunda net bilgilere ulaşamamasına neden olmaktadır.¹⁰⁰

Yukarıda belirtilen nedenler ve bölge içerisinde yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal alanlardaki olumsuzluklar;Afganistan'daki uyuşturucu probleminin uzun yıllar büyük bir sorun olarak devam edeceğini göstermektedir.Halkın kendine rant sağladığı coğrafyada siyasi birliğin sağlanamaması; çıkar gruplarının kendi işlerine geldiği gibi hareket etmesine ve siyasi kaosun yaşanmasına ortam hazırlamıştır.

3.2.2.Terör Sorunu

SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesinin ardından, bölgede 1989 yılına kadar süren iç huzur ve istikrar sonraki süreçte yerini kargaşa ortamına bırakmıştır.SSCB'nin bölgeyi terk etmesinden sonra,iç istikrarın olmadığı Afganistan topraklarında,iç savaşların

⁹⁷Caulkins,jonathan P.;Kleiman,Mark A.R. ve Kulick,jonathan D.,(2010),'Drug Production and Trafficking,Counterdrug Policies,and Security and Governance in Afghanistan',Center on International Cooperation,New York University.

⁹⁸ Pothier Fabrice Reframing Counter-Narcotics Policy In Afghanistan' Carnegie Europe <http://carnegieeurope.eu/2009/04/24/reframing-counter-narcotics-policy-in-afghanistan-pub-23024> (Erisim tarihi 24.04.2016).

⁹⁹ Bülent Erdoğan "Orta Asya'da Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Kullanımı" Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu,Cilt1, No: 1 2006 s. 81-117.

¹⁰⁰ Bülent Erdoğan a.g.e. s.81-117.

yaşanmasına ve ayrılıkçı radikal grupların oluşumuna ortam hazırlayan süreç başlamıştır.El-Kaide'nin kökenlerine inildiğinde,SSCB işgaline karşı ABD ve batı devletlerinin desteğini de alarak Afgan cihadına destek verileceği belirtilmiştir.

Afgan savaşıdan sonra, ortak bir amaç doğrultusunda SSCB ordularına karşı mücadele eden Aşırı İslamcı Birliklerin bölgedeki güç isteminde çözülme başlamıştır.El Kaide'nin, bu ayrılıklar etrafında baskıya karşı mücadele edecek bir uluslararası birlik oluşturma niyeti olduğu görülmektedir.Uluslararası düzeyde El Kaide'nin ismi ilk kez, 1997 ve 1998'in ilk zamanlarında bilgi amaçlı olarak hazırlanıp yayınlanan raporda geçmektedir.Bu raporda El Kaide; Aşırı İslamcı Sünni Müslüman bir grup olarak geçmektedir.¹⁰¹

SSCB işgali aslında, uzun yıllardır kabilecilik ve aşiret mantığı ile yaşamını sürdüren halk için, cihad çağrısı ile ortak İslami değerler etrafında birleşen İslami kimliğin başlangıcı olmuştur.Bu bütünleşmeye mücahit grupların mücadelesi de eklenince SSCB bölgeden çıkartılmıştır.¹⁰²Bu esnada ABD yönetimine bağlı gizli istihbarat servisi olan CIA ile Sovyet işgali esnasında Afganistan ve Pakistan topraklarında ülkenin istihbaratı olan YAİ işbirliğine başlamıştır.En fanatik Müslümanlar bir araya getirilerek Afganistanlılar Rus ordularına karşı desteklenmiş, ekonomik ve askeri eğitim konusunda yardımlar yapılmıştır.ABD'nin buradaki amacı ise; gerçekleştirdiği haksız işgalde Afgan halkını kullanmak istemesidir.

ABD bu hedefini gerçekleştirmek için Radikal İslamcı Gruplara doğrudan para yardımı yapmıştır. Washington yönetimi, mücahit grupları destekleyerek ciddi şekilde menfaat elde etmiştir. Dünya nüfusu etrafında 1 milyar gibi hatırı sayılır orandaki Müslüman nüfusunu cihat için SSCB'ye karşı savaştırmak, azınlık konumundaki Şii ve Sünniler arasındaki dini olmayan siyasi parçalanmışlık alanına dikkat çekmek istemektedir.ABD,Afganistan topraklarında İslami değerler üzerinden şekillenen alt yapıyı oluşturmanın yanında terörle bağlantılı alt yapıyı da oluşturmuştur.Afgan cihadı kapsamında,Pakistan topraklarında kurulan okullarda askeri ve dini eğitim verilmiştir.Bu okullar ve eğitim alan gençlerin sayısı 1979 -1989 yılları arasında 2500 medrese ve 250.000 kişiye ulaşmıştır.Pakistan okullarında cihat eğitimi alan bu gençlerden her biri,Afgan cihadına sorgusuz sualsiz destek verileceğini ve ilahi aşk uğruna mücadele edileceğini belirtmiştir.

El-Kaide, cihat mantığıyla İslam devletleriyle görüş olarak örtüşse de küresel düzeyde farklı bir konumda bulunmaktadır.El-Kaide terör örgütünün kuruluşunun ilk yıllarında ABD onu düşman olarak görmemiş, kendisine mali destek veren müttefik devlet olarak görmüştür. El-Kaide'nin amacı ise kendisine mali destek veren Arap toplulukları ile İslami Cihat şeriatını

¹⁰¹ Beyhan GÜRBÜZ 'Dini Motifli Ve Uluslararası Bir Terör Örgütü Olarak El Kaide'Sosyal Bilimler Atılım Üniversitesi,Ankara ,2008,s.125(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁰²Beyhan GÜRBÜZ a.g.e.,2008,s.129.

uygulayan bir hükümet kurmak olmuştur.El-Kaide yöneticileri, ideolojik olarak siyasi oluşumlarını selefi-vahabi mantığı etrafında meşrulaştırmaya çalışmışlardır.Kesinlikle sorgulanmayan ve eleştirilmeyen tek doğrunun kabul edilmesi ile hareket edilmiştir.El-Kaide'nin yönetimi ayrıntılı olarak incelendiğinde;bir bütün olarak değil, yerel güçlerin etkisi ile oluşmuş bir yapılanmaya sahip olduğu gözlenir.1979 yılında İslami cihat adına savaşan Ladin,2001 yılına gelindiğinde 'Radikal İslamcı Mücadit' konumuna gelerek kendinden söz ettirmiştir.

El-Kaide'nin teorik babası olan Azzam, Radikal İslamcı gruplara kendi etrafında ilerlemesi için yol gösterici olmuştur.Amacına bakıldığında ise;Arap İslam devletlerini Batı güdümünden çıkartarak Panislamizmi oluşturmak,sınırları kaldırmak,tek güç olarak da halifeye bağlı olarak kalınmasını sağlamak istediği görülür.ABD,İngiltere,NATO ve koalisyon güçleri tam anlamıyla düşman olarak görülmeye başlanmıştır.11 Eylül saldırıları sonrasında üzerine para ödülü konulan Ladin; ABD başkanı Barack Obama'nın talimatıyla CIA tarafından yürütülen "Neptün Mızrağı" kod adıyla yapılan harekât ile 2 Mayıs 2011 tarihinde öldürülüp, Umman Denizi'ne gömülmüştür.Ardından,Başkan Barack Obama yönetimindeki ABD'ye ve koalisyon güçlerine ait askeri birliklerin,2014 yılı Aralık ayında Afganistan topraklarından ayrılmaya başlayacağı döneme girilmiştir.

3.2.3.Sınır Sorunu

Afganistan'da siyasi kaos ortamı devam ederken,sınır komşusu olan Pakistan ile Durand Sınır Hattı konusunda sorunlar yaşanmaktadır.İngiltere 19 yy.da Hindistan'daki siyasi varlığını korumak için; Rusya'nın Orta Asya'dan güneye doğru ilerlemesini önlemek amacıyla Durani Devleti ile üç kez savaşmıştır.İngiltere,Afganistan'ı Rusya'ya karşı tampon bölge olarak görmüştür. Bu doğrultuda,19 yy.da Rusya ve İngiltere arasında yaşanan'Büyük Oyun' ve jeopolitik mücadelenin,günümüz Afganistan ve Pakistan sınırını oluşturmada büyük rol oynadığı görülmektedir¹⁰³.

Rusya'nın Ceyhun Nehri'ne kadar ilerlemesi, İngiltere'yi resmi sınırları çizmesi konusunda harekete geçirmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1893-96 yılları arasında İngiltere ve Afganistan,'Durand hattı'olarak bilinen sınırı oluşturmuştur.Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak 1947 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra ise Afganistan,Durand hattını oluşturan 1863 tarihli anlaşmayı yok saydığını açıklamıştır¹⁰⁴.Afganistan'ın Durand hattını yasal olarak kabul etmemesinde rol oynayan temel nedenler;Peştunlara 'kendi geleceğini belirleme hakkının verilmemesi',buna karşın Pakistan ve Hindistan'a bu hakkın tanınması

¹⁰³ Omrani Bijan,The Durand Line History And Problems Of The Afghan-Pakistan Border,Asian Affairs,11 (2) Temmuz,2009,s.182.

¹⁰⁴ Bukhari Pak-Afghan Border Dispute (A Case Study of Durand Line),European Journal of Scientific Research 2008,s.264.

olmuştur. Bundan dolayı Afganistan, bölgenin kendilerine ait olduğunu belirtmiş¹⁰⁵, Pakistan ise bu görüş karşısında kendini savunmuştur. Durand hattını uluslararası sınır olarak görerek aynı düzenin devam etmesini istemiştir. Şunu belirtmek gerekir ki Peştunlar, bir kısmı Afganistan'da, bir kısmı ise Pakistan'da olmak üzere ikiye bölünmüştür¹⁰⁶. Bu durum bölgedeki güvenlik sorunlarının büyümesine neden olmuştur. 2640 km uzunluğunda olan sınırdaki kaçak geçişlerin kontrolü ve güvenliğin sağlanması, dağlık arazi ve olumsuz hava koşullarından dolayı zorlaşmaktadır¹⁰⁷.

Durand Hattı, şayet Peştunların hepsini kapsayacak biçimde çizilmiş olsaydı bölgede etnik kimlik alanında bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olacaktı. Bu şekilde sınır konusunda yaşanan sorunlar; bölgedeki terör eylemleri, uyuşturucu, çatışmalar ve istikrarsızlık konusunda işbirliği yapmayı da zorlaştırmaktadır. Soğuk savaş döneminde başlayan uyuşturucu ekonomisi, günümüzde halen Afganistan ve Pakistan'da var olan önemli sorunların başında gelmektedir. Afganistan'da başlayan uyuşturucu dağılımının, Kuzey ve Balkan güzergâhlarının dışında önemli bir diğer geçiş noktası ise Pakistan ve üzerinden geçen Güney noktasıdır. Pakistan, Afganistan'a komşu olmasından dolayı afyon-uyuşturucu ticaretine karşı savunmasız ve korumasız durumdadır. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nden (UNODC) alınan bilgilere göre, Afganistan'a ait eroin ve morfinin %40 kadarı Pakistan üzerinden geçmektedir. Afganistan ve Pakistan sınırını oluşturan Durand hattının sınır kontrolü ise daha önce de belirtildiği gibi, coğrafi koşullardan dolayı zorlaşmaktadır. Pakistan'ın en büyük savunmasızlığı ise; başta Kandahar, Hilmand ve Nimroznik olmak üzere Afganistan eroin işletme bölgelerine olan yakınlığıdır¹⁰⁸.

3.2.4. Eğitim Sorunu

Afganistan'da devam eden siyasi kaos ortamı, eğitim sisteminin de olumsuz yönde etkilenmesine sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı modern düzeyde okullar, uzman kadrolar ve eğitim sisteminin gelişmemesine neden olmuştur. Afganistan'da 1996-2001 yılları arasında Taliban ile mücadele edilmesinin sonucunda eğitim sistemini hâkimiyeti altına alan Taliban eğitime ağır darbe vurulmasına neden olmuştur. Kız çocukların eğitim almaları yasaklanırken erkek çocuklar eğitime devam etmiştir. Ayrıca kız ve erkek çocukların aynı ortamda eğitim görmeleri de yasaklanmıştır.

Afgan aileler, bu kurallar karşısında kız çocuklarını okula gönderme konusunda çekince yaşamışlardır. UNICEF'in yapmış olduğu araştırma kapsamında Afganistan'da

¹⁰⁵ Bijan... a.g.e.s.190.

¹⁰⁶ The American Institute of Afghanistan Studies, The Durand Line: History, Consequences, And Future 2007, s.2 (Konferans Raporu, İstanbul)

¹⁰⁷ R. Kutay Karaca "A Historical Glance At The Problems of Afghanistan And Future Foresights" Gazi akademik bakışı, 2011 cilt:4, s.42.

¹⁰⁸ World Drug Report: United Nations Office on Drugs and Crime Viyana 2010 s.60.

okuma yaza oranı %29 olarak belirlenmiştir. Kadınların ise yalnızca %14'lük kısmı okuma yazma bilmektedir¹⁰⁹. Afganistan'da uzun yıllar devam eden iç savaşın sona ermesinin ardından; ülkedeki okulların yıkılması ve araç-gereç eksikliği gibi nedenler eğitim sisteminin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur.

3.3.Şanghay İşbirliği Örgütünün Afganistan Sorununa Yaklaşımı

ABD'nin Afganistan topraklarında başlattığı terörle mücadele ve ABD askerlerinin Orta Asya coğrafyasına girmesi, bölgede güvenliğe yönelik tartışmaları arttırmıştır.Güvenlik konusu örgüt içerisinde, terörle mücadele aşamasında araç olarak görülmüştür.2002 yılının Ocak ayında, üye devletlerin Dışişleri Bakanları olağandışı bir toplantı gerçekleştirmiştir. Zirve sonrasında yayınlanan bildirin ana kapsamını Afganistan'daki gelişmeler ve terör konusunda mücadele oluştururken;Bişkek'te bölgesel terörle mücadele yapısının, terörizme karşı mücadele konusunda ileri seviyelere çıkarılacağı belirtilmiştir.ABD'nin Afganistan'da terörle mücadeleye başladığı o dönemde ŞİÖ, resmi olarak dört ay gibi kısa bir süredir faaliyet göstermiştir.Bu dönemde örgütün genel yapısını ve işleyişini düzenleyen resmi bir sözleşmenin olmaması örgütün müzakere kulübü olarak görülmesinin yerine teröre karşı uluslararası mücadelede önemli bir kurum olabilmesi amacıyla yönelik adımlar hızlanmıştır. Devlet Başkanları Zirvesinde bu kapsamda, Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı'nın (Regional Anti-Terrorist Structure-RATS) işleyişini düzenleyen anlaşma imzalanmıştır¹¹⁰.Bu yapı sayesinde, üye devletler arasında terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilikle mücadele araçları olan koordinasyon ve işbirliğini sağlamak amaçlanmıştır.Bunların yanında terörle mücadeleye dönük tatbikatların hazırlanıp düzenlenmesi; bilginin toplanması,analizi ve paylaşımının sağlanması gibi üç şeytana karşı mücadeleye yönelik üstlenilecek farklı vazifeler öngörülmüştür.

Bölgede bulunan Radikal İslamcı Örgütler ile ayrılıkçı faaliyetlere yönelik bilgi toplanması ve analizinin yapılması aşamasında 'RATS'ın önemi ortaya çıkmaktadır.Orta Asya'daki devletler, bölgedeki sorunlar ile tek başlarına mücadele edemedikleri için geniş olarak bölgesel alana yayılmıştır.Bölge devletleri ise yaşadıkları sorunlara ortak politikalar geliştirerek çözüm yolları bulmuşlardır.11 Eylül saldırılarından sonra ŞİÖ; ABD güçlerinin bölgede tamamen etkisini göstermesiyle beraber,üç şerle mücadele ve güvenlik çalışmalarını artırmıştır.2002 yılının Kasım ayında, Kırgızistan ve Çin sınır noktasında ortak terörle mücadele tatbikatı yapılmıştır.Örgüt içerisinde ilk tatbikat olma özelliğinin yanında,Çin'in uzun yıllardan sonra yabancı bir ülkenin topraklarında gerçekleştirdiği ilk ortak tatbikattır. Tatbikat,

¹⁰⁹ Afganistan'da Eğitim <http://gezenkartal.blogspot.com.tr/2016/05/afganistannbircok-yerinde-otuz-seneden.html> (Erişim tarihi 07.07.2017)

¹¹⁰ "Agreement between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization on the Regional Anti Terrorist Structure", 07.06.2002, Human Rights in China, <http://www.hrichina.org/content/5205>,(Erişim tarihi: 18.11.2016).

örgüt içerisinde terörle mücadele amacıyla gerçekleştirilmiştir¹¹¹. Terörle mücadele görevinin resmi başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. ŞİÖ, bölgedeki tehditler karşısında resmi kurumların yetersiz kalmasından dolayı, kendi içerisinde üç şerle mücadele konusunda bu tatbikatlara gereksinim duymuştur.

İkinci tatbikat ise 2003 yılında gerçekleşmiştir. İlk kısım, Kazakistan RF ve Kırgız birlikleri ve Tacikistan gözlemcilerinin katılımıyla Kazakistan'ın Almaata bölgesinde; ikinci kısım ise Kırgızistan ve ÇHC'in katılımı ile Doğu Türkistan'da gerçekleştirilmiştir. 2001 Şanghay Sözleşmesi kapsamında terörizm, köktencilik ve ayrılıkçı faaliyetlerle mücadele etmek ve şartların yerine getirilmesi amacıyla bu tatbikata binin üzerinde asker katılmıştır. Terörist grupları etkisiz hale getirme ve çevreleme, terörist kampını yok etme ve rehine kurtarma gibi terörle mücadele senaryoları gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikatlara ŞİÖ' ye üye olan Özbekistan ise katılmamıştır¹¹². ŞİÖ' nün gerçekleştirdiği tatbikatların içeriği incelendiğinde, köktencilik ve terör konularında artan kaygıların yansıtıldığı görülmektedir. Kırgız ve Çin yetkilileri ise Doğu Türkistan İslami Harekâtı konusundaki kaygılarını belirtmişlerdir.

Tatbikatların içeriğinde, (tatbikatların yapıldığı yer, katılan birlikler ve gerçekleştirilen senaryolar vb.) bölgede köktencilik konusunda endişeler dile getirilmiştir. Kırgızistan ve ÇHC yetkilileri, Doğu Türkistan İslami Harekâtı konusunda endişelerini ifade etmişlerdir. Özbekistan İslami Harekâtı ve Hizbut Tahrir gibi diğer gruplar ile işbirliği yapıldığına yönelik iddialar ortaya atılmıştır. Özbekistan İslami Hareketi'nin, Afganistan'da bulunan El-Kaide grupları ile işbirliği içerisinde olduğu iddia edilmiştir. RF'nin ise uzun yıllardan beri devam eden Çeçen meselesinin yanında, ÇHC'de yaşanan Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı faaliyetlerle ilişki içerisinde olduğu düşünülmektedir¹¹³. Terör gruplarının birbirleri ile bağlantıları ve aralarındaki işbirliği, ŞİÖ üyeleri açısından ortak ve sınır aşan bir tehdit oluşturmaktadır. Örgüt içerisinde yapılan tatbikatlar, ortak tehdide karşı mücadele edilmesi konusunda devletlerin kararlılığı ve azminin somut birer göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Üye devletler tatbikatlar

¹¹¹ Pan Guang, "Shanghai Cooperation Organization in the Context of the International Antiterrorist Campaign", 2003, Central Asia and the Caucasus, Vol.21, No.3, p.53

¹¹² Charles Carlson, "Central Asia: Shanghai Cooperation Organization Makes Military Debut", 05.08.2003, Radio Free Europe, <http://www.rferl.org/content/article/1103974.html>, (erişim tarihi:23.11.2016). Özbekistan bu dönem içerisinde örgütte pek aktif olmayan bir politika göstermiştir. Wastita göre bu politikanın nedeni olarak 11 Eylül saldırılarında ABD'ye üs açmaları konusunda destek vermesi olarak değerlendirilmiştir. ABD ile ilişkilerini artıran Özbekistan ŞİÖ ile ilişkilerini ise zayıflatmıştır. Dışişleri bakanları zirvesi (Mart 2003) ise Özbekistan düşük düzeyde katılım göstermiştir; aynı sene 2003'de gerçekleştirdikleri bakanlar ve başkanlıklar seviyesinde örgütün çeşitli toplantılarına katılım yapılmamıştır. Akihiro Iwashita, "The Shanghai Cooperation Organization and Its Implications for Eurasian Security: A New Dimension of 'Partnership' after the Post-Cold War Period", 2004, Slavic Eurasia's Integration into the World Economy and Community, Vol.2, 259-281, s.269.

¹¹³ Carlson, a.g.e.

kapsamında,aşırı cılığın büyümesi ve buna yönelik hareketleri engelleme ve çıkarlarını koruma amaçlı çalışmıştır¹¹⁴.

Özbekistan İslami Hareketi gibi terörist grupların etkisi altında olan Özbekistan'ın yapılan tatbikatlara katılmaması,üye devletlerin tatbikatları terör grupları ile mücadele olarak görmediklerini göstermektedir.Özbekistan bu dönemde örgüt içerisindeki tatbikatlara katılmaması ve ABD ile olan ilişkilerine önem vermesinden dolayı bölgede gerçekleştirilen güvenlik çalışmalarından geride kalmıştır¹¹⁵.ÇHC'nin gerçekleştirmiş olduğu tatbikatlar,askeri güçten daha çok siyasi güç gösterisi olarak yapılmıştır.Çin,askeri alanda herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadan terör ve ayrılıkçı faaliyetlerin üstesinden gelebilecek durumdayken,askeri tatbikatlarını kendi gücü ile kıyası yapılamayacak olan Kırgız topraklarında gerçekleştirmiştir.İki ülke arasında ortak olan tatbikatlarla, devletler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve askeri alanda bilgi alışverişinde bulunulması amaçlanmıştır.

Aynı şekilde bu devletler ile diplomasi yolundaki işbirliğini artırmanın hedeflendiği belirtilmektedir¹¹⁶.2004 yılı Haziran ayında gerçekleşen Devlet Başkanları Zirvesinde,üç şerle mücadele edilmesine yönelik önemli anlaşmalar imzalanmıştır.Zirve kapsamında imzalanan bir diğer resmi belge ise,Yasadışı Uyuşturucu Maddeleri olmuştur.Maddeler ve Hammaddeler trafiği üzerine anlaşmalar; uluslararası sorun ve tehditlerin önlenmesi açısından örgüt içerisinde yürütülecek çalışmalarda önemli görülmüştür¹¹⁷.Afganistan için, uyuşturucu karşıtı devletlerin çemberi etrafında olan uluslararası çabaların da faal olarak katılımlara hazır olduğu ifade edilmiştir¹¹⁸.Antlaşma ile üç şeytanla mücadele edilmesine ek olarak,Orta Asya'da sınır aşan sorun olarak bilinen uyuşturucu trafiği de resmi olarak güvenlik alanına dâhil olmuştur. Şanghay Beşlisi¹¹⁹ için, daha önce zirvelerde tehdit olarak belirtilmiş olsa da somut ilk adımların bu dönemde atıldığı görülmüştür.

Taşkent Zirvesi'nde üye devletlerce,örgütün bölgesel düzende ve uluslararası sistemde nasıl üst seviyelere çıkartılabileceğine yönelik tartışmalar yapılmıştır.ŞİÖ'nün

---

¹¹⁴ Karaca, Dünyadaki Yeni Güç Çin..., s.110.

¹¹⁵ Özbekistan ve Amerika 12 Mart 2002 tarihinde bir Stratejik Ortaklık ve İş Birliği Bildirisi imzalamışlardır. "Declaration on the Strategic Partnership and Cooperation Framework Between the United States of America and the Republic of Uzbekistan", 12.03.2002, Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/terrorism/at/docs/2002/US-UzbekPartnership.htm>, (Erişim tarihi:23.11.2016).

¹¹⁶ Carlson, a.g.e.

¹¹⁷ "Tashkent Declaration by the heads of State of the members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004, a.g.e.

¹¹⁸ "Declaration by the heads of State of the members of the Shanghai Cooperation Organization",05.06.2005, Şanghay İşbirliği Örgütünün Resmi Sitesi, http://www.chinadaily.com.cn/china/200606/12/content_6020345.htm, (Erişim tarihi: 23.10.2016).

¹¹⁹ Afganistanda terörle mücadelede bölgede uyuşturucu üretimini arttırmıştır. Afganistanın yeni yönetimi bunun yanında bölgede kurulan koalisyon güçlerine rağmen uyuşturucu konusunda mücadelede başarı sağlanamamıştır.Afganistanın tansit taşımacılığında kullanılması ve üretilen uyuşturucu bölge içerisinde büyük tehlike yaşatmaktadır.Lukin tarafından bu anlaşmanın imzalanması konusunda en önemli adımı ve nedeni olarak değerlendirilmiştir.Alexander Lukin, "The Shanghai Cooperation Organization: What Next", 2007, Russia in Global Affairs, Vol.5,140-156, s.142.

bölgesel ve uluslararası sistem içerisinde etkin kılınabileceğine yönelik konular da tartışılmıştır¹²⁰. Örgüte üye devletlerin birbirinden farklı beklentilerinin bulunması¹²¹ örgütün etkinliğinin artması yönünde çalışmalara engel olmaktadır. Yaşanan farklılığa rağmen Afganistan konusunda ortak bir tutum sergilemişlerdir. Afganistan Geçiş Yönetimi Başkanı Hamid Karzai zirveye davet edilmiştir. Afganistan, örgütün mücadele ettiği terörizm, ayrılıkçı ve köktencilik dışında, uyuşturucu ticareti gibi sınır aşan bölgesel problemlerin merkezi olmuştur.

Terörle mücadele konusunda; artan uyuşturucu üretimi, ABD ve NATO'nun askerlerinin bölgede güç kaynağı oluşturması gibi sebeplerle Afganistan'da yaşanan olaylar örgütü yakından ilgilendirmektedir. Kırgız Devlet Başkanı Akayev, zirve kapsamında ifade ettiği, 'Afganistan'a yardım etmek kendimize yardım etmektir'¹²² söylemi ile Afganistan'ın bölge üzerindeki önemini belirtmiştir. Astana Zirvesi bu gelişmeler etrafında Haziran ayında gerçekleştirilmiştir. Zirvede örgüt ve Orta Asya için önemli kararlar alınmıştır. Özellikle Zirve Sonuç Bildirgesi'nde yer alan aşağıdaki ifade, örgütün uluslararası sistemdeki etkinliğine dair bu dönemden sonra yapılan değerlendirmeler konusunda önemli bir atıf kaynağı olacaktır. Bildirgede;¹²³

"Bizler (Şangay İş Birliği Örgütü Üyeleri), Afganistan'daki terörle mücadele operasyonlarını gerçekleştiren uluslararası koalisyonun çabalarını destekliyoruz ve destekleyeceğiz. Afganistan'daki iç siyasi durumunun bugün olumlu yönde istikrarlı olduğunu belirtmek isteriz. Bazı Şanghay İş Birliği Örgütü Üyeleri; topraklarındaki tesislerde, koalisyon üyelerinin askeri birliklerinin geçici olarak konuşlandırılmasına müsaade etmişler ve terörle mücadele operasyonlarına kolaylık sağlamak maksadıyla topraklarının, hava sahalarının kullanımına izin vermişlerdir. Afganistan'daki terörle mücadele operasyonlarının aktif askeri safhasının sonlanmış olması ışığında; Şanghay İş Birliği Örgütü üye devletleri, yukarıda değinilen tesislerin geçici kullanım süreleri ve topraklarındaki askeri varlığın bitiş tarihlerinin belirlenmesinin gerektiğine inanmaktadırlar."

Astana Zirvesinde ŞİÖ üyeleri, ortak tehdit algısının en temel kaynağı olarak terörizm, köktencilik ve ayrılıkçı mücadeleye karşı ortak strateji geliştirmek amacıyla kararlar almıştır. ŞİÖ'nün üyeleri arasında; terörizm, ayrılıkçılık ve köktencilik ile mücadele işbirliği konsepti¹²⁴

¹²⁰ "Shanghai Cooperation Organization Summit Starts", 17.06.2004, Xinhua News Agency, http://news.xinhuanet.com/english/2004-06/17/content_1531543.htm, (Erişim tarihi:23.10.2016).

¹²¹ "Chinese President Calls for Joint Efforts in Fighting Terrorism in Central Asia", 17.06.2004, Xinhua News Agency, http://news.xinhuanet.com/english/2004-06/18/content_1532578.htm.(Erişim tarihi:24.11.2016)

¹²² "SCO Summit in Tashkent", 17.06.2004, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/onlinenews/20040617/39763071.html>, (Erişim tarihi:24.11.2016).

¹²³ Burak Divancı "Yeni-İşlevcilik ve güvenlik topluluğu teorileri ışığında Şanghay İşbirliği Örgütü" Harp Akademisi, Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2013, s35. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

¹²⁴ "Concept of Cooperation between SCO Member States in Combating Terrorism, Separatism, and Extremism", 05.06.2005, Human Rights in China, <http://www.hrichina.org/content/5225>, (Erişim tarihi:

ile amaçlar ve prensipler konusunda çalışma alanlarının ortaya çıkarılması noktasında işbirliği belirlenmiştir.Bölgesel Terörle Mücadele yapısı etrafında,farkındalığı arttırmak ve koordinasyon sisteminde bilgi paylaşımında bulunulması,diğer devletler ile kendi halinde yaşamlarını devam ettirmek amaçlı çalışmalar yapmışlardır.

Örgüt,Afganistan ile ilişkilerini belirli bir seviyeye taşımak amacıyla ŞİÖ Afganistan İrtibat Grubu Protokolü'nü¹²⁵ imzalamıştır.ŞİÖ ile Afganistan ilişkilerini geliştirme aşamasında;örgüt içerisinde Afganistan'ın daimi bir temsilci bulundurması, örgüt adına iletişimi ise Çin Büyükelçiliği'nin sağlaması kararlaştırılmıştır.Bu sayede örgüt ve Afganistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olunurken;ABD ve NATO kuvvetlerinin üç şerle mücadele konusunda bölgedeki varlığı,Afganistan'ın örgüt içindeki önemini artırmaktadır. Diğer gözlemci üyelerle kurulan bağın aksine,Afganistan ile özel konumu sebebiyle sürekli bağ ve iletişim kurulmuştur. Bunun yanında Bişkek Bildirisi'nde ise; ağırlıklı görüşülen 'güvenlik' konusunun yanında,üye devletlerin uluslararası alandaki tehditleri aşmak için küresel güvenlik alanında neler yapması gerektiği yönünde görüşmeler yapılmıştır.

Duşanbe Bildirisi'nin karar ve yaptırımlarında,Afganistan odaklı uyuşturucu maddelerin Orta Asya coğrafyasına yönelik bir tehlike olmaması,Afganistan ekonomisinde ve bölgesel anlamda sorun teşkil etmemesi için üye devletler ile iş birliği belirtilmiştir. Duşanbe'de gerçekleştirilen zirve kapsamında ise Afganistan ile olan ilişkilerin arttırılması gerektiği belirtilmiştir¹²⁶.Örgüt üyelerinin imzaladıkları Duşanbe Bildirisi¹²⁷ ile bölgesel ve uluslararası alanda açıklama yapılmıştır.Yasadışı sınır aşan suçlar ve uyuşturucu alanında yaşanan sorunlar üzerinde durulmuştur.Duşanbe Zirvesi'nde, terörist faaliyetlerin en temel finans desteği olarak uyuşturucu kaçakçılığı, terör ve ayrılıkçılık kökenli sorunların ön plana çıktığı görülmektedir.RF tarafından sunulan öneride, örgüt içerisinde uyuşturucu alanında mücadele edilmesi ve Afganistan ile özel olarak ilgilenilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹²⁸

Afganistan,sınır aşan suçlar ve uyuşturucu alanında yaşanan artıştan dolayı daima bölgeye yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.Bundan dolayı Afganistan'da BM içerisinde faaliyet gösteren ulusal güvenlik,(ISAF) bölge içerisinde daha fazla görev üstlenilmesi gerektiğini belirmiştir.Örgüt kapsamında; Afganistan İrtibat Grubu faaliyetlerini arttıracakları ve

---

24.11.2016).

¹²⁵ "Protocol on Establishment of the SCO-Afghanistan Contact Group between the Shanghai Cooperation Organisation and the Islamic Republic of Afghanistan", 04.11.2005, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası, <http://eng.sectsc.org/>,(Erişim tarihi:01.12.2016).

¹²⁶ Bahrom Mannonov, "Tajik Leader Offers Establishment of SCO Regional Antidrug Center in Dushanbe", 26.07.2008, Asia Plus Media Grup, <http://news.tj/en/news/tajik-leader-offerestablishment-sco-regional-antidrug-center-dushanbe>,(Erişim tarihi: 01.12.2016).

¹²⁷ "Dushanbe Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation", 28.08.2008, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası, <http://eng.sectsc.org/>,(Erişim tarihi: 01.12.2016).

¹²⁸ Medvedev, "Speech at a Meeting of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation (SCO)", 28.08.2008, a.g.e.

Afganistan ile özel konferans yapılacağı, konu ile ilgili uluslararası alanda ve devletler arasında narkotik madde ile terör tehditlerine karşı yakın işbirliğine devam edileceği belirtilmiştir. Duşanbe Bildirgesi'nde; 'Afganistan'da gelişen siyasi olaylar ve uyuşturucu alanında yapılan kaçakçılık ile sınır aşan suçlar etrafında ilişkilerin artırılması' gerektiği yönünde açıklamalar yapılarak, bölgede güvenlik içerisinde yeni eklenen tehdit unsurlarının temel kaynağının Afganistan'da yaşanan olaylar olduğu belirtilmiştir.¹²⁹ Afganistan'da yaşanan istikrarsızlık, üye devletler tarafından bölgede tehlike olarak algılandığı için, Afganistan'da yaşanan gelişmeler, örgütün güvenlik konuları içerisinde yer almıştır.¹³⁰

Şanghay İşbirliği Örgütü, ilk kurulduğu günlerden beri Afganistan'da¹³¹ yaşanan olayları kendi imkânları ve koşulları etrafında çözebilecek alt yapıya sahip bir işbirliği örgütü olamamıştır. Uluslararası kamuoyunda, ABD güçlerince bölgede kabul ettirilen askeri güç ve müdahale oluşturabilecek yapıda olmadığı gibi, örgüt içerisinde bu soruların askeri seçenekler içerisinde değerlendirilmesinde engel teşkil etmektedir. Afganistan'da yaşanan iç karışıklıklar kendileri için de tehlike teşkil etmesinden dolayı, 11 Eylül sonrasında ABD güçlerini desteklemelerini kolaylaştırmıştır. Örgüt içinde, Afganistan konusunda ortaya çıkan uluslararası, bölgesel ve askeri yöntemler kabul edilmeyerek, sorunların diplomatik yöntemlerle çözüme kavuşturulmasına inanılmıştır. Bu açıdan Afganistan'ın uluslararası alana katılması desteklenmiş ve BM'nin merkezi ve kontrol eden güç olması gerektiği belirtilmiştir.

11 Eylül sonrasında Afganistan'da yapılan askeri faaliyete karşı çıkılmayarak Taliban yönetiminin devrilmiş olması, bölgedeki sorunun çözüme kavuşturulacağına yönelik düşüncelere neden olmuştur. Afganistan'da yaşanan olayların beklenildiği¹³² gibi gerçekleşmesi, 2005 yılından itibaren örgüt içerisinde değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. 2005 yılında BM Genel Kurulu'nda örgütün görüşmeleri ışığında; ekonomik gelişmeler ve politik istikrar, ulusal uzlaşının sağlanması, uyuşturucu ve terörden arındırılmış istikrarlı bir Afganistan'ın kurulması gerektiğine inanılmıştır. BM'nin merkez rolü üstlenmesi ve Afganistan içişlerine karışılması konusunda geri planda durulması gerektiği belirtilmiştir. Bu faaliyetlerin Afgan Hükümeti'nin onayı ile çözümlenmesi gerektiğine inanılmıştır. Aynı dönem içerisindeki irtibat grubu sayesinde, Afganistan ile bağ kuran ŞİÖ ve diğer devletlere tanınmayan özel bir statü ile ilişkilerin yürütülmesi hakkı tanınmıştır.¹³³

¹²⁹ "Dushanbe Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation", 28.08.2008, a.g.e.

¹³⁰ "SCO seeks common ground on Afghanistan", 13.04.2009, Oxford Analytica Daily Brief Service, <https://www.oxan.com/display.aspx?ItemID=DB150402>, (Erişim tarihi: 09.12.2016).

¹³¹ Afganistan'daki karmaşık yapı ve bölgeye olan etkileri için bakınız; Yves Lacoste, Büyük Oyunu Anlamak, Çev. İsmet Akça, NTV Yayınları, İstanbul, 2008, ss.270-279.

¹³² Bölgede istikrarın sağlanmış olması ve ekonomik alanda gelişme olmamasından dolayı bölgede yapılan alanlarında sorunlar yaşatmaktadır...

¹³³ Zhao Huasheng, China and Afghanistan China's Interests, Stances, and Perspectives, CSIS, Washington, 2010, ss.9-12.

ŞİÖ zirvelerine misafir olarak katılan Afganistan, NATO ve ABD'nin güvenlik desteğini sağlamış, üyelik ve gözlemcilik statülerinde başvuru yapmaktan kaçınmıştır.¹³⁴Bundan dolayı Afganistan'ın 2012 diyalog ortağı statüsüne gelmeden önce, irtibat grubu kanalıyla, Afganistan Başkanları Zirveleri'ne katılımı sağlanmıştır.Afganistan'da terör ve uyuşturucu alanında yaşanan artış,ŞİÖ'nün 2008'de Afganistan'daki konumunu güçlendirmeye başladığı döneme denk gelmektedir.Devlet Başkanları Zirvesi'nde ise Afganistan ile olan ilişkilerin her yönden geliştirilmesi gerektiği belirtilmiş ve Moskova'da,RF öncülüğünde Afganistan Konferansı gerçekleştirilmiştir.BM desteğinde The Hageda toplanacak olan uluslararası konferansın öncesinde,27 Mart 2009'da yapılan Moskova Konferansı'nda,ŞİÖ Afganistan'ın durumunu uluslararası düzeyde geliştirmeye başlamıştır.¹³⁵

NATO, AB, KGAÖ, G8, AGİT ve BM gibi uluslararası örgütler içerisinde sonuç bildirimleri ve ortak görüş bildirimleri yayınlamıştır.Bu dönemde ŞİÖ,uyuşturucu,terör ve organize suçlarla mücadele edilmesi amacıyla ortak eylem bildirimleri yayınlamıştır.¹³⁶ Duşanbe Bildirisi'nde; BM'ye bağlı faaliyet gösteren ISAF'ın Afganistan'daki uyuşturucu faaliyetleri ile mücadele etmesi ve güvenlik konusunun kabul edilmesi ile bölge üzerindeki tehdit algısının genişletilmesi talep edilmiştir.ISAF'ın bölgedeki etkisine bakıldığında, güvenlik konusunda alternatif değil tamamlayıcı özelliği bulunduğu ifade edilmiştir.Uyuşturucu ve terör olaylarıyla mücadele aşamasında başarı gösterilmesinin beraberinde;ŞİÖ'nün sosyo-ekonomik alanda da birçok konuya odaklanması gerekmektedir.Afganistan'a komşu olan devletlerin uyuşturucu ve terörle mücadele yönünde oluşturdukları etkili bir forum olmuştur.¹³⁷Üye

¹³⁴SCO seeks common ground on Afghanistan", 13.04.2009, Oxford Analytica Daily Brief Service, <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/DB150402>,(Erişim tarihi: 09.12.2016)

¹³⁵2009 senesinin mart ayında hazırlanan raporunda,Afganistanın durumun güvenlik alanında kötüye gittiğini,2001 yılı beri değerlendirmesi yapılmasıyla,2008 yılın en fazla şiddet olaylarının yaşandığını belirtmiştir.Şiddet olaylarının bir önceki yılına göre %31artış görülmüştür."The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security",10.03.2009, <https://daccessods.un.org/TMP/9949222.2070694.html>, (Erişim tarihi: 12.11.2016).Taliban önceden etkisiz olduğu bölgede etkili olmaya başlamıştır.Afganistan'da yaşanan istikrarsız ve iç karışıklıkların yaşanması Pakistanda şiddet olayların artmasına ve bölgede istikrarsızlığı artırmaktadır. Meena Singh Roy,"Role of the Shanghai Cooperation Organisation in Afghanistan: Scope and Limitations", 2010,Strategic Analysis, Vol.34, No:4, 545-561, s.545.

¹³⁶Rusya Moskova konferansından sonraki süreçte Afganistan'ın durumu uluslararası sistemde önem ile durulması gerektiğini belirtmiştir.Rusya'nın the hague'deki konferansta katılımcıların Moskova sonuçlarını önemle dikkate almaları gerektiğini belirtmişlerdir.Richard Weitz, "The SCO's Failure in Afghanistan",16.02.2011,http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/38955/13Dec_James_Brian.pdf?sequence=1, (Erişim tarihi:12.12.2016). Ayrıca The Hague'daki konferans da bulunan Rusya Dışişleri Bakanı Sergei lavron konusunda;Moskova konferansında geniş yer verirken konferans alanan kararların,the main points of the konferans katkı sağlanması belirtilmiştir."The Main Points of the Speech of Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at the 'International Conference on Afghanistan: a Comprehensive Strategy in a Regional Context,' The Hague, March 31, 2009",07.04.2009, Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation, http://www.un.int/russia/new/MainRoot/docs/off_news/070409/newen1.htm, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

¹³⁷Şangay İş Birliği Örgütü Bünyesinde Düzenlenen Afganistan Özel Konferansı Bildirgesi; "Declaration of the special Conference on Afghanistan convened under the auspices of the Shanghai Cooperation Organization", 27.03.2009, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası, <http://eng.sectesco.org/> (Erişim tarihi: 12.12.2016). Şangay İş Birliği Örgütü Üye Devletleri ve Afganistan İslam Cumhuriyeti Terörizm, Yasadışı Uyuşturucu Trafığı ve Organize Suçlarla Mücadele Demeci; "Statement by the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime",

devletlerin destek vermesinin yanında Afganistan'dan,ekonomik ve sosyal alanda çaba göstermesi beklenmiştir.¹³⁸

Yekaterinburg Zirvesi kapsamında;güvenlik alanında yapılan görüşmelerin ilk konusu Afganistan olmuştur.Yekaterinburg Bildirisi'nde,Afganistan'da başlıca sorunlar olan terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların, tüm uluslararası ve bölgesel kuruluşlar için tehdit oluşturduğuna dikkat çekilmiştir.BM ve kurumları;Afganistan'la ilgilenen gözlemci devletlerin yanı sıra, bölge ile ilgilenen diğer devlet ve kurumlarla etkileşimi arttırmak istediklerini belirtmişlerdir.ŞİÖ diğer devlet ve örgütlerle sağlam ilişkiler kurarak;Afganistan çevresinde, uyuşturucu alanındaki finansal güvenlik kuşağı etrafında mücadeleye olanak sağlamak istemiştir.Aynı bildiri kapsamında adil bir dünya düzeni kurulmak istendiği dile getirilmiş ve küresel alanda Afganistan konusunda aktif rol edinilmeye çalışıldığı görülmüştür.Uluslararası seviye içerisinde ŞİÖ,Moskova'da Afganistan konusunda gerçekleştirilmiştir.¹³⁹

Afganistan'da üretimi gerçekleştirilen uyuşturucunun diğer ülkelerde yayılması, ŞİÖ'nün buna karşı ortak mücadele yürütmesini gerektirmiştir.2008 yılında ŞİÖ polisleri, RF İçişleri Bakanı'nın yaptığı açıklama doğrultusunda 27 uluslararası operasyon gerçekleştirmiştir. 41 kaçak grubuyla mücadele edilirken, 240 kg uyuşturucu ele geçirilmiştir. Bu suçlarla mücadele aşamasında, askeri birlikler, kolluk kuvvetleri ve gizli servislerle işbirliği gerçekleştirilmesi yönünde çalışılmıştır¹⁴⁰.Devlet Başkanları, üye devletlerin terörle mücadele etmesi amacıyla bir araya gelerek,'Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı' içeriği ile faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.

Yekaterinburg Zirvesi'nde terörle mücadele ve yenilikler konusunda görüşmelerin yapılması konusunda bir araya gelinmiştir.2001 yılında terör, köktencilik ve ayrılıkçılıkla mücadele anlaşması kabul edilmiş,2005 yılında ilişkiler bu alanda işbirliğine dönük olarak şekillendirilmiş, 2009 yılı zirvesinde ise ek olarak terörle mücadele anlaşması

27.03.2009, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası, <http://eng.sectesco.org/>, (Erişim tarihi: 12.12.2016). Şangay İş Birliği Örgütü Üye Devletleri ve Afganistan İslam Cumhuriyeti Terörizm, Yasadışı Uyuşturucu Trafığı ve Organize Suçlarla Mücadele Eylem Planı; "Plan of Action of the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime", 27.03.2009, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası,<http://eng.sectesco.org/>(Erişim tarihi:12.12.2016).

¹³⁸ "Statement by the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime", 27.03.2009, a.g.e.

¹³⁹ Mart ayında The Hague'da düzenlenen konferanstan sonrası, Londra, Kabil ve istanbul konferansları gerçekleştirilmiştir. Weitz, bu konferanslar sebebiyle Şangay İş Birliği Örgütü'nün kabul ettiği eylem planının çok az bir kısmının gerçekleştirilebildiğini ifade etmiştir. Diğer konferansların maddi desteğin yanında ortak projeler başlatmış olmasının Şangay İş Birliği Örgütü girişimlerini gölgelediğini değerlendirmiştir. Richard Weitz, "Assessing China's SCO Chairmanship", 31.10.2012, China-UnitedStates Exchange Foundation, <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/assessing-chinas-scochairmanship/>,(Erişim tarihi: 15.12.2016).

¹⁴⁰ Li Xing and Wang Linyan, "Economy, security top SCO agenda", 15.06.2009, China Daily, http://www.chinadaily.com.cn/china/2009-06/15/content_8282231.htm, (Erişim tarihi: 21.12.2016).

imzalanmıştır.Bundan önce yapılan zirvelerde ise, köktencilik ve ayrılıkçı faaliyetler ön planda tutulmadan terör konusu etrafında çalışılmıştır.

Hazırlanan bu belge sayesinde örgüt içerisinde terörle mücadele için yasal zemin oluşturulmuş,işbirliğinin kurumsal yapıya dönüşmesi aşamasında önemli adımlar atılmıştır. Üye devletler;terör kapsamında mücadele edilmesi için ortak eğitim veren kurumlara yönelik antlaşmayı imzalayıp,bu kapsamda kamuoyuna duyurmuştur.Taşkent Zirvesi'nde üye devletin Afganistan konusundaki endişelerinin devam ettiği görülmektedir¹⁴¹.Yayınladıkları ortak bildirinin içeriğinde,Afganistan'ın karmaşık durumunun üye devletleri tedirgin ettiği; terör, sınır aşan suçlar ve uyuşturucu sorununun bölgede tehlikeyi artırdığı vurgulanmıştır. Afganistan'da yaşanan sorunlardan dolayı Orta Asya bölgesinde güvenlik ve istikrar konusunda korku ve tedirginlik duyulması nedeniyle, BM liderliğinde kontrol edilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁴².ŞİÖ üyeleri Astana Zirvesi'nde, Afganistan'da güvenlik ve istikrar sağlanması gerekliliğinin önemini belirtmiştir¹⁴³.

Dönem Başkanlığını yapan Nazarbayev¹⁴⁴,Afganistan'ın bölge için geleceğin kilit noktasında olduğuna dikkat çekmiş ve koalisyon güçlerinin bölgeden ayrılmasından sonra Afganistan'ın birçok sorunla tek başına uğraşmak zorunda kalacağını belirtmiştir.Diğer taraftan RF ise, Afganistan'ın kendini koruma konusunda yetersiz kalacağını belirtmiştir. NATO'nun görevini devretmesinden sonra bölgedeki durumun kötüye gideceği vurgulanmış, ŞİÖ' nün bölgedeki durumunun düzeltilmesi noktasında yetersiz kalacağına yönelik değerlendirmeler yer almıştır.RF Devlet Başkanı,ŞİÖ özel temsilciliği görevinde bulunan Leonid Moiseyev;SSCB'nin Afganistan'a yaşattığı 10 yıllık savaş travmaları sebebiyle, Rusya'nın ve Orta Asya Devletleri'nin Afganistan'daki güvenlik konusunda geri planda kalmak istedikleri yönünde görüş bildirmiştir.

Afganistan sınırları etrafında çalışmalara devam edilmesiyle birlikte, gözlemci üyelerin güçlerini kullanmak istedikleri belirtilmiştir.Afganistan ile diğer örgüte üye devletlerin, ekonomik konular etrafında bireysel faaliyetlerde bulunma istekleri değerlendirilmiştir.Astana Zirvesi öncesinde gözlemci üye olarak örgüt içerisinde Afganistan bağlarının geliştirilmek istenmesindeki temel amaç;uyuşturucu sorununun bölge üzerinde büyük sorun teşkil etmesidir.Afganistan'da artan uyuşturucu üretimi, transit uyuşturucu kaçakçılığı, terör olayları

¹⁴¹Örgüt üyelerinin afganistanda olumsuz olarak giden durumun daha da kötümser bir yapıda olduğunu belirtmiştir.. Yu Bin, "Reset under Medvedev: Zapad-Politik and Vostok 2010", 2010, Comparative Connections, Vol.12, No.2, 135-148, s.142.

¹⁴² "Joint Communiqué of the Tenth Meeting of the Council of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation", 11.06.2010, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası, <http://eng.sectsco.org/>,(Erişim tarihi: 22.12.2016).

¹⁴³ Astana Zirvesi'nde yayınlanan Devlet Başkanları Ortak Bildirisinde Afganistan'da çözüm bulunmayan durumun ülkedeki durumun halihazırda bulunan kargaşa ve gerginlik ile artış göstermesinin, bölgesel istikrarın ve güvenliği açısından ciddi bir tehdit kaynağı olduğu ifade edilmiştir. "Joint Communiqué of meeting of the Council of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation commemorating the 10th anniversary of the SCO", 15.06.2011, Şangay İş Birliği Örgütü Resmi Sayfası, <http://eng.sectsco.org/> (Erişim tarihi: 22.12.2016).

¹⁴⁴ Nazarbayev Sultan Kazakistan Cumhurbaşkanı

ve organize suçların iyice yayılması, geçiş noktalarında olmalarından dolayı bölge devletlerinin sosyal yapıları için sorun teşkil etmiştir.Üye devletler uyuşturucu konusunda çalışmaların etkin şekilde yapılması amacıyla Astana Zirvesi'nde; 'uyuşturucu sorununun ŞİÖ coğrafyasındaki olumsuz etkilerini önlemek amacıyla 2011-2016' yılları arasında uyuşturucu ile mücadele stratejisini kabul etmiştir¹⁴⁵.

Yapılan anlatımlar ve analizler sonucunda, ŞİÖ' nün etkin güçleri olan ÇHC ve RF'nin Afganistan konusunda almış oldukları kararlar ve bu kararlar doğrultusunda dış politikalarına yön verdikleri ortaya çıkmaktadır.Bu kapsamda Çin, Pakistan için önemli ve Afganistan'da yaşanan istikrarsız durumla doğrudan ilgilidir.Çin'in için bölge içerisinde,Pakistan'a Batı kaynaklı müdahale edilmesi halinde kendisinin uzun süreden beri mücadele ettiği Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri konusunda ayrılıkçı faaliyetler ön plana çıkabilir.

Diğer taraftan, Afganistan'da yaşanan çatışmalarda artmalar yaşanır, enerji ithalatçısı Çin için büyük sorun oluşturabilir. Afganistan'daki istikrarsızlıktan dolayı ekonomik ve askeri zararların ortaya çıkması;ABD'ye yarar sağlarken ÇHC'ye ise zarar vermektedir. ÇHC'nin,enerji kaynakları kontrolü olumsuz etkilenmektedir.ABD ise bu durumdan rahatsızlık duymaktadır.ABD'nin bölgeden çekilmesinden sonra,Afganistan'ın istikrarsızlığı konusunda ÇHC dengeleyici konumdadır.Orta Asya Cumhuriyetleri'nin etkisinin aynı olmasının yanında, ticaret yolları ve boru hatlarının güvenli yerleşmesini sağlamak amacıyla istikrarı şart olarak görmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetleri,ÇHC ve RF;Afganistan'da bağımsızlık ile güçlenmek isterken Hindistan bu durumu desteklemektedir.Afganistan kaynaklı uyuşturucu ve köktencilik Orta Asya'yı etkilemektedir.Bu ülkeler için en büyük sorun daima köktenci hareketler olmuştur.ABD'nin bölgeden gitmesi, bütün bölgeyi ilgilendirmektedir.ABD'nin bölgeden uzaklaşması aynı zamanda terör gruplarına sığınak imkânı sağlamaktadır. Kırgız ve Kazaklar bölgedeki köktenci grupların varlığından rahatsızlık duymaktadır.Bölge üzerinde iki önemli aktör olarak, ÇHC ve RF ön plana çıkmaktadır.Afganistan, jeopolitik konumundan dolayı bölgesel ve uluslararası düzeyde devletlerin dikkatini çekmiştir.Afganistan'da iç istikrarın uzun yıllardan beri sağlanamaması,'Asya'nın atan kalbi'¹⁴⁶ olarak ifade edilmiştir.

¹⁴⁵ Astana Declaration of the 10th Anniversary of the Shanghai Cooperation Organisation",15.06.2011, a.g.e. Ayrıca Kosyrev, Afganistan dahil edilmedikçe örgütün uyuşturucu ile mücadele konusunda bölgede başarıya ulaşamayacağını belirtmiştir, bu nedenle örgütün Afganistan'ın önce gözlemci üye olarak kabul edeceğini ardından da daimi üyesi olarak kabul edilmesi öngörmüştür. Dmitry Kosyrev,"Afghanistan will join SCO - eventually", 16.05.2011, RIA Novosti News Agency, <http://en.rian.ru/analysis/20110516/164058413.html>, (Erişim tarihi: 21.12.2016).

¹⁴⁶Arzu TURGUT Afganistan Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeliği (06.06.2011), <https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/26/afghanistan-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligine-talip/>,Uşak Yayınları,(Erişim tarihi:20.04.2017)

ŞİÖ' nün başat ve etkin güçlerinden olan RF ve ÇHC'nin;Afganistan konusunda birleştikleri konular kadar, ayrıldıkları ve örgüt içerisinde devlet çıkarları doğrultusunda karar aldıkları konular olduğu da görülmektedir.ŞİÖ 'nün ciddi tehdit olarak algıladığı terörizm, aşırıçılık ve uyuşturucu kaçakçılığının;bölgedeki istikrarın sağlanması açısından ciddi bir tehlike oluşturduğu düşünülmektedir.

Afganistan konusunda yaşanabilecek sorunlarla ŞİÖ yakından ilgilenmiştir.ŞİÖ'nün ve bölgenin önemli gücü olan ÇHC, bölgede yaşanan ayrılıkçı faaliyetlerden korkmaktadır.Uzun yıllardan beri sorun teşkil eden Doğu Türkistan'da ayrılıkçı Uygur¹⁴⁷ faaliyetleri yaşanmaktadır.Çünkü Doğu Türkistan bölgesi, Güney-Doğu sınırında bulunan Afganistan'daki ayrılıkçı faaliyetlerin kendi bölgesine sıçramasından çekinmektedir.Çin, Afganistan'da yaşanan istikrarsız durumdan dolayı her ne kadar tedirgin olsa da bölgeye en fazla ekonomik yardımı yapan ülke konumunda olmuştur.Çin, bölgede yapmış olduğu yatırımlarını korumak maksadıyla,Afganistan'daki siyasi istikrarın sağlanması aşamasında önemli rol oynamaktadır.Bu kapsamda ÇHC'in ekonomik faaliyetlerini geliştirmek amacıyla Aynak bakır madenine¹⁴⁸ 2007 yılında yaptığı 3,5¹⁴⁹ milyar dolarlık sözleşme;bölge ve Afganistan için büyük ve önemli bir yatırım olarak görülmektedir.

ÇHC, Afganistan ekonomisindeki faaliyetlerini, mütevazı bir ekonomi ortağı olarak göstermektedir ÇHC,Afganistan'a yapmış olduğu yatırımları güvenceye almak adına Taliban liderleri ile toplantılar gerçekleştirmiştir.Çin'in Dışişleri Bakanı Wang Yi; Kasım 2014'te Sincan bölgesindeki kendi güvenlik kaygılarını belirtmek amacıyla gerçekleştirdiği görüşme sonrası yaptığı açıklamada,ÇHC'nin Afganistan'daki Taliban kuvvetlerini siyasi güç olarak kabul ettiğini belirtmiştir.Afganistan'a olan ilgisi, bir nevi Moskova'nın'yumuşak karnı'olan Orta Asya coğrafyasına giriş için önem arz etmektedir.Rusya'nın,Afganistan ve Pakistan arasına yerleşen Peştunistan bölgesinden sıcak sulara, okyanuslara açılma çabası olumsuzlukla sonuçlanmıştır.

SSCB zamanında,1979-1988 yıllarında tekrardan bölgede üstünlük kurmak isteyen Moskova'nın bölgedeki bu siyasi eylemi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.Rusya'nın uzun yıllardan beri bölge üzerinde oluşturmak istediği gücü pek sağlayamamıştır.Rusya,ŞİÖ' nün şemsiyesi etrafında bölgedeki etkinliğini arttırmak istemiştir.RF ve ÇHC'nin, ŞİÖ' nün temel güçlerinden olmaları nedeniyle bölge üzerinde ortak jeopolitik ve jeo-stratejik beklentilere sahip olmalarının yanında, örgütün temel hedeflerinde kendi çıkarlarını ön planda tuttıkları

¹⁴⁷ Sena ÇETİN,"AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Doğu Türkistan ve Çin Zulmü" MİSAFİR KALEM 27 Temmuz 2015 <http://akademikperspektif.com/2015/07/26/dogu-turkistan-ve-cin-zulmu/>,Kocaeli Üniversitesi, (Erişim tarihi:28.4.2017)

¹⁴⁸ Afganistan'ın Loğdan ilinden çıkartılan yaklaşık değeri 1triyon rezervi olduğu düşünülmektedir.

¹⁴⁹ Deutsche Welle Türkçe Waslat Hasrat-Nazimi / Ahmet Günaltay Editör: Başak Özay <http://www.dw.com/tr/afgan-madenlerinin-gelece%C4%9Fi/a-16994408> (Erişim tarihi:28.04.2017)

da bir gerçektir.Öncelikle RF, ŞİÖ üzerinden Asya'daki jeopolitik varlığını ve konumunu güçlendirmek istemektedir.Bu, Moskova yönetimi dış politika yapımcılarının öncelikli gündemini oluştururken,RF'nin çıkarları açısından önemli noktada bulunmaktadır.Diğer taraftan ise stratejik enerji kaynaklarına ulaşımın sağlanması ve bölgedeki ticari pazarı elinde bulundurmasından dolayı bölgenin RF için önemi ortaya çıkmaktadır.RF, ŞİÖ şemsiyesi altında; ideolojik yapısını bozabilecek silah kaçakçılığı ve uyuşturucu gibi sorunların kendi bölgesine yayılabilmesi tehlikesini en aza indirmek istemektedir.ÇHC, Orta Asya devletleri ile ilişkilerini ekonomik düzlemde arttırmak istemektedir.

Afganistan üzerindeki ekonomik varlığını arttırmak için bölge içerisinde müttefiki olan RF,bölgedeki etkinliğini kırmaya çalışabilir.ÇHC'nin,Afganistan'da ekonomiyi geliştirmek amacıyla yaptığı ticari anlaşmalar ile bölgedeki etkinliğini arttırmak istediğini göstermektedir. Afganistan ile ekonomik alanda yapmış olduğu anlaşmalar,bu fikri ortaya çıkarmaktadır. Ekonomi alanındaki zayıflığı ve SSCB döneminde Afganistan üzerinde izlemiş olduğu işgalci siyasetten dolayı.RF;Afganistan konusunda geri planda kalmaktadır.ÇHC ise Doğu havzasında hızla büyüyen ekonomik yapısından dolayı etkin güç merkezi olma yolunda gitmektedir. ÇHC ve RF'nin,Afganistan üzerinde jeo-stratejik çıkarları söz konusudur.Her iki ülke ÇHC ve RF; mevcut küresel güç dağılımı konusunda memnuniyetsizliklerini belirterek ABD'nin hegemonyacı gücünden rahatsızlık duymaktadır.Bunun beraberinde ÇHC ve RF,bölgede kendi siyasi güçleri dışında herhangi bir siyasi gücün varlığına karşı ortak strateji geliştirerek,üçüncü bir güce karşı koymak istemektedir.ŞİÖ, bu açıdan alternatif güç haline gelecektir.ÇHC ve RF tek başlarına uluslararası düzeni değiştirme gücünden yoksundur. Bundan dolayı uluslararası alanda prestijini koruyan RF ve ekonomi devi olan ÇHC güçlerini bölge üzerinde birleştirerek ortak hareket etmektedir.

ŞİÖ'nün etkin gücü olan ÇHC'nin,RF ekonomisinin tersine ekonomik alanda güçlü konumda olmasına rağmen,uluslararası düzendeki etkinliği düşük seviyede olmuştur.Doğu Asya'da kendini güçlendiren ÇHC,Batıya karşı ise tam anlamda açılmış değildir. ÇHC'in Batıya doğru açılmasını sağlayan unsurların başında ise kendi pazarlarını her geçen gün batıya doğru arttırma çabası gelmiştir.Böylece ÇHC, ekonomi alanındaki etkinliğini göstermeye başlamıştır.ÇHC ve RF gibi bölgesel güçlerin ŞİÖ etrafında birleşerek, Rusya'nın askeri,Çin'in ise ekonomik gücü üzerinden; bölgede etkin olmaya çalışan güçlere karşı dengeleyici bir özellik kazanmaları ve hedeflerine yaklaşmaları söz konusu olmuştur.Her iki gücün tek uluslararası platform olarak ŞİÖ'ye ulaşmaları konusunda;2001 ŞİÖ Zirvesi'nde Rusya Dışişleri Bakanı İvanov'un yapmış olduğu açıklama,Çin ve Rusya yakınlaşması ve ilişkilerin ifade edilmesi noktasında önemli olmuştur.İvanov, 'Moskova'nın

yaklaşımı Pekin'in yaklaşımıdır¹⁵⁰ ifadesinde bulunmuştur.Küresel düzende ŞİÖ,Bişkek ve Duşanbe Deklarasyonları'nda, tek kutuptan ziyade çok kutuplu dünya isteğini belirtmiştir.

Bişkek Deklarasyonu'nun¹⁵¹11. maddesindeki; 'Günümüz dünyanın sağlıklı gelişimi, uluslararası düzende uzun vadede istikrar ve barışın sağlanması açısından çok kutuplu dünya düzeninin sağlanması' ifadesiyle bu talep açıkça belirtilmiştir.Bu aşamada Duşanbe'de ise en kayda değer gelişme; Şanghay'ın Füze Savunma sistemi 1972 anlaşmasına uyacağını belirtmesinin yanında RF ve ÇHC'in ABD'nin füze savunma sistemine karşı atağa geçmesi olarak da değerlendirilmektedir.Diğer taraftan Çin, ABD'yi kastederek,Tayvan'ın herhangi bir devletin füze savunma sistemine dâhil edilemeyeceğini belirtmiştir¹⁵².ÇHC her ne kadar 'bekle gör' pozisyonundan dolayı uluslararası sistemde kontrollü ve dikkatli adımlar atsa da, müttefiki olan RF ile çok kutuplu dünya vizyonunda daha aktif siyasi atılımlar oluşturmaya başlayacaktır.

Afganistan topraklarındaki terörizm ve uyuşturucuyla mücadele ederek 'uç şer'e karşı korunmak,ŞİÖ'nün temel amaç ve politikası olmuştur.Bu bağlamda,ŞİÖ'nün her sene düzenli olarak gerçekleştirdiği zirvelerden olan 2004 Taşkent Zirvesi'ne,Afganistan lideri Karzaini davet edilmiştir.ŞİÖ 2005 yılında Astana Zirvesi kapsamında yayınladığı ortak bildiri;Afganistan'da teröre karşı askeri operasyonda ciddi bir aşamaya geldiğini,bu açıdan ABD ve diğer güçlerin bölgeden çekilmesi gerektiğini belirtmiştir.Afganistan topraklarına terörle mücadele aşamasında giren ABD; jeopolitik konum itibariyle bölgesel ve uluslararası düzeyde devletlerin dikkatini çekmesinden dolayı,2009 Mart ayında Moskova'da Afganistan'la ilgili özel uluslararası konferans gerçekleştirmiştir.Bu konferansa; ABD de dâhil olmak üzere, 30'dan fazla ülke ve örgütün katılımı gerçekleşmiştir.Şu nokta vurgulanmalıdır ki; bu kadar fazla örgütün ve ülkenin bir araya gelmesi,Afganistan üzerindeki etkilerini daha fazla göstermek istemelerinden kaynaklanmaktadır

Afganistan sorunları üzerine diyalog kurmaya çalışan ŞİÖ;bu aşamada Afganistan'ın komşu ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmesi konusunda işbirliğini ön planda tutmuştur.Bu doğruluda, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm ve organize suçlarla mücadele edilmesi kapsamında ortak bir kanal ve platform oluşturmuştur.ŞİÖ Bakan Yardımcıları'nın 28 Ocak 2010'da Londra'da gerçekleştirdikleri uluslararası Afganistan konulu konferansın tekrardan yapılması konusunda Moskova'da görüşe varılmıştır.Diğer taraftan da ŞİÖ' ye üye ülkeler arasında gerçekleştirilen askeri tatbikatlar, bölge içerisinde terör grupları ile mücadele çalışması olarak görülmüştür.Bölgedeki savunma amaçlı tatbikatların,örgütün savunma ve

¹⁵⁰ Askhat Kessikbayev Şanghay Beşlisi'nden Şanghay İşbirliği Örgütü Yayın Tarihi: 17.02.2005 http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirligi_organu ,Tasam Yayınları,(Erişim tarihi:25.04.2017)

¹⁵¹ Bişkek Deklasyonunun tam metnine bakınız; <http://russian.china.org.cn/index.htm>

¹⁵² Duşanbe Deklasyonu Şanghay Örgütü üye devletlerinin imzaladıkları Duşanbe Deklasyonunun 8. maddesi

Genelkurmay Başkanları düzeyinde ayrıntılı işbirliği haline geldiği görüşü hakimdir.2010 yılı Temmuz ayında Afganistan'da düzenlenen konferans ile Çin Dışişleri Bakanı Yang-Jiechi, Afganistan'da egemenliğe saygı duyulmasının gerekliliğini belirtmiştir.Diğer taraftan ise Afganistan'ın,dostluk ve komşuluk ilişkileri içerisinde korunması gerektiği konusu vurgulanmıştır.

3.4.ŞİÖ ve Yeni İşlevcilik İlişkisi

ŞİÖ'yü Yeni İşlevcilik açısından incelediğimizde¹⁵³,örgütün tam anlamıyla bütünleşme içerisinde olmadığı ve ekonomik birlik oluşturma öncesi bir konuma sahip olduğu görülmektedir.Örgüt üyelerinin arasında ekonomik birlik ve ortak bir siyasi iradenin oluşmaması; işgücü, hizmet, mal ve teknoloji gibi üretim araçlarının serbest dolaşımındaki sıkıntılar; serbest ticaret bölgelerinin oluşturulmasındaki engeller ve bu konuda uyum içerisinde olunmaması; üye ülkeler arasındaki ulusal değerleri ve egemen yapıları korumaya yönelik verilen önem gibi nedenlerden dolayı örgüt içerisinde ulaşması mümkün görünmemektedir.ÇHC'in ekonomi alanındaki üstünlüğü, diğer üye ülkeler için endişe kaynağı olmakta ve bütünleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.ÇHC'yi dışarıda bırakan ekonomik örgütlenme faaliyetlerinde bulunan RF,bölgede ÇHC'in örgüt vasıtasıyla elde ettiği ekonomik üstünlüğü dengeleme arayışındadır.

Örgüt, yeni işlevcilik teorisinin ilk aşamalarından biri olan ekonomik birlik yapısını henüz oluşturamamıştır.Bundan dolayı teorinin ön gördüğü gibi,ekonomik alanda başlayan işbirliğinin siyasal kararlar noktasında tetiklenmesi ve bu sürecin AB örneğinde olduğu gibi yakın veya orta vadede siyasal birlik oluşumuna yönelik evrilmesi beklenmemelidir.ŞİÖ'nün benzer yapısal özellikler taşımaması,AB ile kıyaslamaları geçersiz kılmaktadır.Örgüt, ekonomik birlik özellikleri taşımamasına rağmen ekonomik işbirliği imkânları sunmaktadır.Örgüt bünyesinde,ticari ve ekonomik işbirliğine dönük ortak bir program oluşturulmasa da işbirliğine yönelik ortak girişimler yürütüldüğü görülmektedir.

Güvenlik topluluğu teorisi;örgütün bölgede geliştirdiği güvenlik yapılanmasına yönelik bulgular sunarken, gelişen güvenlik mekanizmasının NATO'nun askeri ve politik yapılanması karşında bir alternatif veya karşıt olarak durmadığını gösterir.Yani, İkinci Varşova Paktı'nın ortaya çıkmasına yönelik bir beklentinin oluşmamasını ortaya koymaktadır.Örgüt, kurumsallaştığı normlar ve ilişkiler ile sadece üye devletleri kapsayan bir güvenlik topluluğunun meydana gelmesinde aracı rol oynamıştır.Bu kapsamda, üye devletler arasında barışın yönetildiği ve savaşın çözüm aracı olmaktan çıkarıldığı bir yaklaşım ortaya konmuş,iç tehditler odaklı gelişim sağlanmıştır.Örgüt üyelerinin temel hakları ve ortak güvenlik

---

¹⁵³ Haas, a.g.e., s.16.

korkularına yönelik anlayışlardan olan ittifak, güvenlik ve kolektif güvenlik anlayışlarını reddetmektedir.

3.5.Değerlendirmeler

ŞİÖ'nün Afganistan sorununa yaklaşımını etkileyen bölgesel ve uluslararası düzeydeki faktörlerin incelendiği bu bölüm kapsamında şu yargıya varılabilir Afganistan uzun yıllardan beri yaşamış olduğu istikrarsız ortamdan dolayı otoriter güçten yoksun kalmıştır.Bu nedenle Afganistan toprakları, yaşanan uyuşturucu ticaretinin ve terör örgütlerinin merkezi olmasının yanında Pakistan ile geçmişten gelen sınır sorunu ve ülke içerisinde eğitim sisteminin tamamen bozulmasına Afganistan'ın ise karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur.

Yeni İşlevcilik açısından ŞİÖ bütünlüğünün maddi özdevinimselliği temel alınan bir model olduğunu vurgulamak gerekmektedir.ŞİÖ içerisindeki mevcut dinamikler dikkate alındığında ise bu bütünlük modeli noktasında gerekli alt yapıya sahip olmasa da, dinamiklerin değişmesi veya farklı bir bütünlük modeli temel alınması sonucunda değişme yaşanabilecektir.

RF ve ÇHC;terörle mücadele kapsamında Afganistan'a gelen ABD ve NATO güçlerinin bölgeden çıkartılması ile yaşanan terör ve uyuşturucu sorunlarının kendi ülkelerine vereceği zararı ortadan kaldırma noktasında birleşmişlerdir.SSCB,Afganistan'a gerçekleştirmiş olduğu işgalden dolayı sabıkalı devlet profili çizmiş ve Afganistan konusunda RF, ÇHC'e göre geri planda kalarak politikaları ve işleyişleri takip etmiştir.ÇHC ise ekonomik alanda yapmış olduğu yardımlar kapsamında,Afganistan ile yakın ilişkiler kurarak bölgenin kalkınmasına yardımcı olmuştur.Sonuç itibariyle,Afganistan'da yaşanan terör ve uyuşturucu konusu ile ŞİÖ' nün iki önemli gücü ilgilenebilir.RF ve ÇHC;Afganistan'ın sahip olduğu jeopolitik konumdan dolayı devletlerin dikkatini çekerken, diğer taraftan bölgede üçüncü bir gücü istememektedirler.Bundan dolayı ŞİÖ'nün etrafında, kendi haklarını ve çıkarlarını korumak istemektedirler.Afganistan ve çevresinde ÇHC ve RF; siyasi güçlerini korumanın yanı sıra,savunma politikalarını uluslararası örgütler çerçevesinde ve hukuksal düzeyde gerçekleştirmek istemektedir.

SONUÇ

SSCB'in 1991 yılındaki beklenmedik çöküşünün ardından, bölgesel ve küresel dengelerde meydana gelen jeopolitik boşluk karşısında ÇHC tarafından temelleri atılan Şanghay Beşlisi;günümüze kadar varlığını koruyarak uluslararası sistemde rolü artan örgütsel bir oluşuma dönüşmüştür.Bu anlamda 1996-2001 yılları arasındaki birinci evresinde; Orta Asya'da ortaya çıkan yeni ülkelerin ÇHC ile aralarındaki sınır uyumsuzluklarının karşılıklı uzlaşmaya varılarak barışçıl yollarla giderilmesini sağlamıştır.Bu sebeple ÇHC, Orta Asya bölgesindeki stratejik çıkarlarını yasal bir zeminde koruma imkânına kavuşmuştur.

ÇHC'nin sınır sorunlarını çözmesi;hem terörle mücadelede bölge ülkelerin desteğini kazanmasını hem de Sincan bölgesinin ekonomik kalkınmasını hızlandırarak Doğu Türkistan sorununun kontrol altına alınmasını sağlamıştır.2001 yılında ŞİÖ halini alan bu oluşum, 2014'e kadarki ikinci evresinde ise güvenlikçi aşamayı aşarak, üye ülkeler arasında enerji merkezli ekonomik ilişkilerin gelişmesinde ciddi bir kademedan geçmiştir.Siyasi kapsamda, ABD'nin 2001 yılında Afganistan'a müdahalesiyle birlikte bölgeye yerleşmesi karşısında ŞİÖ'nün Afganistan sorununa bakışının analiz edildiği bu çalışmada örgüt bünyesinde Afganistan Sorununa yönelik alınan kararları etkileyen unsurların neler olduğuna yönelik analizler gerçekleştirilmiştir.Analiz değerlendirmelerine bakıldığında;ÇHC ve RF'nin;ABD'nin tek kutuplu sistemi devam ettirmek istemesinden rahatsızlık duyduğu görülmüştür.Çok kutuplu dünya düzeninin kurulması amacı doğrultusunda anlaşan iki ülke, bölge üzerindeki jeopolitik rekabetlerin dostane ilişkilerle sürdürülmesini istemiştir.Genel olarak ise ŞİÖ, kuruluşundan günümüze kadar uluslararası sorunlarda ciddi bir siyasal veya askeri tehdit oluşturmayan bir imaj çizmiş,son derece uyumlu ve dengeli bir tavır içerisinde olmayı başarmıştır.

Son yıllarda uluslararası sistemde meydana gelen olumsuzlukların kendi coğrafyasını etkileme riski,ŞİÖ'nün şimdiye kadarki dış politika tutumunda değişikliğe giderek bölgesel ve küresel istikrarın sağlanması konusunda daha etkin bir rol almasını gerekli kılmıştır.Özellikle 2014 yılı itibariyle ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında,RF ile batı arasında yaşanan gerilim ve bunun ŞİÖ coğrafyasındaki örgüt içi dengeleri etkilemesi, önümüzdeki dönemde yaşanacak gelişmelere zemin hazırlamıştır.Bu açıdan ABD'nin 2014 yılı itibariyle Orta Asya coğrafyasındaki denklemlerde yaşadığı ciddi güç kaybı,küresel liderliği noktasında beklediği rolün etkisini giderek yitirmesine sebep olmuştur.Bu durum ise bölgede,orta ve uzun vadede ÇHC ve RF'nin, iki egemen güç olarak karşı karşıya gelmelerini tetiklemektedir.İki ülke arasında böylesi bir rekabet, bugüne kadar başarı ile sürdürülen ŞİÖ' nün uyumunu olumsuz yönde etkileyerek,örgütün geleceğine yönelik bir tehdit anlamına gelecektir.

RF ve ÇHC arasındaki bu jeopolitik rekabet,iki ülkenin ŞİÖ'ye ilişkin yaklaşımlarını da farklı kılmıştır.ŞİÖ bünyesinde serbest ticaret bölgesi oluşturulmasına yönelik ortada henüz herhangi bir anlaşma yokken, örgüt içerisinde ÇHC ihracatının fazla olması üyeler arasında korkuya neden olmuştur.Bu nokta, bölgesel dayanışma konusunda taraflar arasındaki çıkar farklılıklarının köprülenmesi açısından önemli konumdur.ŞİÖ'nün geleceğinin ÇHC ve RF'ye bağlı olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.Bugün itibariyle ÇHC ve RF'nin resmi dış politika hedeflerinin, çok kutuplu dünya düzenine geçilmesine yönelik stratejik ittifak yapılması konusunda uluslararası arenadaki gelişmeler ve çok kutuplu dünya düzenine doğru istikrarlı ve şanslı geçiş noktası olduğunu göstermektedir.

ŞİÖ' nün Afganistan sorununa bakışına değinilen kısımda,Afganistan topraklarında uzun yıllardan beri devam eden kaos ortamı irdelenmiştir.Ülke içerisindeki bu siyasi kaos, uyuşturucu, terör ve sınır sorunu; eğitim sisteminin bozulmasına neden olmuştur. Afganistan,bulduğu jeopolitik konum ve sahip olduğu yer altı kaynaklarının yanı sıra Asya'ya doğru açılma noktasında da diğer siyasi güçlerin dikkatini çekmiştir.Bundan dolayı bölge devletleri ve küresel güçlerin gözü hep üzerinde olmuştur.

ÇHC ve RF terörle mücadele kapsamında;bir taraftan Afganistan'daki ABD ve NATO kuvvetlerini bölgeden çıkarmaya çalışırken,diğer taraftan da bölgede kendileri dışında üçüncü bir gücün oluşumuna karşı durmuşlardır.Zira Orta Asya coğrafyasında oluşabilecek bir gücün varlığı; ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda zarara uğramaları anlamını taşımaktadır.Ayrıca ÇHC ve RF için ABD kuvvetlerinin bölgede kalması, tek kutuplu dünya düzeninin devam edeceğine işaret etmektedir.Bundan dolayı ABD, ŞİÖ' ye yönelik politikalarını devam ettirirken bölgedeki sorunlar üzerinden strateji geliştirmiştir.ÇHC'de yaşanan Doğu Türkistan sorunu diğer taraftan RF'nun uğraştığı Çeçen ve Dağıstan ayrılıkçı eylemler yaşanmaktadır.Afganistan'da yaşanan kaos ortamının kendi bölgelerine sıçramasından korkulmasından ötürü Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan ve Özbekistan içinde sorun teşkil eden kökten dinci yapıların kendi ülkelerine rejimlerini tehlike içerisine bulunmasına sebebiyet verdiği için Afganistan'daki terör gruplarının kontrol altında olunması gerektiğine inanılmıştır.ABD ve NATO kuvvetlerinin Taliban ve El kaide örgütleri ile mücadele etmeye başlaması noktasında çevre ülkeler tarafından desteklenmiştir.

ŞİÖ' nün bugüne kadar Afganistan konusunda hassasiyet ile durduğu görülmektedir. Örgüt içerisinde alınan kararlar ŞİÖ'nün başat güçleri olan RF ve ÇHC aralarında çıkar farklılıklarının görülmesinin yanında örgüt içerisinde işbirlikleri noktasında başarılı bir görüntü çizdiği görülmektedir.Afganistan'ın jeopolitik konumundan ötürü Hindistan ve Pakistan rekabetinde yaşanmaktadır.Afganistan üzerinden enerji kaynaklarına ulaşılması ve batıya

çıkış noktası olması Tacikistan'da Hindistan'ın üslerinin bulunmasından ötürü bölgeye önem vermektedir.

Afganistan tarihsel süreçte Pakistan ile yaşadıkları sorunlardan dolayı Hindistan'ın tarafında olmaktadır.Hindistan gibi ÇHC için de bölge önem arz etmektedir.Çünkü Afganistan üzerinden gerçekleştirilen ticari faaliyetlerden dolayı bölge ÇHC için koridor görevi görmektedir.ŞİÖ kapsamında yapılan ticari anlaşmalar ÇHC Orta Asya coğrafyasında ekonomi alanındaki yükselişini korumak istemektedir.ŞİÖ üzerindeki üstünlüğünü uluslararası güç mekanizmasında kullanmak istemektedir.Bunu da ŞİÖ' nün etrafında enerji kulübüne önderliğini yaparak gerçekleştirmek istemesinin yanında Orta Asya coğrafyasında tarihsel baskın gücünü kullanmak istemektedir.

ŞİÖ'nün yeni işlevselcilik teorisi üzerinden bütünleşme unsuru incelendiğinde örgüt içerisinde ortak fikir birliği ve bütünleşme bulunmaktadır.Örgüt içerisinde ise ekonomik faaliyetlerinin devam ettirmeleri noktasında birliktelikleri önemli görülmektedir.Afganistan topraklarında doğan kontrol edilebilir kaos ortamı RF ve ÇHC faydasına olmuştur.Çünkü iki ülkenin kaynak aktarımı ve pazarlara ulaşmasında kendilerinin çıkarına görünmektedir.Diğer taraftan ise bölgede yaşanabilecek siyasi otorite RF ve ÇHC siyasi gücüne ve çıkarlarının tehlikeye girmesi anlamına gelmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Afganistan Asya'nın girişinde önemli bir ülke olmasının yanında, jeopolitik açıdan çevre ülkelerin siyasetini doğrudan etkilemiştir.ŞİÖ'nün Afganistan politikalarında bölge devletlerinin siyasi ve ekonomik alanda dengelemesi aşamasında önemli bir konumda bulunmaktadır.Çünkü Afganistan üzerinde egemenlik kurmuş olan siyasi bir güç Asya coğrafyasında gerçekleşen siyasi ve ekonomik olayları da yakinen takip etmiş olacaktır.ÇHC ve RF'nin kontrolüyle alınmış olan kararlar doğrultusunda Afganistan'ın, Asya'nın girişi olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak bu gelişmeler,ŞİÖ' nün bölge üzerinde herhangi bir gücün politika gerçekleştirmesine izin vermeyeceği konusunda edindiğimiz bilgileri güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ANDİCAN A.Ahat, **Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

ERSOY Ömer, **Büyük Oyunda Kapanmayan Perde: AFGANİSTAN**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015.

HAAS Ernst B., **The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957**, Stanford University Press, Stanford, 1958

GAFFARLI Orhan, **Avrasya Çıkmazın yeni büyük oyunu kim kazanacak?**, Nobel Yayınları, Ankara, 2015.

GILL Bates ve Matthew Oresman, **China's New Journey to the West**, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2003.

HAUGEN Arne, **The Establishment of National Republics in Soviet Central Asia**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

HUASHENG Zhao, **China and Afghanistan China's Interests, Stances, and Perspectives**, CSIS, Washington, 2010.

IWASHITA Akihiro, **A 4,000 Kilometer Journey Along the Sino-Russian Border**, Slavic Research Center, Hokkaido, 2004.

KARACA R. Kutay, **Dünyadaki Yeni Güç Çin Tek Kutuptan, Çift Kutuba**, IQ, Yayıncılık, İstanbul, 2004.

LACOSTE yves, **Büyük Oyunu Anlamak**, Çev. İsmet Akça, NTV Yayınları, İstanbul, 2008.

NYE Joseph S. ve David A. WELCH, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

ROY Olivier, **Afganistan'da Direniş ve İslam**, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1990.

ROUX Jean-Paul, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2001.

Timur Ferit, **Yükselen Asya'da Şanghay İşbirliği Örgütü Dünü- Bugünü-Yarını**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2015.

TURAN Güngör, **Sovyet Sonrası Orta Asya Sosyalist Devletten Sosyal Devlete Geçiş**, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006.

Makaleler

AİNUR Nogayeva, Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları, Ankara: **UŞAK Yayınlar** 2013.

ALYSON J.K. Bailas, Pal Dunay, Pan Guang, Mikhail Troitskiy, "**The Shanghai Cooperation Organization**", *SIPRI Policy Paper*, Sayı.17, Mayıs 2007

CİHANGİR Gürkan Sen, "Rus, Çin, Orta Asya Dış ilişkilerinde Yeni Bir Dönem: Şanghay Beşlisi", **Stratejik Analiz**, Cilt.1, Sayı.1, Mayıs 2000.

CAULKİNS, jonathan P.; Kleiman, Mark A.R. ve Kulick, jonathan D., (2010), '**Drug Production and Trafficking, Counterdrug Policies, and Security and Governance in Afghantan**', Center on International Cooperation, New York Üniversitesi

DİKKAYA Mehmet, "Sovyet Sonrası Dönemde Orta Asya'nın Sorunları ve

Uluslararası Ekonomik Sisteme Entegrasyonu", M. Savaş Kafkasyalı, (der.), Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, **Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi**, Ankara, 2012, 448-469.

ERDOĞAN Bülent "Orta Asya'da Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Kullanımı" **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, Cilt1, No: 1 2006 s. 81-117.

GUANG Pan, "Shanghai Cooperation Organization in the Context of the International Antiterrorist Campaign", 2003, **Central Asia and the Caucasus**, Vol.21, No.3.

HATİPOĞLU, Esra, "Yeltsin (1990-1999) ve Putin (2000-) Döneminde RF'nun Orta Asya Politikası", içinde Emine Gürsoy Naskali ve Erdal

HATİPOĞLU Esra, "Güney Kafkasya ve Orta Asya'da "Büyük Güçler" Arasındaki Oyun: Bölgesel Örgüt ve Oluşumların Rolü", Orta Asya-Kafkasya Güç Politikası, M.TURGUT Tepe (Der.), Ankara: **UŞAK Yayınları**-2008

KARACA R. Kutay, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Orta Asya", M.TURGUT Demirtepe ve Güner Özkan, (der.), Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik, **UŞAK Yayınları**, Ankara, 2013, 59-81.

KARACA R.Kutay and ÖZKURT F.Zeynep, "Current Challenges and Future Settlement Opportunities in Afghanistan" *FWU Journal of Social Sciences, Special Issue*, Summer 2015, Vol.1, No.1.

MENON Rajan, "The New Great Game in Central Asia", *Survival*, 2003, Cilt:45,187-204.

NİKLAS Swanström, "Editors Note – The SCO and the Bishkek Summit", 2007, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol.5, No.3.

PÜRTAŞ Fırat, 'Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri',Orta Asya-Kafkasya Güç Politikası, M.TURGUT DEMİRTEPE (der.),Ankara: **UŞAK Yayınları**-2008

SMİTH Dianne L., "Central Asia: A New Great Game?", *Asian Affairs: An American Review*, 1996, Cilt:23, 147-175.

TANRISEVER, Oktay F., "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya- Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrininin iflası", Mustafa Aydın (der.), *Küresel Politikada Orta Asya- Avrasya Üçlemesi 1, Nobel Yayınları*, Ankara, Mayıs 2005.

TELLAL Erel, "Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası: 'Yakın Çevre' ve 'Askeri Doktrin'", Baskın Oran, (der.), *Türk Dış Politikası Cilt: II, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2002.

THRASSY N.Marketos,China's Energy Geopolitics:The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia New York:**Routledge Contemporary Chian** ,2009

YUAN Jing-Dong, "China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *Journal of Contemporary China*, 2010, Vol.19, 855-869.

WEITZ Richard, "Averting a new great game in central Asia", *The Washington Quarterly*, 2006, Cilt:29, 155-167.

WILLIAM E. Odom ve Robert Dujarric, *Commonwealth or Empire, Russia, Central Asia and Caucasus*, Hudson Institute, Indianapolis, Indiana, Eylül 1997.

İnternet kaynakları

Agreement between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization on the Regional Anti Terrorist Structure", 07.06.2002, **Human Rights in China**,<http://www.hrichina.org/sites/default/files/PDFs/Reports/SCO/2011-HRIC-SCO-Whitepaper-AppendixA-SCO-Docs.pdf>(Erişim tarihi: 20.11.2016).

Afghanistan will join SCO - eventually“, 16.05.2011, **RIA Novosti News Agency**,<http://en.rian.ru/analysis/20110516/164058413.html>, (Erişim tarihi: 21.12.2016).

Assessing China’s SCO Chairmanship“, 31.10.2012, **China-United States Exchange Foundation**, <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/assessing-chinas-scochairmanship/>,(Erişim tarihi: 15.12.2016).

Bishkek Declaration of the Heads of State of the People’s Republic of China, the Republic of Kazakhstan,Kyrgyz Republic, the Russian Federation and the Republic of Tajikistan“, 25.08.1999<http://www.gsdr.org/docs/open/regional-organisations/sco,%202001,%20establishing%20declaration.pdf> (Erişim tarihi: 17.11.2016)

BBC Monitoring International Reports’dan aktaran; "Chinese news agency carries full text of SCO joint communique.", 26-27.11.2005, **Access My Library Website**, http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-9824054_ITM, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

Bishkek Hosts The 2013 SCO Summit,**The Central Asia-Caucasus Analyst**,18.09.2013<https://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12810-bishkek-hosts-the-2013-sco-summit> (Erişim tarihi:19.04.2016).

Bahrom Mannonov, “Tajik Leader Offers Establishment of SCO Regional Antidrug Center in Dushanbe“, 26.07.2008, **Asia Plus Media Grup**, <http://news.tj/en/news/tajik-leader-offersestablishment-sco-regional-antidrug-center-dushanbe>,(Erişim tarihi: 01.12.2016).

Background: Cultural Exchanges Among SCO Members“, 06.07.2012, **China Central Television**, <http://english.cntv.cn/program/cultureexpress/20120607/105716.shtml>,(Erişim tarihi: 23.02.2016).

Charles Carlson, “Central Asia: Shanghai Cooperation Organization Makes Military Debut“,05.08.2003, **Radio Free Europe**, <http://www.rferl.org/content/article/1103974.html>, (Erişim tarihi:23.11.2016).

Chinese President Calls for Joint Efforts in Fighting Terrorism in Central Asia“, 17.06.2004, **Xinhua News Agency**, http://news.xinhuanet.com/english/2004-06/18/content_1532578.htm.(Erişim tarihi:24.11.2016).

Concept of Cooperation between SCO Member States in Combating Terrorism, Separatism, and Extremism“, 05.06.2005, **Human Rights in China**, <http://www.hrichina.org/content/5225>,(Erişim tarihi:24.11.2016).

Chronicle of Main Events at SCO in 2007”, 31.12.2007, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sitesi**, <http://eng.sectsco.org/documents/>,(Erişim tarihi: 26.03.2016).

Charter of the Shanghai Cooperation Organization”, 07.06.2002, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**,<http://eng.sectsco.org/>,(Erişim tarihi: 20.11.2016).

ÇETİN Sena,“**AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Doğu Türkistan ve Çin Zulmü**” MİSAFİR KALEM 27 Temmuz 2015.<http://akademikperspektif.com/2015/07/26/dogu-turkistan-ve-cin-zulmu/> ,**Kocaeli Üniversitesi**,(Erişim tarihi:28.04.2017).

Deutsche Welle Türkçe *Waslat Hasrat-Nazimi / Ahmet Günaltay Editör: Başak Özay* <http://www.dw.com/tr/afgan-madenlerinin-gelece%C4%9Fi/a-16994408> (Erişim tarihi:28.04.2017).

Dushanbe Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation”, 28.08.2008, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**, <http://eng.sectsco.org/>,(Erişim tarihi: 01.12.2016).

Declaration of the special Conference on Afghanistan convened under the auspices of the Shanghai Cooperation Organization”, 27.03.2009, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**,<http://eng.sectsco.org/>(Erişim tarihi:12.12.2016).

Declaration by the heads of State of the members of the Shanghai Cooperation Organization”,05.06.2005, **Şanghay İşbirliği Örgütünün Resmi Sitesi**, http://www.chinadaily.com.cn/china/200606/12/content_6020345.ht (Erişim tarihi: 23.10.2016).

Declaration on the Strategic Partnership and Cooperation Framework Between the United States of America and the Republic of Uzbekistan”, 12.03.2002, **Federation of American Scientists**,<http://www.fas.org/terrorism/at/docs/2002/US-UzbekPartnership.htm>,(Erişim tarihi:23.11.2016).

Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization”,15.06.2001, <http://people.unica.it/annamariabaldussi/files/2015/04/SCO-Charter.pdf> (Erişim tarihi:16.11.2016).

Demarcation of the Kyrgyz-Kazakh border will be considered in 2013”,05.11.2012,**Kabar National News Agency Home Page**,<http://old.kabar.kg/eng/society/full/5455>,(Erişim tarihi:16.01.2016).

Dushanbe Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation”, 28.08.2008, **Şanghay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**, <http://eng.sectesco.org/>,(Erişim tarihi:12.04.2016).

Full Text of Shanghai Cooperation Organization Joint Communique”, 18.09.2006, **The Journal of Turkish Weekly**, <http://www.turkishweekly.net/news/38515/full-text-of-shanghai-cooperation-organization-joint-communique.html>,(Erişim tarihi: 20.10.2016).

Good-Neighborly Ties Between China, Kyrgyzstan Develop Rapidly”,05.09.2003, **Xinhua News Agency**, http://news.xinhuanet.com/english/2003-09/05/content_1065031.htm,(Erişim tarihi:20.11.2016).

History of Development of SCO”, 21.08.2008, **Xinhua News Agency**,http://news.xinhuanet.com/english/2008-08/21/content_9572869.htm,(Erişim tarihi:22.11.2016).

Hu Jintao Attends the Shanghai Cooperation Organization (SCO) Summit and Delivers an Important Speech”, 05.07.2005, **Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China**, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hzxcfels/t202787.htm>,(Erişim tarihi: 23.11.2016).

Joint Communiqué of meeting of the Council of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation commemorating the 10th anniversary of the SCO”, 15.06.2011, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi Sayfası**, <http://eng.sectesco.org/> (Erişim tarihi: 22.12.2016).

Joint Communiqué of the Tenth Meeting of the Council of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organisation”, 11.06.2010, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi Sayfası** <http://eng.sectesco.org/>,(Erişim tarihi: 22.12.2016).

Joint communiqué of the meeting of the Council of Ministers for Foreign Affairs of the States members of the Shanghai Cooperation Organization”, 25.02.2005, **Şanghay İşbirliği Örgütünün Resmi Sitesi**, eng.sectesco.org/load/197588(Erişim tarihi: 23.11.2016).

Jyotsna Bakshi, “Russia and Uzbekistan Sign ‘Treaty of Alliance Relations”,27.12.2005, **Institute for Defence Studies and Analyses** http://www.idsa.in/idsastrategiccomments/RussiaandUzbekistanSignTreatyofAllianceRelations_jbakshi_271205(Erişim tarihi: 18.11.2016).

KESSİKBAYEV Askhat **Şanghay Beşlisi’nden Şanghay İşbirliği Örgütü** Yayın Tarihi:17.02.2005http://www.tasam.org/trTR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirli_gi_orgut ,**Tasam Yayınları**,(Erişim tarihi:25.04.2017)

Kyrgyzstan wants to resume border delimitation”,31.05.201, **Radio Free Europe**, https://www.rferl.org/a/kyrgyzstan_probes_deadly_shooting_on_uzbek_border/24210655.html,(Erişim tarihi:16.11.2016).

Lİ Xing and Wang Linyan, “Economy, security top SCO agenda”, 15.06.2009, **China Daily**,http://www.chinadaily.com.cn/china/2009-06/15/content_8282231.html,(Erişim tarihi: 21.12.2016).

MEDVEDEV Dmitry, “Speech at a Meeting of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation (SCO)”, 28.08.2008, President of Russia OfficialWebsite,http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/28/1821_type82914_205843.shtml,(Erişim tarihi:21.12.2016).

MELKULANGARA K. Bhadrakumar, “China and Russia Embrace the Shanghai Spirit”, 16.06.2006, Asia Times Online, <http://www.atimes.com/atimes/China/HF16Ad01.html>,(Erişim tarihi:17.11.2016).

PUTİN pushes SCO countries to form energy forum”, 14.10.2009, **RIA Novosti News Agency**,<http://en.rian.ru/russia/20091014/156460382.html>,(Erişim tarihi: 20.04.2016)

POTHIER Fabrice Reframing Counter-Narcotics Policy İn Afghanistan’ Carnegie Europe <http://carnegieeurope.eu/2009/04/24/reframing-counter-narcotics-policy-in-afghanistan-pub-23024>(Erisim tarihi 24.04.2016).

Plan of Action of the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime”, 27.03.2009,**Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**, <http://eng.sectesco.org/>,(Erişim tarihi:12.12.2016).

Protocol on Establishment of the SCO-Afghanistan Contact Group between the Shanghai Cooperation Organisation and the Islamic Republic of Afghanistan”, 04.11.2005, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**, <http://eng.sectesco.org/>,(Erişim tarihi:01.12.2016).

ROBERT M. Culter, “Economics and Security in Central Asia”,<http://www.fas.harvard.edu/asiactr/haq/200101/0101a001.htm>,(Erisim tarihi:12.04.201)

SARMAN Kansu,**Yabancı Ordu Mezarlığı**,Afganistan, NTV-MSNBC,<http://arsiv.ntv.com.tr/news/107824.asp> (Erişim tarihi:06.04.2017).

SCO ‘Energy Club’”, 15.06.2006, **RIA Novosti News Agency**,<http://en.rian.ru/world/20060615/49512082.html>,(Erişim tarihi: 20.10.2016).

SCO holds 2006 summit in Shanghai”, 15.06.2006, **Chinese Government’s Official web Portal**, http://english.gov.cn/2006-06/15/content_310527_3.htm,(Erişim tarihi: 23.11.2016)

SCO Structure and Decision-Making Bodies”, **Human Rights in China**,<http://www.hrichina.org/content/5197#IICv>, (Erişim tarihi: 23.11.2016).

SCO Tashkent Summit Concludes,11.06.2010,**Latest News**,http://www.chinadaily.com.cn/china/2010sco/201006/11/content_9968146.htm (Erisim tarihi:25.11.2016)

SCO holds 2006 summit in Shanghai”, 15.06.2006, **Chinese Government’s Official web Portal**, http://english.gov.cn/2006-06/15/content_310527_3.htm,(Erişim tarihi:20.11.2016).

SCO Summit to Approve Midterm Development Plan”, 23.05.2012, **RIA Novosti News Agency**,<http://en.rian.ru/world/20120523/173634241.html>,(Erişim tarihi:09.05.2016).

SCO Structure and Decision-Making Bodies”, **Human Rights in China**, Russia Initiates SCO Energy Club”, 21.06.2006, **RIA Novosti News Agency**, <http://en.rian.ru/analysis/20060621/49855458.html>,(Erişim tarihi: 23.10.2016).

SCO Summit in Tashkent”, 17.06.2004, **RIA Novosti News Agency**, <http://en.rian.ru/onlinenews/20040617/39763071.html>,(Erişim tarihi:24.11.2016).

SCO seeks common ground on Afghanistan”, 13.04.2009, **Oxford Analytica Daily Brief Service**,<https://www.oxan.com/display.aspx?ItemID=DB150402>,(Erişim tarihi: 09.12.2016).

Sino-Russian Joint Statement”,10.12.1999, **Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republics of China**, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15793.shtml (erişim tarihi: 20.11.2016)

Statement by the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime”,27.03.2009, **Şangay İş Birliği Örgütü Resmi İnternet Sayfası**, <http://eng.sectesco.org/>,(Erişim tarihi:12.12.2016)

ŞENYURT Ali Haydar 10 Haziran 2013 <http://www.bilgesam.org/incele/204/-iran'in-afganistan-uzerindeki-artan-nufuzu/#.WRSwGdLyjDc>(Erişim tarihi 04.04.2017).

ŞİÖ’nun tüzüğü 07.01.2016 Rusyanın devlet başkanlığı resmi sitesi,<http://archive.kremlin.ru/text/docs>.(Erişim tarihi 20.05.2016)

ŞİÖ Tüzüğü'(Rusça) ŞİÖ'nun resmi sitesi <http://infoshos.ru/ru/?id=33> (Erişim tarihi:02.01.2016).

Shanghai Cooperation Organization Summit Starts", 17.06.2004, *Xinhua News Agency*, http://news.xinhuanet.com/english/2004-06/17/content_1531543.htm.(Erişim tarihi:23.10.2016).

TEMUR Ferit, 'Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yeni Dönem Başkanı Rusya: Beklentiler ve Riskler', 14.09.2014, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/sangay-isbirligi-orgutunun-yeni-donem-baskani-rusya-beklentiler-ve-riskler/4033>.(Erişim tarihi:21.12.2016)

TURGUT Arzu *Afganistan Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeliği* (06.06 2011), <https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/26/afganistan-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligine-talip/>, *Uşak Yayınları*,(Erişim Tarihi:20.04.2017)

TURGUT Arzu *"Afganistan ŞİÖ Üyeliğine Talip"* <https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/26/afganistan-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligine-talip/>, *Uşak Yayınlar*,(Erişim tarihi:04.04.2017).

Tajikistan defines border with China 29.01.2011, *Central Asia Online*, www.ocamagazine.com/tajikistan-defines-border-with-china (Erişim tarihi: 16.11.2016)

Tashkent Declaration by the Heads of State of the Members of the Shanghai Cooperation Organization", 17.06.2004, *Официальный сайт Министерства иностранных дел России Федерации* http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/467362(Erişim tarihi: 22.11.2016).

The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security", 10.03.2009, <https://daccessods.un.org/TMP/9949222.2070694.html>,(Erişim tarihi: 12.11.2016).

The SCO's Failure in Afghanistan", 16.02.2011, http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/38955/13Dec_James_Brian.pdf?sequence=1, (Erişim tarihi:12.12.2016)

<http://gezenkartal.blogspot.com.tr/2016/05/afganistannbircok-yerinde-otuz-seneden.html> (Erişim tarihi 07.07.2017).

The Main Points of the Speech of Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at the 'International Conference on Afghanistan: a Comprehensive Strategy in a Regional Context,'

The Hague, March 31, 2009”,07.04.2009, **Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation**, http://www.un.int/russia/new/MainRoot/docs/off_news/070409/newen1.htm, (Erişim tarihi: 12.12.2016).

YEĞİN Abdullah, **“Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu”** (06.07.2015) http://file.setav.org/Files/Pdf/20150706165936_afganistan_web.pdf(Erişimtarihi:20.04.2017). <http://www.comw.org/cmp/fulltext/0110jia.htm>,(Erişim tarihi: 18.11.2016).

Gazete ve Haber Bülteni

NATO Afganistan’dan çekildi, **Sabah Gazetesi**, 28.12.214, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014.12.28/nato-afganistandan-cekildi>, (Erişim tarihi: 02.03.2016).

Afganistan’da koalisyon güçlerinin geri çekilmesi’,**Haber7**,05 Ocak 2015,<http://www.haber7.com/güncel/haber/1264167-afganistanda-koalisyon-guclerinin-geri-cekilmesi>.(Erişim tarihi:02.03.2016)

Tezler

DİVANCI Burak **“Yeni-İşlevcilik ve güvenlik topluluğu teorileri ışığında Şanghay İşbirliği Örgütü”**Harp Akademisi,İstanbul 2013.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

GÜRBÜZ Beyhan **“Dini Motifli Ve Uluslararası Bir Terör Örgütü Olarak El Kaide”**,Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara,2008. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

MİNEYEVA Nailya,**“Şanghay İşbirliği Örgütü: Genel Görünüm Ve Orta Asya”**,Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir,2010.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

OĞAN Gökçen, **Şanghay İşbirliği Örgütü: Bölgesel Güç Dengeleri Açısından**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırıkkale,2009. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)